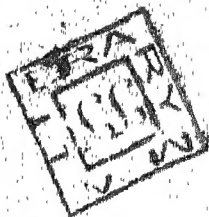

HIGH SCHOOL
PERSIAN COURSE
FOR 1937-38.

PUBLISHED BY

KIRAT CHAND,

Bookseller and Publisher,

SAHARANPUR.

Price 1/4/.

Title only Printed in Minto Printing Works, Chaorj Bazar, Delhi.

ہائی اسکول

پریشین کورس

۱۹۳۶ء

کرت چن پبلشرز سہارن پور

۴۴

بار دوم

فہرست مضامین

مضمون

نمبر شمار

۱۔ گلستان	۱
۲۔ سفرنامہ شاہ ایران	۲
۳۔ انوار السبیل	۳
۴۔ بوستان	۴
۵۔ مثنوی سکندری	۵
۶۔ رباعیات عمر خیام	۶

M.A. LIBRARY, A.M.U.

PE8608

بسم اللہ الرحمن الرحیم

انتخابِ گلستانِ سعدی

در سبب تالیف کتاب گوید

یک شب تامل ایام گذشتہ می کردم و بر عمر تلفت کرده تا شرف
می خوردم و سنگلاخ دل را بالباس آب دیدہ می شستم و این ابیات بناسب
حال خود می گفتم۔

مثنوی

چون نگہ می کنم نمائند بے	ہر دم از عمری رو و نفسے
مگر این پنجرہ دریا بی	اسکے پنجاہ رفت در خوابی
کوسں حلت وند و بارخت	خجل آنکس کہ رفت کارخت
باز دار و سپا و راز بیل	خواب نوشین باد و حیل
رفت و منزل بدیگے پزاشت	ہر کہ آمد عمارتے نو ساخت

وال دگر پختہ نہیں ہو سے
 یار نا پا لدار دوست دارا
 ناپہلش آدمی شکم است
 گریہ بند و چنانکہ کشاید
 و رکشاید چنانکہ نتوان بست
 چار طبع مخالف و سرکش
 گریہ کی زیں چہار رش غالب
 لاجرم مرد عارف کامل
 نیک و بد چون ہی بیاید مرد
 برگیشے بگور خویش فرست
 عمر برف است و آفتاب نمود
 اے تہیست رفته در بازار
 ہر کہ مزروع خود خور و بخوید
 پند سعدی بگوش دل بشنو
 بعد از تامل این معنی مصلحت چنان میدم کہ در نشیمن عزلت نشینم و
 از صحبت فراہم حلیم۔ و وقتہ از گفتار ہائے پریشان بشنوم و
 بعد پریشان گویم۔ پریت۔

ویں عمارت بسر توڑ کے
 دوستی را انشا ید این غدار
 تابندہ تیغ میسر و دہم است
 گودل از عمر نیر کند رشاید
 گوشوار از حیات دنیا دست
 چند روزیے بوند با ہم خوش
 جان شیریں بر آید از قالب
 نہ بہند بر حیات دنیا دل
 جھنک آنکس کہ گوئے نیکی بُرد
 کس نیار و ز پس تو پیش فرست
 اندکے ماند و خواہد غرہ ہنوز
 تر سمت باز ناوری دستار
 وقت خرمنش خوشہ با چید
 زہ چین ست مرد پاش برو
 بعد از تامل این معنی مصلحت چنان میدم کہ در نشیمن عزلت نشینم و
 از صحبت فراہم حلیم۔ و وقتہ از گفتار ہائے پریشان بشنوم و
 بعد پریشان گویم۔ پریت۔

زبان بریدہ بکنج تشستہ صستم بکم بہ از کسے کہ نیا شد زبانش اندر حکم ۲
 تالیک از دوستان کہ در کجا ہم نشین من بودے و در ہم جہو ہم طیس برسم
 قدیم از دور آمد چندانکہ نشاط ملاعبت کرد و باط ملاحظت گستر و
 جوالش تکلف و سرازرا نوے تقدیر نگر فتم رنجیہ بین نگہ کرد و گفت قطعہ
 کنوت کہ امکان گفتار بہت بگو اے براور بلطف خوشی
 کہ فردا چو بیکیا جل در رسد بحکم ضرورت زباں در کشی
 یکے از متعلقان نش بر حسب این واقعہ مطلع گر و انید کہ فلاں عزم کردہ است
 نیت ہزم آوردہ کہ بقیت عمر در دنیا مستلک نشنید و خاموشی گزیند تو نیز
 اگر توانی سر خویش گیر و راو مجاہدت در پیش آر گفتار مجتہزت عظیم و صحبت
 قدیم کہ دم بر نیارم و قدم بر نہ دارم مگر آنکہ کہ سخن گفتہ شود بہ عادت مألوف
 و طریق معروف کہ از رون دل دوستان جہل بہت و کفارت یمن سہل و
 خلاف اہواست ممکن اے اولی الالباب کہ ذوالفقار علی در نیام و زبان فی کاہ

قطعات

زبان در وہان خردمند صیت دا، کلید در گنج صاحب ہنر
 چو در بستہ باشد پیر دا ندکسے کہ جوہر فروش است یا شیشہ گر
 اگر پیر پیش خردمند خاشی است دا، بوقت مصلحت آں بہ کہ در سخن کوشی
 دو چیز طرہ عقل ست کہ دم فرو بستن بوقت گفتن و گفتن بوقت خاموشی

فی الجملہ زبان از مکالمہ اور کشیدن قوت نداشتیم۔ دروے از محاذ و
 او گردانیدن مروت نداشتیم۔ کہ یار موافق بود و محبت صادق بہبت
 چونک اوی با کسی در ستیز کہ از دے گزیرت بود یا گریز
 دسم حالہ بحکم ضرورت سخن گفتیم و تفریح کنایہ بیرون رفتیم و فصل ربیع کہ آثار
 صولت بر او امید بود۔ و آواں دولت و در سیدہ قطعہ

کاس اول آردی بہبت ماہ جلای بیل گویدہ برینا بر قضباں
 شب را بوستان با یکے از بوستان اتفاقیت افتاد۔ موضع خوش
 و خرم و درختاں و لکش و در گہم گفتی خردہ مینا بر خاکش ریختہ است۔ و یقیناً
 شریا از خاکش در آویختہ قطعہ

آں چہ از لالہ ہائے رنگارنگ وں پیر از سیوہ ہائے گوناگون
 باد در سایہ و رختانش گسترانیدہ فرش بوقلموں
 با مدادال کہ خاطر باز آمدن برائے نشستن غالب آمد۔ و بیش داشتہ
 پیر از گل و ریخاں و سنبل و ضمیراں فرام آردہ۔ و آہنگ رجوع کردہ
 گفتیم گل بوستان را چنانکہ دانی بقائے و عہد گلستاں را وفائے
 نباشد و حکما گفتہ اند۔ ہر چہ دیر نیاید و بستگی را نشاید۔ گفتا۔ طریق حبیب
 گفتیم برائے نر بہت ناظران و نصحت حاضران کتاب گستاں تصنیف تو

کردن کہ بادشاہ را بر اوراق او دست تطاول نباشد و گردش
زمان عیش بعبث لطیف خسریست مبدل نہ کند میثنوی -

اگر کار آمدت ز گل طبقه ؟ از گلستان بن برورتن
اگر ہمین پنج روز شش باشد وین گلستان ہمیشہ خوش باشد
حالے کہ من این حکایت بگفتم و امن گل بریخت و در دامن آویخت کہ
اَلْکَرِّمْ اِذَا دَعَدَ وَفَا - فصل دوم ہماں روز اتفاق بیاضی افتاد و حسن
معاشرت و آداب محاورت لیا سے کہ شکلاں را بکار آید و ترسلاں بلاغت
میفراید - فی الجملہ ہوزار گلستان بقیتہ ماندہ بود کہ کتابت تمام شد و اللہ اعلم بالصواب

باب اول در سیرت بادشاہاں

حکایت ۱ - بادشاہ را شنیدم کہ بکشتن اسیر اشارت کروید چارہ
در حالت نومیدی بربانے کہ داشت ملک دشنام دادن گرفت و سقط
گفتن کہ گفتہ اند - ہر کہ دست از جاں بشوید ہر چہ در دل وارد بگوید سیرت
وقت ضرورت چو نماد گیریز دست بگیرد سر شمشیر نیز

ملک پرسید کہ چہ میگوید ؟ یکے از وزیرائے نیک محفلت اسے خداوند
میگوید - وَ اَلْكَافِرِينَ الْفُقَاءَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۝
ملک را بروئے رحمت آمد و از سمرخون او در گزشت - وزیر دیگر کہ فرمودہ

گفت ایسا ہے جس مارا شاید در حضرت پادشاہاں جز برستی سخن گفتن این
ملک را دشنام داد و تا سزا گفت ملک روئے ازین سخن در ہم کشید و گفت
آں دروغ کہ وے گفت پسندیدہ تر آمد مرا ازین است کہ تو گفتی کہ آنرا
روئے در مصلحت بود۔ و ایں را بنا بر حجت و خیانت و خرد منداں گفتہ اند

دروغ مصلحت آئینہ از راستی فتنہ انگیز بہمیت
ہر کہ شاہ آں کند کہ او گوید حیف باشد کہ جز نگو گوید
ایں لطیفہ بر طاق ایوان قسریوں نوشته بود۔ **مثنوی**

جہاں اے برا درخاند کہس دل اندر جہاں آفرینش
مکن تکیہ بر ملک نہا و نشت کہ بسیار کس چوں تو پیر و روش
چوں آہنگ رفتن کنعان پاک چہ بر تخت مردن چہ بر تیر و شاہک

حکایت یہ کہ یکے از ملوک خراسان سلطان محمود سلطانی را جواب دید بعد
از وفات او بعد سال کہ حملہ وجود او بخیتہ بود و خاک شدہ مگر چشمانش کہ بچہاں
و چشمی نہ ہی گردیدند و نظری کردند۔ سائر حکما از تاویل آں خواب خبر میدادند
مگر در ویشہ کہ بجا آورد و گفت ہنوز چشمش نگران است کہ ملکش با دیگران است

نظم

بسنا مور بر زیر زمین فن کردہ اند کز سہتش بر وے زمین نشان داد
آں پیر لاشہ را کہ سپردندہ زیر خاک خاکش چہاں بخورد کزواستخوان داد

زنده ست نام فرخ نوشیروان بدل گریه بے گذشت که نوشیروان نماند
 خیرے کن اے فلان و غنیمت شمار عمر زان پیشتر که بانگ برآید فلاں نماند
 حکایت سدا ملک انگنیدم که کوتاه بود و حقیر و دیگر برادرانش بلند بالا
 و خوشتر و بایں ملک بکر است و استحقاق در وے نظر کرد و سپهر فراست و
 استبصار در یافت و گفت اے پدر کوتاه خردمند به ان نادان بلند سپهر نفیست
 کہتر تقویت بہتر کہ انشاء لطیفۃ و الفیصل محیفۃ

چکا
 ۳۴

آں شنیدی کہ لانغ روانا گفت بایں بایں فریب
 اسپ تازی اگر ضعیف بود همچنان از طویلہ خسرب
 پدر بخندید و ارکان دولت بپندیدند و برادران بجاں برنجیدند قطعہ
 تا مرد سخن نگفتہ باشد عیب ہنرش نہفتہ باشد
 ہر بیشہ گساں مبرکہ خالی ست شاید کہ پلنگ خفتہ باشد
 شنیدم کہ ملک را در آن مدت دشمنی صعب روئے نمود چوں لشکر از ہر
 طرف روئے در ہم آوردند و قصد بہارت کردند اول کسیکہ از سپہ میدان
 چہانید آں سپہ بود می گفت - نظم
 آں نہیں باشم کہ رونے جنگ بینی نشین آں منم کاندہ میان خاک و خون بینی سکر
 آنکہ جنگ کرد بخون خویش بازی میکند روز میدان آنکہ گیرند بخون لشکر
 ایں گفت و بر سپاہ دشمن زد و ستے چند از مردان کاری بینداخت چوں

پس پدر باز آمد زمین خدمت یوسید و گفت - قطعه

۶۶۶ اے کہ شخص منت حقیر نمود تا در شتی ہنر نہ پنداری

اسپ لاغرمیاں بکار آید روز میاں نہ گاویرداری

۰ آوردہ اند کہ سپاہ دشمن بے قیاس بود - وایقان اندک و جماعتی آہنگ

گر نیز کردند پسہ نعرہ ہزو و گفت - اے مرداں بکوشید تا حاتمہ زناں نبوشید
سواراں را بگفتن او تہو رزیا وہ گشت و یکبار حملہ کردند شنیدیم کہ ہمد راں روز

بر دشمن ظفر یافتند - ملک سر و چشمش یوسید و در کنار گرفت - و ہر روز نظر

میش می کرد تا ولی عہد خویش گردانید برادرانش حسد بردند - و ہر دور

در طعاش کردند خواہش از غرقہ ہدید و دیکہ برسم زد - پس بفرست یافت

و دست از طعام باز کشید و گفت محال است کہ ہنرمنداں ہمیرند و بے ہنراں

جائے ایشان گیرند پیریت

کس نیاید نہ بر سایہ کبوم و رہما از جہاں شود معدوم

پدر را ازیں حال آگاہی دادند برادرانش را بخواند - و گوشمال بواجب داد

پس ہر یک را از اطراف بلاد حصہ معین کرد تا فتنہ بخشست و نزاع بر ست

کہ گفتند اند فغور ویش در گلیمہ بخسند - و و پادشاہ در اقلیم نگنند - قطعه

نیم نانے گر خور و مرد خدا بدل درویشاں کننیم دگر

ہفت اقلیم ار گیر و پادشاہ ہچناں در بند اقلیم دگر

حکایت ہم - طائفہ اردوان عرب بر سر کوستہ نشستہ بودند و نهند
کار و آل بستر عیبت بلداں از مکالمات ایشان مرعوب و لشکر سلطان مغلوب
بحکم آنکه ملاوی پنج از قلعہ کوستہ گرفتہ بودند و لمجا و ماوای خود کردہ مدبران ملک
آن طرف در وقع مفرت ایشان مشورت کردند کہ اگر این طائفہ ہم بر سر لسنق رودگا
مداومت نماید مقاومت متع گرد و در قیامی

دشمنی کہ اکنون گرفتہ است پا بنیروی ششصد بر آید زجای
و گر بچنان روزگار سہلی بگردنش از پنج ہرنگسلی
سر چشمہ شاید گرفتہ بہ میل چو پر شد نشاید گذشتن بہیل
سخن بریں مقرر شد کہ یکہ را تجسس ایشان برگاشتند و فرصت نگاہ میداشتند
تا وقتی کہ بر سر قوسہ راندہ بودند و مقام خالی ماندہ تنہ چندان مرداں اقمہ
دیدہ و جنگ از مودہ را بفرستادند تا در شعب جبل پنہاں شدہ نہ شبہا گاہی
کہ در دال ہانہ آمدند سفر کردہ و غنیمت آوردہ سلاح از تن بکشتاوند و رخت
غنیمت نہا زد نخستین دشمنی کہ بر سر ایشان تاخت آورد خواب بود و چندانکہ
پاسے از شب بگذشت - ہیئت -

قرص خورشید در سیای شد یونس اندر دہان ماہی شد

مرداں دلا و راز کمیں گاہ بد جہتند و دست یگان یگان بہ کشت بہتند
و با مدادال ہمہ را بدر گاہ ملک حاضر آوردند ملک ہمگنا را اشارت بکشتن

اتفاقاً در آن میاں جوان بود کہ میوه عنفوان شبابش نورسیدہ - و سنبڑا
گلستاں عذارش نمود میدہ یکے از وزرا را پایہ تخت ملک با وسہ داد - و سر
شفاعت بر زمین ہنار - و گفت این سپہنواز بلخ زندگانی بر نخورده است
وار زبجان جوانی تمنع نیافتہ - توقع بکرم و اخلاق خداوندی آنست کہ بہ بخشن
نہون او بر بندہ منت نہند - ملک روئے ازین سخن در ہم کشید و موافق رائے
بلندش نیامد و گفت - بیت -

پیر تو بیکان نگیر دہر کہ بنیادش بدست

تربیت نا اہل را چوں گردگان برگزیدست

نسل فسادینان منقطع کردن اولیٰ ترست و بیخ تبار ایشان بر آوردن
مین مصلحت کہ آتش نشانیدن و افکار گذاشتن - و افعی کشتن و بچہ اش نگاہ
داشتن کار خردمندان نیست - قطعہ

اگر آب زندگی بار دہر گز از شاخ بید بر خوری

با فرومایہ روزگار بسر گزستے ہو یا شکر خوری

وزیر این سخن بشنید طوطا و کواکہ پسندید و بحسن رائے ملک آفرین کرد
و گفت انچه خداوند - دام ملک! - فرمود عین صواب است و سہل ہے جواب
و لیکن حقیقت آن است کہ اگر در سلک بدال تربیت یافتہ طینت ایشان
گرفتہ و یکے از ایشان شدے - آہ بندہ امیدوار است کہ بصحت صالحان تربیت

پذیرد۔ خوئے خردمندال گیرد کہ بنور طفل ست و سیرت لغی و عینا فلک
 گروه درینا و او تنگ نه شده در حدیث است مایم مؤنود کلا و کلا و کلا
 عَلَى الْفَطْلِ يَخْلُقُ الْوَهْمُ وَيُفْقِدُ الْإِيمَانَ وَيَنْقُضُ الْإِيمَانَ وَيُفْسِدُ الْإِيمَانَ
 قطعه

پسر لوح باید آن شبست غانداں بوش گم شد
 سگ اصحاب کھٹ وٹے چید پے نیکیاں گرفت مردم شد
 ایں بگفت و طائفہ از ندائے ملک باوے بشفاعت یار شدند تا ملک
 از سرفزون او در گذشت و گفت بخشیدم۔ اگر ہم مصلحت ندیدم۔ رباعی
 دانی چه گفت ز حال بار تم گزرد دشمن توان حقیر و بیچاره شود
 دیدیم بے آب زمر حشره خرد چوں بیشتر آمد شتر و بار برود
 فی الجمله پسر را بنار و نعمت پرورند۔ و استاد او بیچاره تربیت اول نصیب
 کردند تا حسن سوال و جواب و سایر آداب خدمت طو کوش در آموختند و
 در نظر حکماں پسندیده آمد و نوبت رسید از شمال او در حضرت ملک
 میگویند کہ تربیت عاقلان در و اثر کرده و جمل قدیم از جبلت او کلبه رفته
 و خوئے خردمندال گرفته ملک ازین سخن تبسم کرد و گفت پسیت۔
 عاقبت گرگ زاده گرگ شود گرچه باد می بزرگ شود
 سائے دو برین آمد طائفہ او باش محلت در و پیوستند و عقد موافقت

بستند تا بوقت فرصت وز پیدا با هر دو پسرش گشت. و نعمت بیقیاس
برداشت و در مغاره درواں بجای پذیر نشست و عاصی شد ملک دست خیر
بدند اں گرفت و گفت - قطعہ

شمشیر نیک را بہن بد چون کند کسے ناکس ن تربیت نشو دای حکیم کس
بار اں کہ در لطافت طبعش خلاف نیت و باغ لاله رویہ و در شورہ بوم خس

ایضاً

زمین شور سنبل بر نیار و و رو تخم عمل ضائع مگرداں
نکوئی با بدار کردن چنانست کہ بد کردن بجای نیکرداں
حکایت ۵ - سرسنگ زاده را بر در سراے انگلش دیدم کہ عقل و کیت
و فہم و فراستے را لدا الوصف داشت ہم از عہد خردی آثار بر رگی در ناصیہ او
پیدا و لمعان انوار زیر یکی در جنبش ہویدا بہیت

بالای سرش زہوشمندی می تافت ستارہ بلندی
فی الجملہ مقبول نظر سلطان آمد کہ جمال صورت و کمال معنی داشت و کما
گفتہ اند تو نگر می بدل ست نہ مال و بزرگی لعل ست نہ مال - بہیت
کودکے کو لعل پیسہ بود نزد اہل خرد کبیر بود
ابنکے جنس بر منصب او حسد بروند و بختیائے متہش کردند و در کشتن او
سعی بیفائدہ نمودند -

مصراع

دشمن چه کند چو مهربان باشد دوست
ملک پرسید که موجب خصمی اینال در حق تو چیست ؟ گفت در سایه دولت
خداوندی دام ملکه بهنگان را راضی کردم - مگر حسود که راضی نمی شود - آلا
بزوال نعمت من و اقبال دولت خداوندی باقی باد !

قطعات

توانم آنکه نیازم اندرون کس (۱) حسود را چه کنم کوز خود بر رخ در دست
بمیر تا بر ہی لے حسود کیں رنجیت کہ از مشقت اجز بر برگ تنوال است
شور بختاں باز رو خواہند (۲) مقبلاں را زوال نعمت و جاہ
گر نہ بیند بروز شیرہ چشم جھادر چشمہ آفتاب را چه گناہ
سجہ نہ تاست خواہی نہ را چشم چناں کور بہتر کہ آفتاب سیاہ
حکایت ۱ - یکے را از ملوک عم حکایت کنند کہ دست تطاول بہاں ظلم
رعیت دراز کردہ بود و جور و اذیت آغاز تا بحدے کہ خلق از مکائدش
تکڑا بجاں آمدہ بودند و از گریست جو رش راہ غربت گرفتند چون رعیت کم شد
آہنی وار تفلح ولایت نقصان پذیرفت خزنیہ ہی مامدہ و دشمنان از ہر طرف
زور آوردند

قطعه

ہر کہ فریادیں روز مصیبت خواہد
گو در ایام سلامت بجا نمودی کوش

بندۂ خلق بگوش از نوازی برو
 لطف کن لطف کبریکانه شود و خلق بگوشت
 بارے در مجلس او کتاب شاهی نامہ ہی خواندند۔ در زوال مملکت شواک
 و عہد فریدوں وزیر ملک را پرسید کہ فریدوں گنج و شہ نداشت ملک چگونه
 برو مقرر شد؟ گفت چنانکہ شہ خلق بتعصب برو گرد آمدند و تقویت
 کردند۔ بادشاہ یافت۔ وزیر گفت اے ملک! چون گرد آمدن خلق
 موجب بادشاہی است۔ تو خلق را پر اپریشان میکنی؟ مگر سر بادشاہی اری

بیت

ہاں یہ کہ لشکر بپروری کہ سلطان بہ لشکر کند سروری
 ملک گفت موجب گرد آمدن سپاہ و رعیت چیست؟ گفت بادشاہ را
 کرم باید تا برو گرد آیند و رحمت را بر سایہ دولتش امین نشین ترازیں ہر دو
 یکے نیست۔

مثنوی

نگد جو پیشہ سلطان کی کہ نباید ز گرگ چوپانی
 نبیاد۔ بادشاہ کہ طرح ظلم فکند پائے دیوار ملک خویش بکند۔
 ملک را پند وزیر ناصح موافق طبع نیا مدور وے ازین سخن در ہم کشید
 و ہر اندیش فرستاد بے برنیا مد کہ نبی عم سلطان بہ منازعت برخاستند
 و ملک پذیر خواستند قومی کہ از دست تظاول او بجا آمدہ بودند و
 پریشان شدہ برایشان گرد آمدند و تقویت کردند تا ملک از نفرت بدرفتار برانہا

مقرر شد قطعه

بادشاه کور وادار وستم بزرگ دست دوستدارش و ز سخی دشمن را و دست
 با رعیت صلح کن جنگ خصم یمن نشین زانکه شاهنشاه عادل ابرویست لشکرست

فرد

غم زیر دستاں مکن تیرہمار بہترین زیر دستی روزگار
 حکایت ۱۔ بادشاه با غلامی بچی دگشتی نشسته بود۔ غلام ہرگز دیا
 نہ دیدہ۔ و محنت کشتی تیارمودہ۔ گریہ وزاری آغاز نہاد۔ و لرزہ برانداشت
 افتاد چنداںکہ ملاطفت کردند۔ آرام نہ گرفت۔ ملک را عیش از منغفل خواب
 شد چارہ نہداشت۔ چکیے در آن کشتی بود۔ ملک را گفت اگر فرمانی من ادا
 بطریقے خاموش گردانم۔ گفت لطف و کرم باشد۔ بفرمود تا غلام را بپایا
 انداختند با سے چند محوطہ بخورد۔ از آن پس مویش بگریزند و سوسے کشتی آویزند
 بہر دو دست در سگال کشتی در آن و بخت چوں ساعت برآمد بگوشہ نشست
 و قرار گرفت۔ ملک را پسندیدہ آمد۔ و گفت اندرین چہ حکمت بود۔ گفت اول
 محنت غرق شدن نیازمودہ بود و قدر سلامت کشتی نمی دانست ہمچنین قدر
 عافیت کسے دانکہ بمحبتے گرفتار آید قطعه

اسے سیر ترانان جوین خوش نماید مطلوب من است آئکہ بنزدیک تر نشیند
 حوران بہشتی را دوزخ بود اعراف از دوزخیاں پریں کہ اعراف بہشت است

حکایت ۸ - یکے از ملوک عجم رنجور بود در حالت پیری و امید زنگانی

قطع کرده ناگاه سوارے از در آمد و گفت - بشارت باد مر ترا که

فلاں قلعہ را بدولت خدا منی کشادیم و دشمنان را سیر کرقتیم و سپاہ و رعیت

آں طرف بجگی مطیع فرمان شدند ملک نفسے سرو برآورد و گفت این مرده

مرانیت و دشمنانم راست یعنی وارثان ملک را - **قطعات**

دریں امید بسر شد - در بلغی عمر عزیر

آسید بسته برآمد وے چر قائده و ناکه

کوس رحلت بکوفت سنا جل

اے دوشیم و داع سر بکنید

اے کف دست و ساعد و بازو

همه تو دلچ یک و گر بکنید

بر من اوقات و دشمن کام

آخر اے دوستان گن بکنید

روزگارم بشد بوانی

من نکردم شما خد بکنید

حکایت ۹ - هر مرزا گفتند که از وزیراں پدر چه خطا دیدی - که بنده فریوی

گفت خطای معلوم نکردم - ولیکن دیدم که مہا بیت من و ردل ایشان

بیکران ست - و بر عهد من اعتمادگی ندارند رسیدم کہ از بیم گزند خویش آہنگ

ہلاک من کنند - پس قول حکما را کار بنتم کہ گفتند اند - **قطعه**

ازاں کز تو ترس بترس لے حکیم

و گر با چو او ضد بر آئی بہ جنگ

نہ بینی کہ چوں گر بہ عجز نشود

بر آرد بچنگال چشم بلینگ

حکایت ۱۰ - ببالین تربت یحییٰ بنیبر (علیه السلام) متکلف بود
در جامع دمشق یکے از ملوک عرب کہ بہ بے انصافی معروف بود

بر یارت آمد - و نماز گذارد و حاجت خواست پس رفت
در ویش و غنی بندہ این خاک اند و آنانکہ غنی تر اند محتاج تر اند

آنکاه روئے بمن کرد و گفت - از آنجا کہ بہت درویشان است و
صدقی معاملہ ایشان تو بہ خاطر ہمراہ من کنید - کہ از دشمنی صعدانہ ایشان
گفتمش بر رعیت ضعیف رحمت کن تا از دشمن قوی رحمت زبہنی فقط

بہ از وان توانا و قوت سرور است خطاست بچہ مسکین تا توان شکست

نہ تر سید آنکہ بر افتادگان نہ بخشاید کہ گر ز پائے در آید کشش نگیرد

ہر آنکہ تخم بدی کشت و چشم شکوشت دماغ بہودہ بخت و خیال باطل است

و گوش پیہ بروں آرد و اذ خلق بد و گر تومی نہ ہی داد و درویش بہت

منوی

بنی آدم اعضائے یکدیگرند کہ در آفرینش ریگ جہلند

(جو عضوے بد رو آورد و در نگار و گر عضو ہا را نہ اند قرار)

تو نگر محبت دیگران بے نیمنی نشاید کہ نامت نہند آدمی

حکایت ۱۱ - درویشی مستجاب الدعوات در بغداد پیدا آمد - حجاج

بن یوسف اخبر کردند بخوانش و گفت مرادعائے خیر کن گفت خدا با جان

بستان گفت از بہر خدا این چہ دعاست ؟ گفت ایں دعاے خیرست
ترا و جملہ مسلمانان را گفت چگونہ - گفت اگر میری خلق از عذاب برہند
و تو از گناہان **مستغوی**

اے زبردست زبردست **آزار** گرم تاکے ہاں میں بازار ؟

بچہ کارایت جہاں داری مردنت بہ کہ مردم آزاری
حرکایت ۱۲۱ یکے از ملوک بے انصاف پارساے راپر سید از عیانتہا
کہ ام فاضل تراست ؟ گفت ترا خواب نیروز تا وراں یک نفس خلق را
نیازاری - **قطعہ**

ظالمے را خفتہ دیدم نیروز گفتم ایں فتنہ ست خوابش برده بہ
آنکہ خوابش بہتر از بیداری است آں چناں بد زندگانی مرده بہ
حرکایت ۱۲۲ یکے را از ملوک شنیدم کہ شبے در عنترت روز کردہ
و رہایانستی میگفت - **بیت**

مارا بجہاں خوشتر ازین یکدم نیست کز نیک و بد اندیشہ و از گس نیست
و رویے بر منہ لبہ را خفتہ بود رہ شنید و گفت - **بیت**

اے آنکہ باقبال تو در عالم نیست گیرم کہ غمت نیست نعم ماہم نیست
ملک را خوش آمد صرۂ ہزار دینا از روزن بیرون کردہ - و گفت لے
درویش دامن بدارہ - درویش گفت - دامن از گجا آرم ؟ کہ جامہ ندارم

ملک را بر ضعف حال اور حمت زیادہ گشت خلقے بر آں مزیدہ کرد و
پیش فرستاد و در دیش آں نقد و جنس را با بادک روزگارے بخورد و پریشان
کرد و باز آمد بمیت

قرار در کعب از اداگان نگیرد مال نہ صبر و در دل عاشق نہ آب و نوبال
در حال تنیکہ ملک را پر وایے او نبود۔ حالش بگفتند۔ ملک بہم برآمد و سوائے
در ہم کشید و ازینجا است کہ گفتہ اند۔ اصحاب فطنت و خبرت کہ از حد
و صولت طبع بادشاہ پر حد رہ باید بود کہ غالب بہت ایشان بہ عظمت
امور مملکت متعلق باشد و تحمل اثر و چام عوام نکنند۔ گاہے سبکے بہر بخند
و وقتے بدشتاے خلعت و بند بنشوی

حرامش بود لغت بادشاہ کہ بہ گام فرصت ندارد و نگاہ
مجال سخن تا نہ بدینی ز پیش بر بہو و گفتن مبر قدر خویش
ملک گفت این گدائے شرف چشم بند را کہ چندین لغت با نکتہ
بر انداخت برانید کہ خزینہ بیت المال لقمہ مساکین است نہ طعمہ
اخوان الشیاطین۔ بہیت

لبے کور و روشن شمع کافوری نہد
زودینی کش لب و غن نباشد چرغ
یکے از وزرائے ناصح گفت اے خداوند روی زمین اہمصلحت آں می بینم

که جنس کساں را وجه کفاف بتقاریق مجری بابد داشت تا در نفقه
اسراف نکنند اما آنچه فرمودی از زجر و منع مناسب سیرت ارباب
هست نیست یکی را بطلان امیدوار کردن و باز بنویسی خسته خاطر گردانید

سیرت

بر رویه ثنویه و رطامع باز نتوان کرد چو باز شد بدشتی فراز نتوان کرد

سیرت

مرغ جالب پیرد که چنین بود نه بجای رود که جی نه بود
قطعه

کس نه بیند که تشنگان جاز بر لب آب شور گردد آیند
هر کجا چشمه بود شیرین مردم و مرغ و مور گرد آیند -
حکایت ۴۱ - یک از پادشاهان پیشین در رعایت مملکت مستی کرد
و لشکر بختی دادست - لاجرم دشمنان صاحب روی نمود - همه پشت دادند

و روی بگردانید نهادند میثاقی

چو دارنده گنج از سپاهی دریغ در بیخ آیدش دست بر زن بر تن
چه مردی کند در صفت کارزار که منتش تپی باشد و کارزار
یکه را از آنانکه عذر کردند با من دوستی داشت - ملا منتش کردم و گفتم
دو ن هست و ناسپاس و سفله تاحق شناس که باندک تغییر حال از خود

قدیم برگردد۔ و حقوق نعمت سالہا در نورد و گفت اگر بکرم سعدور
داری شاید کہ اہم بے جو بود۔ و نندزین گیر و سلطان کہ بیز با سپاہی
بخلی کند با او بجان جو انمردی نتوان کرد۔ **سیت**

زربدہ مرد سپاہی را تا سریدہ و گرش ز رند ہی بفرزندہ در عالم
حرکایت **ہ**۔ یکے از وزرائے مغرول شدہ بکلفہ اور ویشال آمد
و بہرکت صحبت ایشان دروے سرایت کرد۔ جمیع خاطرش دست
واد ملک بار دیگر باوے دل خوش کرد۔ و غلش فرمود۔ قبول نکرد و گفت

مغرولی بہ کہ شغولی۔ **رباعی**

آنانکہ بکنج عافیت بنفشند دندان سگ و دہاں مردم بستند
کاغذ بدریدند و قلم بھکتند و ز دست و زبان حرف گیران بستند
ملک گفت ہر آئینہ مارا خرومندے کافی باید کہ تدبیر مملکت را بشاید گفت
نشان خرومندی کافی آنست کہ بچنین کار بان درندہد۔ **فرو**

ہمائے برہم مرغال از آن شرف ارد کہ استخوان خورد و طائرے نیاز ارد
مثل سیاہ گوش را گفتند۔ نہ از ملازمت شیر کہ سبب اختیار اقا دہ گفت
تا فضلہ صیدش می خورم۔ از شہ دشمنان در بناہ صولتش زہد گانی
می کنم۔ گفتند۔ اکنون کہ بطل حمایتش درآمدی و بشکہ تمش اعتراف نمودی
چرا نہ دیک تر نیائی؟ تا در طبقہ بھا صانت در آورد از بندگان مخلصانت

شمار و گفت همچنان از لطفش وے این نیستیم - فرد
 اگر صد سال گبر آتش فروزد چو یکدم اندراں افت لبوزد
 گاه افتد که ندیم حضرت سلطان زربیا بدگاه گاه باشد که سرش برود و حکما
 گفته اند که از تلون طبع بادشاهان پیر چدر باید بود که وقتی بسا می برنجد
 و گاه بدشنامی خلعت دهند - و گفته اند که طرافت بسیار هنرند میان است
 و عیب جلیان - فرد

تو بر سر قدر خویش می باش و قنار بازی و طرافت به ندیمان بگذار
 احکامیت ۱۶ - یک از رفیقال شکایت روزگار نامساعد بنزدیک
 ز من آورد و گفت کفان اندک دارم و خیال بسیار و طاقت بارفاقه نمی آرم
 و بار بار دلم آمد که باقلی دیگر نقل کنم تا بهر صفت زندگانی کرده آید و کسی را
 بر نیک و بد اطلاع نباشد بهرست

بس گر نه خفت و کس ندانست که کیست

بس جان بلب آمد که برو کس نگرست

بر باد از شنائت اعدای اندیشتم که لطف دین قفای من بخندند و سعی مراد حق
 خیال بر عدم مروت حمل کنند و گویند - قطعه

بریں آں بے حمیت را کہ مرگند نخواهد دید روی نیکیبتی
 تن آسانی گزیند خوشتن را زن فرزند بگذار و بستی

و در علم محاسبه چنانکه معلوم است چیزے و انم اگر مچونٹ شلماچتے معین
 شو کہ موجب جمعیت خاطر باشد تقیہ عمر از عمدہ شکر آن بیروں نتوانم نقد
 گفت لے برادر اعلیٰ بادشاہاں دو طرف دارد آمیدنان و ہم جان چکا
 رہائے خردمندان است بامیدنان در بیم جان افتادن قطعہ
 کس نیاید بحسانہ و روش کس خراج زمین و بارخ بدہ
 یا پتہ نشویش و غصہ راضی شو یا جگر بندیش زارغ بنہا
 گفت این سخن موافق حال من گفتی و جواب سوال من نیا و روی نشنیدہ
 کہ گفتہ اند کہ خیانت پورزد و ستش از حیانت بلزد و قمر و
 راستی موجب رضائے خداست کس ندیدم کہ گم شد از رست راست
 حکما گفتہ اند کہ چہار کس از چہار کس بجاں آیند خراجی از سلطان دزد
 از پاسبان و فاسق از غماز و رومی از محتشب آئند کہ حساب پاک است
 از محاسبہ چہ پاک ہ قطعہ
 مکن فراخ روی در عمل اگر خواہی کہ وقت جرف تو باشد مجال شمن تنگ
 تو پاک باش برادر مدرا از کس پاک زند جامہ ناپاک گذراں بر سنگ
 گفتہ حکایت آن رو بہاہ مناسب حال تست کہ دیدندش گریزان افتاں
 و خیزاں ہی رفت کسے گفتش چہ آفتست کہ موجب چندین مخالفت است
 گفت شنیدہ ام کہ شتران بسخرہ می گیرند گفتند اے سفیہ! شتر را با تو

چه مناسب است و و ترا با او چه مشا بهت و گفت خاموش اگر دشمن
 بغرض گویند که این هم شتر بجو است و گرفتار آیم که انیم کلین من باشد و قنا
 تریاق از عراق آورده شود و مار گزیده مرده بود و ترا همچنان فضیلت
 و دیانت و تقوی و امانت و لیکن متقدمان و کس اند و مدعیان گوشه نشین
 اگر آنچه حسن سیرت است خلاف آن تقریر کنند و متعرض خطای
 بادشاه افقی در آن حالت که اجمال مقال باشد پس مصلحت آن نمی
 که ملک قناعت را حراست کنی و ترک ریاست گوی که عاقلان
 گفته اند -

بیت

بدریاد منافع بی شمار است اگر خواهی سلامت بر کنار است
 رفیق چو این سخن بشنید بهم برآمد و روی در هم کشید و سخنان بخش
 امیر گفتن گرفت این چه عقل است و کفایت و فهم و درایت و وقول حکما
 درست آمد گفته اند و ستان در زندان بکار آیند که بر سفره همه
 و شمشان دوست نمایند -

قطعه

دوست شمار آنکه در نعمت زند لاف یاری و برادر خواندگی
 دوست آن باشد که گیر دست و دست در پریشالی و در ماندگی

دیدم که متغیری نشود و نصیحت من بفرض می شنود - بنزدیک صاحب یوان
رفتم - بسالقه معرفتی که در میان ما بود صورت حالش بگفتم - و اهلیت و
استحقاقش بیان کردم تا با کارهای مختصرش نصب کردند - روزی چند
بریں برآمد - لطف طبعش را بدیدند - حسن تدبیرش را به پسندیدند کارش
از آن درگذشت و بمرتبه بالاتر از آن متکین گشت بچنین نجم سعادتش در نرخی بود
تا با وجع ارادت رسید - و مقرب حضرت سلطان گشت - و مشائرا الیه و
مفتد علیه السلام حالش شادمانی کردم و گفتم - فرد
زکارتبه میندیش دل شکسته ملا که آب چشمه حیواں درون تایلکی

دیگر

منشیں ترش نواز گردش ایام که بهر گرچه تلخ است ولیکن بر شیرین دارد -
و در آن مدت مرا با طائفه یاران اتفاق سفر جازا قنادچوں از زیارت مکه
باز آمد - و بمنزلم استقبال کرد - ظاهر حالش را دیدم پریشان و
برہیات و رویشاں گفتم که حال چیست گفت - چنانکه تو گفتی - طائفه
حسد بردند و بجایاتم مشوب کردند و ملک دام ملکه باور کشت حقیقت
آن استقصا، نه فرمود و یاران قدیم و دوستان صمیم از کلمه حق خاموش
گردیدند - و صحبت دیرینه فراموش کردند - قطعه
نه بینی که پیش خداوند جاہ ستایش کنان دست بر برینهد

وگر روزگارش در آرزو پائی همه عالمش پائے بر سر نهند
 فی الجمله بالواسع عقوبت گرفتار بودم تا دریں هفته که فزوده سلامت تجلج بر رسید
 که از بند گرانم خلاص گردند و ملک موروثم خاص گفتم - موغلت من
 قبول نہ کردی کہ گفته اند عمل بادشاہاں چوں سفر دریاست سودمند و خطرناک
 یا گنج بزرگی با در ظالم امواج بمیری بہریت

یا دیر بہر دوست کند فواجہ در کنار یا موج روزے افکندش مردہ بہر کنار
 مصلحت ندیدم ازین بیش ریش درویش را بنیش طاعت خراسیدن نمک
 پاشیدن بدین دو بیت اختصار کہ دم قطعہ

ندانستی کہ بینی بند بر پائے چو در گوشت نیاید پند مردم
 وگرہ گرہ نلاری طاقتش مکن انگشت در سوراخ کتر دم

حکایت ۱۶ - تنہ چند از روندگان در صحبت من بودند ظاہر ایشان
 لصلح آراستہ و یکے را از بزرگاں در حق این طائفہ حسن ظنّے بلیغ بود
 وادرا رے حسین کردہ تا یکے از ایشان حرکتے کردہ مناسب حال
 در دیشاں بود و ظنّے آن شخص فاسد شد و باز را اینا کاسد خواستم کہ تا بطریقے
 کفایت پاراں متخلص کنم - آہنگ خدمتش کردم در بانم رہا نکرد - و جفا گفت
 مخدورش داشتم کہ لطیفان گفتہ اند قطعہ

در میر و وزیر و سلطان ا بے وسیت مگر دیر اس

سگ و دریاں چو یاقوت نغریب
 ایں گریباں گرفت ازل من
 چندانکہ مقرباں حضرت اُن بزرگ بر حال من و قوت یافتند۔ با کرام و کورند
 و بر تریقائے معین کردند تا بتواضع فروزن نشستم و گفتم۔ فرو
 بگذار کہ بندہ کیسےم تا در صف بند گال نشینم
 گفت اللہ اللہ چہ جائے چہ این سخن ست۔ بہرست
 گرہ بر سر و چشم من نشینی نازت بکشم کہ تا زینینی
 فی الجملہ بنشستم و از مرد رے سخن در پیوستم تا حدیث فلت یاراں مسیان
 آمد و گفتم قطعہ

چہ جبرم دید خداوند سابق الانام کہ بندہ در نظر خویش توارمیدارو؟
 خداے راست ستم نہ رگوار می و علم کہ جبرم بیند و نان برقرار میدارو
 حاکم ایں سخن را پسندید و اسباب معاش یاراں فرمود۔ تا باز بر قاعدہ
 اضی مہتیاوارند و مونت ایام تعطیل را وفا کنند شکر نعمت بگفتم فرمین خدمت
 بوسیدم و عذر جبارت خواستم و در حال بیرون آدم و گفتم۔ قطعہ
 چو کعبہ قبلہ حاجت شد از دیار بعید روند خلق بدیدارش از بسے فرسنگ
 ترا محل امثال ما باید کرد کہ بچکیں نہ رند بروخت باورسنگ
 حکایت ۸۔ ملک زادہ کن فراواں از پدر میراث یافت و دست
 کردہ برگشتاد و دوا و سخاوت بداد و نعمت بے دریغ بر سپاہ و رعیت بر بخشید

قطع

میاں ساید شام از طبلہ عود و بر آتش نہ کہ چوں عنبر ہوید
 بزرگی بایدش بخشد گی کن کہ وانا تا نیفشانی تروید
 یکے از جلسائے بہمد نصیر چشمتش آغاز کرد کہ ملوک پیشین مرا سی نعمت را
 بسی اندوختہ اند و برائے مصلحتی نہادہ و دست ازین حرکت کوتاہ کن کہ
 واقفہا در پیش است و دشمنان درین کہیں نہاید کہ بوقت حاجت درمانی

قطع

اگر گنجے کنی بر عامیاں بخش رسد مر گردائے را بر بنجے
 چرا نشانی از ہر یکت نمیسم کہ گرد آید ترا ہر روز گنجے
 ملک زادہ روئے ازین سخن در ہم کشید و موافق طبع بلندش بنیاد و ملوک
 زجر فرمود و گفت مرا خداوند تعالی مالک ایں ممالک گردانیدہ است
 تا بخورم و بخشم نہ پاس بانم کہ نگہ دارم بہریت
 قاروں ہلاک شد کہ چہل خانہ گنج داشت
 نوشیر و ان نمرود کہ نام نگو گذاشت

omitted.

حکایت ۱۹۔ آوردہ اند کہ نوشیر و ان عادل را در فرکار گاہے
 صیدے کیاب می کردند۔ نمک نبود غلامے را بر و ستاد و انیدین ناہنگ
 آمد۔ نوشیر و ان گفت نمک قیمتی است تاں تار سے نشود و وہ خراب نگرود گفتند

ازین قدر چرخ فلک زاید؟ گفت بنیاد ظلم اول در جہاں اندک بوده است
ہر کہ آمد بر آں مزید کرد تا بدین غایت رسید قطعہ

اگر ز باغ رعیت ملک خوردیے بر آں ورنہ غلامان او درخت از بیخ
بہ نیم ہضیمہ کہ سلطان ستم روا دارد زندہ لشکر یا نش ہزار مرغ بسنج
حکایت ۲۰ - عالم را دیدم کہ خادم رعیت خراب کردے تا ضرر آنہ ^{صحت}
سلطان آبادال کند بے خبر از قول حکما کہ گفتہ اند ہر کہ خلق را بیا زارد
تا دل سلطان بدست آرد خداے تعالی ہماں خلق را بر وگمارد تا دمار
از نہاد او بر آرد۔

بیت

آتش سوزاں نکند با سپند آنچه کند و و دل در دند
گویند ہر جملہ حیوانات شیر است و کمترین جانور راں خرو با لفاق خرو ^{مندان}
خرو بار بہ از شیر مردم در مستنوی
مسکین خراگر چہ بے تمیز است چوں باہمی بر د عزیز است
گامان و خمران بار بردار بہ ز آدمیان مردم آزار
باز آیدیم بکایت وزیر غافل گویند ملک را طرفے از قلم اخلاش
بقدر این معلوم شد در شکنجہ کشید و با انواع عقوبت بش بکشت

۳۰ قطعه

حاصل نشود رضائی سلطان تا خاطر برندگان نجوی
خواهی که خدای بر تو بخشد با خلق خدای کن نکوی
آورده اند که یک از ستمدگان بر سر او گذشت و در حال تباه او
تأمل کرد و گفت - قطعه
نه هر که قوت بازو می شصت دارد به سلطنت بخورد مال مردمان کند
توان خلق فرو بردن استخوان پشت و شکم بدر و چون بگیرد اندر ناف

بیت

omitted نایب نگار بدر و زگار همانند بر و لعنت پائیدار
حرکایت ۱۲- مردم آزار را احکایت کنند که سنگ بر سر صاعقه
ند - در ویش را مجال انتقام نبود - سنگ را با خود همی داشت تا وقتیکه
ملک را بر آن لشکری خشم آمد و در چاه زندانش کرد - در ویش بیاید
و سنگ بر سرش کوفت - گفتا تو کیست ؟ و این سنگ بر من چر از دی
گفت من فلانم و این سنگ همان ست که در فلان تارخ بر سر من زدی
گفت چندین روز گار کجا بودی ؟ گفت از جا بهت اندیشه می کردم -
اکنون که در چاهت دیدم فرصت را غنیمت شمردم که زیر کال گفته اند
مشتوی

تاسراے را چوبینی بختیار
عاقلاں تسلیم کردندا اختیار
چوں نداری ناخن در تفتیر
بابداں آں بہ کہ کم گیری ستیز
ہر کہ با فولاد بازو بچہ کرد
ساعتیں خود را رنجہ کرد
باش تا دستش بہ بند و روزگار
پس بکام دوستان خشن کرد

حکایت ۲۲ - یکے را از ملک مرصعے حائل بود کہ اعادہ ذکر آں ملک
اولیٰ ترست۔ طائفہ از حکمائے یونان متفق شدند کہ مریں رنج را دوائی
نیست مگر زہرہ آدمی کہ بچندین صفت موصوف باشند۔ ملک فرمود۔ تا
طلب کردند۔ و بہقان سپرے یافتند۔ بدان صفت کہ حکما گفتہ بودند۔ پدر
و مادرش را بخواندند و بہ نعمت یکہ را خوشنود گردانیدند۔ قاضی ققوی
داد کہ خون یکے از رعیت ریختن بر سئ سلامت نفس بادشاہ روا باشند۔ جلاد
قصدا کرد و سیر بسوئے آسمان کرد و بچندید۔ ملک پر سید و پس حالت چہ
جائے خندیدن است ہ گفت ناز فرزند اں بر پدر و مادر باشند۔ و دعویٰ
پیش قاضی برد و داد از بادشاہ خواہند۔ اکنون پدر و مادر بعلت حطام
تقیویٰ مرا بخون در سپردند۔ قاضی بکشتن ققوی داد۔ و سلطان مصلح
در ہلاک من می بیند۔ بجز خدا سے عزوجل پندہ نمی بینم۔

بیت

پیش کہ بر آوردم ز دست فریاد
ہم پیش تو از دست میخوام داد

سلطان را ازین سخن دل بهم برآ مد و آب در ویدہ بگردانید و گفت ملک
من اولی تر کہ خوں جنیں بے گناہ بختیں سر و پیش بوسیدہ و در
کنار گرفت و نعمت بے اندازہ بخشید و آزاد کرد۔ گویند کہ ہمدردوں
رو ملک شفا یافت۔ قطعہ

ہچیمان در فکر این بیت کہ گفت پیلایاں بر لب دریائے نیل
زیر پایت گردانی حال مور ہچو حال تست زیر پایاں پیل
حرکایت سدا یکے از پیکان عمر و لیث گرینہ بود۔ کسان در عقبش
رفتند و باز آوردند۔ وزیر را با فے غرضے بواشارت بکشتن کرد
تا دیگر بندگان جنیں حرکت نکلند۔ بندہ پیش عمر و لیث سر بر زمین ہنوا و گفت
بیریت

ہر چہ رود بر سرم۔ چوں قیاسندگی دوست
بندہ چہ دعویٰ کند کہ خداوند راست

اما بموجب آل کہ پروردہ نعمت این خاندانم۔ نخواہم کہ ورقیاست
بخون من گرفتار آئی۔ اگر بے گناہ بندہ را خواہی کشت با سے بنا و یل شرعی
بکش تا بقیامت ما خود نیاشی گفت تاویل چہ گوئد کہم؟ گفت اجازت وہ
تا من وزیر را بکشم۔ آنکہ بقصاص او کشتن بفرما تا بحق کشته باشی ملک بخندید
وزیر را گفت چہ مصلحت می بینی؟ گفت اسے خداوند این شوبخ دیدہ را

بصدقه گور پدرت آزاد کن تا مرا هم در بلا نیفتد گناه از من است که
قول ملک را مستعبر ندا شتم که گفته اند **قطعه**

چو کردی با کوخ اندازیکار را سر خود را بنادانی شکستی
چو تیر انداختی بر رسته دشن حذر کن کاندرا ما جیش نشستی
حکایت هم ملک روزن را خواجہ ابو کریم النفس و نیک محضر که
سہنگناں را در مواجہ حرمت داشتہ و در غیبت نیکی گفتی - اتفاقاً از وحی
صادر شد کہ در نظر سلطان ناپسندیدہ آمد - بهیاد رہ فرمود و عقوبت کرد
سہنگان پادشاہ بسوابق الخام مستعتر بودند و لشکر آن مرہن در مدت
توکیل اورفق و ملاحظت کردند و زجر و معائنات روا نداشتند
قطعه

صلح با دشمن خود کن و گریستے او و قفا عیب کند در نظرش تخمین کن
سخن آخر بدہاں میگزد و مہو می را سخن تلخ نخواہی - و منش شیرین کن
تا آنچہ مضمون خطاب ملک بود از عہد بعضی از اہل بیرون آمد و بقیہ فر
زنداں بنامد یکے از ملوک نواحی و تحقیق پیا مش فرستاد کہ ملوک آن طرف
قد چنان بزرگوار ندانستند و بے عزتی کردند اگر خاطر عزیز فلان حسن
اللہ خلاصہ بجانب التقاتلے کند و رعایت خاطرش ہر چہ تمام تر سعی کردہ
شود کہ اعیان این مملکت بذیرا روئے منتظرند - و بجواب این حروف نظر

خواجہ بریں وقوف یافت از خطر اندیشید۔ در حال جوابے منفرد کہ اگر بطلا
افتد فتنہ بنا شد بر ققائے ورق بنوشت و رواں کردیکہ از متعلقان کہ بریں
واقف بود۔ ملک را اعلام کرد کہ فلاں را کہ حبس فرمودہ بالوک نواحی
مراسلت وارد۔ ملک ہم برآمد۔ کشف این خبر فرمود۔ قاصد را بگریختند و
را بخواندند۔ نوشتہ بود کہ حسن ظن بزرگان در حق بندہ بیش از فضیلت
بندہ است و تشریف قبولے کہ فرمودہ اند بندہ را اسکان اجابت آن نیست
بحکم آنکہ پروردہ نعمت این خاندانم دبانک مایہ تغیر خاطر باولی نعمت
قدیم یوفائی نتوان کرد۔ چنانکہ گفتہ اند۔

بیت

[آنرا کہ بجائے تنہا مردم کرے عذرش بندہ از کذب بچمے ستھے
ملک را سیرت حق شناسی او پسندیدہ آمد و خلعت و نعمت بخشید و عذر
خواست کہ خطا کردم کہ ترا بیگناہ از مردم گفت اے خداوند! بندہ و بی
حال مر خداوند را خطائے نمی بیند بلکه تقدیر خداوند حقیقی چنین بود کہ
این بندہ را مکر و ہوس برد پس بدست تو اولی تر کہ حقوق سوابق نعمت
و ایادی منت بریں بندہ داری کہ حکما گفتہ اند۔

مثنوی

گرگزندت رسد ز خلق مرغ کہ نہ راحت رسد ز خلق مرغ

از خدا و ان خلافت دشمن دوست که دل هر دو در تصرف اوست
 گرچه تیر از کماں ہی گذرد از کماں تیر بیند اہل خسرو
 حکایت ۲۵ یکے از ملوک عرب را شنیدم کہ با مستحقان دیوان
 فرمود کہ من موم فلان را چہ دانکہ ہست مضائق کنید کہ ملازم در گاہ است
 و مترصد فرمان و سایر خدمت گاران بلہو و لعب مشغول اند۔ (۱)
 و در اوائے خدمت سہناون۔ صاحب دے بشنید فریاد و خروش از
 ہنہا و شہ بر آمد۔ پرسید بدش کہ چہ دیدی؟ گفت علوی در جات ہنگام
 بدر گاہ حق جل و علا ہیں مثال دارد۔

نظم

و د باند او گر آید کہے بخدست شاہ سوم ہر آئینہ در شے کند پلطف نگاہ
 امید ہست پرستندگان مخلص را کہ نا امید نہ گردند از آستان اللہ

شعری

مہتری در قبول فرمان است ترک فرمان لیل حرمان است
 ہر کہ سیائے راستان دارد سر خدمت بر آستان دارد
 حکایت ۲۶ فلانے را حکایت کنند کہ ہمیزم در ویشاں خریدے
 بجفت و تو نگراں را داوی بطرح صاحب دے بر و گذر کرد۔ و گفت

بیت

ماری تو کہ ہر کہ را بہ بینی بزنی یا بوم کہ ہر کجانشینی بکنی؟
 قطعہ

زور ت اریش میرو دیا با خداوند غیب و اں نرود
 زور مندی مکن براہل زمین تا وعلے بر آسماں نرود
 ظالم ازین سخن برنجید و روئے از نصیحت او مرد و رہم کشید۔ و بر دالہ
 نکر و۔ اخذ شہ العتوب لا یم۔ تا شبے آتش مطبخ در انبائیش
 افتاد و سائر ملاکش بسوخت از بستر نریش بر خاکستر گرمش
 نشاندہ اتفاقا کجاں شخص بروے بگذشت دیدش کہ بایا ساں ہی گفت
 ملائم کہ این آتش از کجا در سرائے من افتاد گفت از دود و دل بولیشال

قطعہ

عذر کن زود و در نہای اریش کہ ریش دروں عاقبت ہر کند
 بہم برکن نا توانی ولے کہ آہے جہانے بہم بر کند
 این لطیفہ بہرتاج خسرو نوشتہ بود۔ قطعہ

چہ سالہائے فراوان و عمرائے نراز کہ خلق بر سر ما ہر نہ میں بخوابد رفت
 چنانکہ دست بدست آمدست ملک با بدستہائے دیگر بچنین بخوابد رفت
 حکایت ۲۷۔ یکے در صحن کشتی گرفتن بسرا آمدہ بود کہ سی صد

و شصت بند فاخر دریں سلم دانستند۔ و ہر روز بویگر گشتی کرتے تھر گوشہ
 خاطرش با جمال یکے از شاگرداں میل داشتند۔ سی ہند و پنجاہ نہ بندش از موت
 مگر یک بند کہ و تعلیم اہل دفع انداختے۔ و تاخیر کرنے نفی الجملہ پس در قوت
 و صنعت ہر آدمی کے رابا و اسکان مقاومت نمایند جس کے کہ روزے پیش
 ملک اہل روزگار گفت کہ استاد را فقیلے کہ ہرین است از روئے بزرگی
 است و حق تربیت و اگر نہ بقوت از روئے کمتر تربیت و بصنعت با و ہر اہرم ملک
 ایں سخن دشوار آمد۔ بفرمود تا مصارعت کنند مقاصد متبع ترتیب کردند
 و اہل کان دولت و اعیان حضرت و زور و راں اقاہم حاضر شدند۔ پس
 چون میل بست درآمد بصدیے کہ اگر کوہ آہنی ہووے از جہاں بر کندے
 استاد دانست کہ جو ان بقوت از روئے بر ترست و بصنعت ہر اہر اہل بند
 غریب کہ از روئے نہاں داشته بود۔ درآمد بخت پس دفع آں ندانست
 استاد و اورا بدو دست از زمین برداشت و بالائے سر بگردانید و بر زمین
 زد و غریو از خلق ہر آدمی فرمود استاد را خلعت و نعمت داد و تہنیرا
 ز جہد ملامت کرد کہ با پروریندہ خویش دعویٰ مقاومت کرنے و ہر نہرے
 پیر گفت اے خداوند! استاد بزروار و ہرین دست نیافت بلکہ مرا
 در علم گشتی و قیقہ مانده بود کہ از من در بلیغ ہی داشت۔ امروز بدارا و قیقہ
 ہرین دست یافت۔ استاد گفت از بہرچنین روزگار نگاہ میداشتیم کہ حکما

گفتہ اند۔ دوست را چنداں قوت مدہ کہ اگر دشمنی کند تواند - نشنیده کہ
چہ گفت - آنکہ از پرورہ خود جفا دید **قطعہ**

یا وفا خود نبود و عالم ۳۰ یا مگر کس درین زمانہ نکرد
کس تیا موخت علم تیر ازین کہ مرا عاقبت نشانہ نکرد

حرکات ۳۸ - ورویش مجر و بگوشہ صحران شستہ بود - باد شاستہ بڑ
بگذشت - ورویش از آنجا کہ ملک قناعت - سر بریاورد - و التقات نکرد
بادشاہ از آنجا کہ شوکت سلطنت است بہم برآمد - وگفت این طائفہ
خرقہ پوشان بر مثال حیوان اند - اہلیت و آدمیت ندارند - وزیر بزرگ
آمد وگفت اے ورویش! سلطان زوے زمین بر تو گذر کرد و چہ را خدمت
نکردی و نہ شرط ادب بجا نیاوردی؟ گفت سلطان ابلوئی توقع خدمت از کسے ارد
است کہ توقع بہت از تو دارد دیگر آنکہ ملک بہر پاس عیت اند نہ عیت بہر طاعت ملک قطعاً
بادشاہ پائیمان ورویش است (۱) گرچہ راسخ بقدر دولت و ست

گو سپند از برائے چو پاں نیست بلکہ چو پاں برائے خدمت است
گر یکے را تو کامراں بینی (۲) دیگرے را دل از چاہدیش
روز کے چند باش تا بخور و خاک مغر سر خیال بندیش
فرق شاہی و بندگی غارت (۳) چوں قضائے نبشتہ آید پیش
گر کے خاک مردہ باز کند نشانہ تو مگر از ورویش

ملک را گفتار درویش استوار آمد۔ گفت از من چیز بخواه گفت آن میخوام
که دیگر یار ز حتم ندہی۔ گفت مارا پسندے ده۔ گفت

بیت

دریاب کنوں کہ لغت ہست بہت کہ دولت و ملک میر و دست بہت
حکایت ۲۵۔ یکے از وزرا پیشین و التون مصرعی رفت و بہت خواست
کہ روز و شب بخدمت سلطان مشغولم و بخیرش امیدوار و از عقوبتش
ترساں۔ ذوالنون بگریست و گفت اگر من خدا را چنین ترسید کہ تو سلطان
را۔ از جملہ حدیثاں بودے۔ قطعہ

گر نبوے امید راحت و رنج پائے درویش بر فلک کفے
گر وزیر از خدا ترسیدے ہچاں کہ ملک ملک بودے
حکایت ۲۶۔ یاد شاہے بکشتن بیگناہے اشارت کرد کہ گفت اے
ملک! سو جب خشمے کہ ترا بر من است۔ آزار خود جوئی گفت چہ گوئے کہ گفت
این عقوبت بر من بیک نفس بسر آید۔ و نہ آں بر تو جاوید بماند۔

رباعی

دوہان بقا چو باد صحران بگذشت تلخی و خوشی و زشت و زیبابگذشت
پنداشت تملکہ کہ حقا بر ما کرد بر گردن او بماندہ بر ما بگذشت
ملک را نصیحت او سود دہند آمد و از سر خون او برخواست۔

نہم

حکایت اول۔ وزیرائے نوشیرواں درہمے از مصالح مملکت اندیشہ
 ہی کردند و ہر یک بروقتی دانش خود رائے میزد۔ ملک بھنیں تدبیرے اندیشہ
 کرد و بزرگچہرہ رائے ملک اختیار آمد و زیراں دیگر درہنہ دانش گفتند کہ رائے
 ملک را چہ مزیت دیدی بر فکر چندین حکیم ؟ گفت بموجب آنکہ انجام کار معلوم
 نیت و رائے ہنگام در مشیت است کہ صواب آید یا خطا پس موافقت
 رائے ملک اولی ترست تا اگر خلاف صواب آید بجلت متابعت آواز
 معاتبہت ایمن باشم کہ گفتہ اند۔

نشنوی

خلافت رائے سلطان رائے جستن بخون خویش باید دست شستن
 اگر شہ روز را گوید شب است این بیاید گفت اینک ماہ پر وین
 حکایت ۲۔ رشیاے گیسواں بتافت کہ من علویم و با قافلہ احباب
 بشہرے درآمد کہ انرج می آید و قصیدہ نیکی پیش ملک برد کہ من گفتہ ام۔ یکے
 ازندائے ملک در اں سال از سفر دریا آمدہ بود گفت ملوچ اور عید انفعی
 بدبصرہ دیدہ ام حاجی چکونہ باشد ؟ دیگرے گفت من اور امی شناسم
 پدرش نصرانی بود در مطایع علوی چہ گوئہ باشد۔ شعرش وردیوان انوری
 یافتند ملک فرمود تا بزنندش و لقی کنند تا چندین دروغ چہرہ گفت
 یگفت اے خداوند روئے زمین بسنے دیگر وارم۔ اگر راست

نہ باشد مہر عقوبت کہ فرمائی سزاوارم۔ گفت آں چہ است گفت۔

قطعہ

غویہ گرت ماست پیش آورد

دو پیمانہ آب است و یک چمچ دوغ

گر از بندہ لغوے شنیدی مرغ

جہان دید بسیار گوید و دوغ

ملک بخندید و گفت ازین راست تر سخن نگفتی۔ بفرمود تا آنچہ

ما مبول بود۔ مہیا داشتند۔ و بدل خوشی اورا کیل کردند۔

حکایت ۱۳۳۔ یکے از پیران ہارون الرشید پیش پدر آئمہ آلود

گفت فلاں نمرنگ زادہ مراد شنام ماوراء۔ ہارون الرشید ارکان

دولت را گفت۔ جزای چہ کس چہ باشد۔ یکے اشارت بکشتن کرد۔

و دیگرے بزبان زودگیر بمصاویہ۔ ہارون الرشید گفت اے

پسر اکرم آنت کہ عفو کنی۔ و اگر نتوانی تو نیز شش و شنام مادرش

وہ۔ نہ چندانکہ انتقام از حد بگذرو۔ آگاہ ظلم از طرف تو باشد و دوغ

از قبل خصم۔

مثنوی

نہ مروست آن بنزدیک خدیو سندن ^{مندر} کہ با پیل و مان پیکا ر جوید
 بے مرواں کس است از روی تحقیق کہ چون خشم آیدش باطل نکوید
 حرکایت ہم ^{۱۳} با طائفہ بزرگان در کشتی نشسته بودم ز درقے در پے
 ماغوق شد۔ دو برادر گر دابے افتادند یکے از بزرگان ملّاح گفت
 کہ بگیر این ہر دو غریق را کہ بچاہ دینارت بہر یک میدہم۔ ملّاح یکے را
 برہانید و اں دیگرے جاں بحق تسلیم کرد کہتم بقیت عمرش منساندہ بود
 از اں در گرفتن تفصیر کردی۔ ملّاح بخندید و گفت انچہ تو گفتی یقین
 است و دیگر میل خاطر من بہرہانیدن ایں بیشتر بود بہ سبب آنکہ وقتے
 در را بے اندہ بودم ایں مرا بر شتر خود نشانندہ و از دست ^{۱۴} دیگر تازیانہ
 خورہ بودم کہتم۔ صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيمُ عَزَّوَجَلَّ صَالِحًا فَلْيَنْفَسِهِ

و نہ تعالیٰ نے فرمایا ہے۔ اَسَاسًا فَعَلِمَهُمَا۔ جو اچھا کرتا ہے وہ بے گناہ اور جہنم سے محفوظ رہتا ہے۔

قطع

تا قوافی درون کس مخاش! کا ندریں راہ خار ہا باشد
 کار و رویش مستمند برآر کہ ترانیز کار ہا باشد
 حرکایت ^{۱۵} ۳۔ دو برادر بودند۔ یکے خدمت سلطان کر دی و دیگری

بسعی باز و نان خورے۔ بالے اے تو نگر درویش را گفت کہ چراخت
نگنی و تا از مشقت کار گردن برمی و گفت تو چرا کار نہ کنی تا از مذلت
خدمت رستگاری یابی و کہ خرد منداں گفتہ اند۔ نان جو خوردن۔
و بر زمین نشستن بہ از کمر زیں بستن و بخدمت استان۔ بیت
بدست آہک تفتہ گردن خمیر بہ از دست بر سببہ پیش امیر

قطعه

عمر گر انما یہ دریں مرف شد تا چہ خورم صیبت چہ پوشم شمتا
اے شکم خیرہ بنائے باز تانہ کنی پشت بخدمت و ونا
حکایت ۳۳۷ کے مزدہ پیش نوشیرواں عادل برد و گفت کہ
فلان دشمن ترا خدائے عزوجل برداشت۔ گفت بچ شنیدی کہ مرا بذاشت

فرد

مرا ہر گ عدو جائے شادمانی نیست کہ زندگانی مایز جاودانی نیست
حکایت ۳۳۸۔ گروے کماؤر بارگاہ کسری بمصلحتی سخن ہم گفتند
بزرچہر خاموش بود۔ گفتند چرا دریں بحث با ماسخن نگوی۔ و گفت
وزرا بر مثال اطباء اند و طبیب دار و ندہد مگر بقتیم پس چوں بیم کہ لے
شمار بر مواہبات مراد را سخن گفتن حکمت نباشد۔ و قطعہ
چو کارے بے دفعہ من کہ آید مراد و سخن گفتن نشاید

و گرییم که نابینا و چاه است اگر خاموش بنشینم گناه است
 حکایت ۸۳ اسکندر رومی را پرسیدند که دیار مشرق و مغرب را بچه
 گرفتاری که ملوک پیشین را خزان و عمر و لشکر پیش از تو بود و چنین فتحیست
 نه شد گفت چون الله تعالی هر مملکت را که گرفتیم رعیتش را بنیاز روم و نام
 پادشاهان پیشین جز به نگوئی نه بردم - **بیت**

بزرگش خوانند اهل خرد
 که نام بزرگان بزرگش برد
قطعه

این همه هیچ است چو می بگذرد
 بخت و تخت و امر و پی و گیر و دار
 نام نیک رفتگان ضایع ملکن
 تا بماند نام نیکت پایدار

باب چهارم در فوائد خاموشی

حکایت ۸۴ سیه را از دوستان گفت که امتناع سخن گفتن بعلت آل
 اختیار آمده است که غالب اوقات در سخن نیک و بد اتفاق می افتد و دیده
 جز بر بدی نمی افتد گفت دشمن آل بد کنی نه بیند -

بیت
 هنوز چشم عداوت نیز بر گشاید
 گل است سحر و در چشم دشمنان غایت

بیت

فرگیتی فروز چشمہ ہو زشت باشد چشم موشکور
 حکایت ۱۰ بازہ گانے را هزار دینار خسارت آقا و پسر را گفت نباید
 کہ با کے ایں سخن در میان نہی۔ گفت۔ اے پدر افسران تراست گویم
 ولیکن باید کہ مرا بر فائدہ ایں مطلع گردانی کہ مصلحت و رہبان داشتن
 چیست ؟ گفت تا مصیبت و دشواری نہ نقصان مایہ و دویم ثبات ہمایہ

بیت

مر مگو اندو خویش با دشمنان کہ لا حول گویند نادانی کنان
 حکایت ۱۱۔ جو الے خردمند از قانون فضائل خطے و افسر داشت
 و طبع نافہ چند آنکہ در مافل دانشمندان نشسته زبان از گفتن بہ بستہ
 ہائے پدرش گفت اے پسر! تو نیز از آنچہ دانی چہ را نگوئی ؟ گفت ترسم کہ
 از آنچہ نہ اطمینان پر بند و شرمسار گردم۔ قطع

آن شنیدی کہ صوفی میگوید
 آستینش گرفت سر ہنگے
 زیر عین خویش میخیزد
 کہ بیا فصل برستورم بند

فرد

نلقہ ندارد گے با تو کار
 حکایت ۱۲۔ جالینوس حکیم ابلہ را دید دست و گریبان دانشمندی
 ولیکن چو گفتی و لیش ہیار

زده بود و بجای حرمتی میکرد و گفت اگر ای دانا بودی کار او با ناواں بدینجا
نرسید که گفته اند - **مثنوی**

دو عاقل را نبا شد کین پیکار	نه داناے ستیز و با سبکسار
اگر دامن بوحشت سخت گوید	خردمندش بفری دل بجوید
دو صاحب دل نهب دارند کج	سہیدوں ہرکش و از رم جوئے
و گرازمرد و جانب جاہلان اند	اگر ز خیر یا شد بگسلاند
یکے رازش روئے داد و شام	تخل کرد و گفت اسے نیک فحام
بتر ز نام کہ خواہی گفت آنی	کہ دائم غیب بن چوں بن ندانی

حکایت ۵ - سہمان وائل را در فصاحت و بی نظیر ہادہ اندیک کم آنکہ
بر سر حج سالے سخن گفتے و لفظ مکرر کر دے و اگر ہاں سخن اتفاق افتا دے بے باکے
دیگر بگفتے و از جملہ آداب ندائے حضرت بادشاہان یکے این سہ **مثنوی**

سخن گرچہ دلبند شیریں بود	سزاوار تصدیق و تحسین بود
چو بارے بگفتی - مگو باز پس	کہ علوا چو کیبار خور و ندوس

حکایت ۶ - یکے راز حکما شنیدم کہ سیگفت ہرگز کیسے بچل خوش اقرار
نہ کردہ است مگر آں کس کہ چوں دیگرے در سخن باشہ بچھاں تمام ناگفتہ
سخن آغاز کند **مثنوی** -
سخن را سرست آخر مستثنیٰ
میا و سخن در میان سخن

خداوند تدبیر فرسنگ و هوش نگویند سخن تانند بیند خوش
 حکایت ۷ - تنی چند از نزدیکان سلطان محمود حسن میبند بی گفتند
 که سلطان امروز چه گفت ترا در سال مصلحت و گفت بر شاهم بپوشیده
 نماز گفت آنچه با تو گوید ظهیر سلطنتی و مشیر تدبیر مملکت با گفتن ندارد
 گفت با عتقاد آن که داند که با کس نگویم پس چرا ای پسرید بیت
 نه سخن که بر آید بگوید اهل شناخت بر شاه سرخوش در تشایده باخت
 حکایت ۸ - در عقد بیع سرائی مترود بودم - جهودی گفت بجز که
 من که خدا یان قدیم این محکم وصف این خانه چنانکه هست از من پرس
 که بیچ میی نداری گفت بجز این که همسایه من باشی - **قطعه**
 خانه را که چو تو همسایست ده درم میم که عیار از زود
 لیک امیدوار باید بود که پس از مرگ تو هزار از زود
 حکایت ۹ - یکی از شعر ایش امیر دزدان رفت و شنا گفت فرمود
 تا جامه از او بدر کردند سگان در قفا افتادند - خواست تا سنگی بردارد
 زمین بخ گرفته بود عاجز شد گفت این چه مردمانند که رنگ اکشاده و
 سنگ بسته امیر از غریبی دید بنزدید بخندید و گفت ای حکیم چنینی بخواه گفت
 جامه خودی خواهم - اگر انعام فرمائی - **بیت**
 امیدوار بود آدمی بخیر کمال مرا خیر تو امید نیست بدهرسان

سالار و زوال را برابر و رحمت آمد جامه او را باز فرمود و قبا پوشیدنی بران

مزید کرد و در سه چند

حکایت . اخطیب کریم الصوت خود را خوش آواز پنداشت و
فریاد بیفایده برداشته گفت لَقِيبٌ غَلَابَ الْبَكِيَّ و بر پرده الحان اوست

یا ایہ انَّا اَنُکَرَا لَا حَوَاتٍ و در شان اوست بشعر

اِذَا عَقِيَ الْخَطِيبُ اَبُو الْفَوَاحِشِ كَمَا صَوَّتَ يَهْدِي مَصْطَحِيَّ فَاِذَا مَرَسَ

مردم قریب جلالت جا به که داشت بتیش را می کشیدند و اوقتش را مصلحت

نمی دیدند تا یکی از خطبائے آن اقلیم که با او عداوتی نهانی داشت با به

پرسیدن او آمده بود گفت نزد خوابی دیده ام خبر یاد گفت چه دیدی گفت

چنان دیدم که ترا آواز خوش است و مردمان از انفاست تو در راحت

خطیب اندرین سختی بیندیشند و گفت جز آنکه اندرین چه مبارک غایت

که دیدی که مرا رعب خود واقف گردانیدی معلوم شد که آواز ناخوش

دارم و خلق از بلند خواندن من درینج الدعبد کردم ازین پس خطیب گویم مگر به استیلا قطو

از صحبت دوستی برنجسم کا خلاق بدم حسن نماید

علیم هنر و کمال میدهد خاتم گل و یاسمن نماید

گو دشمن شوخ خشم بیدارک تا عیب مرا بمن نماید

هر آنکس که عیبش بگویند پیش ^{فرد} هنر و انداز حبابی عیب خوش

سفرنامہ شاہ ایران

روز دوشنبہ دوم ذیقعد

ساعت ہفت از نصف شب گزشتہ از خواب برخاستم۔ الحمد للہ
 احوال بہتر بود معلوم شد این جا کہ دیشب کشتی سنگر انداختہ۔ وسط
 دریاست هیچ دُخل بمقابل زودخانہ نہیں ندارد۔ داز سہ ساعت
 ونیم از نصف شب گزشتہ الی حال این جا سنگر انداختہ و از حال
 ناد و ساعت دیگر ہم ہیں جا خواہد ماند و چہنہ توقف درین جا
 این است کہ چون نواب ولی عہد انگلیز باید در ساعت متعین۔
 باستقبال مابین چند کشتی جنگی انگلیش نیز برائے تشریفات ماحلو آمد
 سلام نظامی دادہ شد یک توپ کنند۔ اگر شب می رسیدیم این تشریفات
 بعمل نمی آمد۔ یک چہنہ عمدہ دیگر ہم این است کہ اینجا با غالباً مرغلط میگرد
 و اغلب در ہوائے مرہ و کشتی با ہم تقادف می کنند و کشتی ہائے بزرگ
 کو چوک زیادہ ہستم متصل درین دریا در حرکت می باشد

با بودن مہ خیلے پا علم استنادی بایک حرکت کنند والا اسباب خطر و ترکا
 خیلے مشکل ست اما الحمد للہ امر و نہ ہوا در نہایت خوبی و صاف مصلح
 و بے مہ بود و دریا مثل حوض بے موج و آرام خیلے شکر خداوند را کیا
 آوریم خلاصہ صبح برخاستہ رخت پوشیدیم و قدرے در کشتی گرا
 کر دیم۔ ابتدا از یک دالان باریک طولانی گذشتہ رفتیم باں طرف
 کشتی کہ جائے فرنگیہا و بعضے از کمترین خودمان ست و در حقہ
 ایک دستگاہ دیگر لیست یک دو اطاق راقما شا کردہ بعد از پلہ ما با
 رفتہ بعمر شہ کشتی رفتیم و در اطاقہائے عرشہ کہ جائے کاپتنہائی
 است قدرے نشستہ با کاپتنہائی محبت فرمایش کردیم و دور
 با طرف انداختہ بعضے کشتیہائے بزرگ و کوچک کہ از دور و نر
 پیدا بود تماشا نمودیم بعد از عرشہ پائیں آمد یک پلہ چرخے بود کہ
 بسبب و ماشین حرکت کشتی ازاں پلہ پائیں رفتہ آمدیم سہ چرخہ
 تبار گرمی بود۔ یک دستگاہ ماشین ہم برائے روشنی چرا
 الکتریت یہ اس کشتی در انجا دیدیم۔ تمام قوت چراغہا
 بر قے کشتی از ہمیں یک ماشین دادہ می شود و برائے دانہ
 اندازہ و حد قوتہ برقیہ یک آہن ربائے دارند۔ یک پارچہ آہن
 کہ مثل یک کا زانہر بود دست گرفتیم بقاصلہ دو وجیب ماندہ با

ربا قوتہ جاذبہ مقناطیسی آہن را از دست من کشید و ہماشین
 چسپیدہ بطوریکہ با نہایت زور آہن ربا کند نمی شد۔ خیل آہن
 را بے غریبے بود بعد از آنجا بالا آمدہ قدرے در سطح کشتی گردش
 کردہ آمدیم پائیں در ساعت نہ دہیم بعد از نصف شب کہ دو ساعت
 ونیم نظر ہماندہ بود لنگر کشتی را کشیدہ بطرف انگلیس حرکت کردیم طول
 و عرض این کشتی ازین قرار است یک صد و شصت قدم طول دارد
 ہشترہ قدم عرض۔ آلات و اشیا مغرب عجیب درین کشتی دیدہ شد
 اور حقیقت این کشتی عمارت بحری اعلیٰ حضرت ہا و شاہ انگلیس
 است کہ ہماں طور کہ در خشکی عمارت دارند توے دریام یک
 دوست عمارت دارد کہ دارائے ہمہ چیز از اسباب و عملہ جات
 حکیم و نوکر ہا و خدمتہ متعدد داشت و اینہا ہمیشہ درین کشتی منزل
 و اوارند صاحب منصب و امیران این کشتی ہم مستبقران و دیگران ہستند
 و خطر بزرگ عمدہ کہ درین دریائے شمالی در دوشا نہائے اینجا است
 این است کہ این جا ہامہ زیاد می گیرد و حرکت کشتی ہائے کوچک
 و بزرگ از بسکہ زیاد است و مثل بازار فضل در آمد و رفت ہستند
 یہیں کہ ہوا رامہ گرفت و دیگر چشم چشم را نمی بیند و بامی شود کہ دو
 کشتی ہم خوردہ غرق می شود پرانے رفع این خطر بہ تازہ اختراع

در تمام کشتی ہائے کردہ اندک دریں کشتی ہم است یک شنیپوری است
 کہ صدائے بسیار مہیب غریبہ دارد در وقت مسہ این شنیپور را محض
 اخبار متصل می زند کہ دو کشتی ہم بخورد خواستیم صدائے این شنیپور
 را بشنویم ابتدا بجائے بلولہ ہائے شنیپور دادہ بعد بہر حسب قاعدہ
 و رہی کہ دارند در لولہ را باز کردند یک صدائے غریبہ عجیبہ بیرون آمد
 کہ گوش خیلہ زحمت پیدا می داد و نتوانستیم در آنجا بایستیم این
 شنیپور را در وقت متصل می زند و معلوم نیست کہ اہل سفار
 بسیار با چہ حالت از شنیدن این صدا بہہم می رسانند
 الحمد للہ کہ دریں دور ہیچ ہوا مہ نبود و ما این صدا را شنیدیم
 چپ ز غریب دیگر ہم این است کہ عملہ جات این کشتی با کشتی
 دیگر با دست و دو برقی و علامات متصل بطور تلگراف کہ مسافر
 مرکبات مفصل طولانی می نمایند کہ بہہ چیز بخوبی معلوم مفہوم
 می شود دست خودشان را از این طرف بآن طرف بطوری
 غریب حرکت و تکان می دہند چنانکہ از کشتی سواری ما با کشتی ازیم
 کہ بعضی از ملزمین ما سوار بودند بخوبی حرف می زدند خلاصہ
 تفصیل این کشتی زیاد است کہ اگر بخواہیم بہہ بنویسیم مفصل شد
 ہین طوری گاہی در بالا گاہی در پائین کشتی گردش می کردیم

و کشتیهای کوچکی و بزرگ بخاری و بادبانی که در اطراف این کشتی
از دور و نزدیک زیاد بود تماشا می کردیم کشتی هم خوب میرفت
دریا در نهایت آرامی و طماننت بود چنانکه خود کاپتان هم
اقرار داشت که سی سال است دریا را باین آرامی و طماننت
ندیده ایم همین طور که رفتیم رسیدیم یوسط دریا که در آنجا که دو کشتی
خیلی بزرگ در دست راست و چپ را کشتی مایکی در دو سال
قبل و یک دیگر سه سال پیش ازین غرق شده بودند. سوار
و کلبه و ریسمان های آنها چیز دیگر از آب پیدا نبود. الحمد للہ
از آنجا بلاست گذشتیم دی شب که دریا را تماشا میکردیم
بعضی ماسیهای ریزه دیدیم مثل حیوانات کوچک فسق در
که درماژند را لایران بسیارست و در شب آدم شان برق
میزند. این ماسیها هم تو دریا از زیر موج و کف آب
که از زیر چرخ کشتی بیرون می آمد زیر بالامی شدند و مثل
الکتریتیه در تاریکی شب برق می دادند خیلی تماشا داشت خلاصه
را ندیم هنوز نرسیده بمقابل رودخانه طمس کشتی جنگی زره پوش
انگلیس با استقبال مآمده بنا کردند بشلیک توپ نمود و سلام
دادند کشتیهای بخاری و بادبانی زیادیم که همه پیراز جمعیت مردوزن

از انگلیس به جاسائے نامده بودند متصل بهورامی کشیدند و دست
 مال تکان می دادند بقدر جمعیت نوے کشتیها زیاده بود که کم مانده بود
 بعضی از کشتیها غرق شود از سوراخهای زیر کشتی مردم دستشان را
 بیرون آورده و شمال تکان می دادند هنگام غرق بود که کم کم از طریق
 سواحل پیدا شد تا رسیدیم به (گرگزند) که رودخانه طمس
 است اینجا قلعه جات نظامی متعددیم برای حفظ و استحکام رودخانه
 حاضر ساخته اند و متصل از قلعه جات شلیک توپ می کردند اطراف
 این رودخانه تمام کارخانه جات و عمارات و آبادیست و کشتیهای
 بادی و بخاری و قالیقهای کوچک است که مثل گرد و دود و طرف آب
 ریخته بود و همه از مردوزن خوش شکل پر بود و موج آب سباب
 خطر قالیقهای کوچک بود که کم مانده بود و غرق شوند. اما بحدی
 آسب بکس نرسید. از کشتیها و قالیقها گل بکشتی ما می انداختند
 چون کشتی ما تند آمد با سخته که برائے ورود ولی عهد کرده بودیم نیم
 ساعت مانده بود کشتی ما در گرگزند توقف کرد تا قواب ولی عهد
 بیاید یک نفر روزنامه نویس نقاش هم که انگلیسی است از سه اسب
 همراه ما است و متصل صورت ما و همراهان را بطور مختلف می کشید
 در یکی از اطاقهای بالائے کشتی که شسته بودیم محض گذراندن وقت

فرمودیم نقاش تسلیم و کاغذش آورد گرفتیم و در یک دقیقه صورت نیم رخ
 او را کشیدیم بقدر شبیه بود که اسباب تعجب خود او و تمام فرنگیها شد
 و همه تعریف کردند که باین زودی و خوبی ما صورت او را کشیدیم خلاصه
 بقدر نیم ساعت که معطل شدیم نواب ولی عهد انگلیس دپرنس و گال
 با کشتی او بنزد ع که یا سم برادر نواب ولی عهد موسوم است آمدند
 کشتی مزبور را بکشتی ما متصل کردند نواب ولی عهد آمدند - تو
 کشتی ما - بایشان دست داده تعارف کردیم و بعد همان صورت
 و حالتی هستند که در شانزده سال پیش ایشان را دیده بودیم قدر
 فرہ تر شده و و پیر ہائے ولی عهد ہم کہ اسامی آن ہا زایل بعد خواہم نوشت
 ہمراہ ایشان بودند صاحب منصب و احوال آن زیاد دی ہم بایشان
 آمدہ بودند - ولی عهد ہمراہان خود شان را معرفی کردند با آنہا
 تعارف کردیم ما ہم ملتزمین خود ما را معرفی نمودیم - بعد با نواب
 ولی عهد و سائر ہمراہان رفتیم بہ کشتی ولی عهد کشتی بسیار مقبول
 است - سالن طولانی باریکے دارد تمام این سالن را با گل
 و پارچہ ہائے نفیس تربیت داده و میز چیدہ بودند کہ ردے
 آن انواع خوراکیہ بود - یک بالا خانہ خوبی ہم داشت کہ با نجاشستیم
 کشتی را راندند برائے لندن ہر چہ می رفتیم رودخانہ تنگ ترمی شد

تا باندا رہے طبعی خودش رسید و حقیقت (اگر وسنت) جزو شہر لندن
 است از محاذی (دک) متقد و گزشتیم۔ دک ہونے است کہ دست
 در کنار دریا درود خانہ برائے خانہ تعمیر کشتی یا بزرگ ساخته اند تا اصل
 وک پیدا نمود۔ وگھسے کشتی را از میان آن می دیدم۔ ساعت
 بساعت دقیقہ بدقیقہ جمعیت زیادہ نرمی شد مہرجا کہ ممکن بود آدم با یستید
 با بنشینید از پشت بام ہاتا پائین مردم ایستادہ ولا مہر و زنی و وریچہ
 کہ بود سہا دوست ہا بیرون آوردہ۔ دستمال تکان می دادند و
 ہورا ہا می کشیدند و شا باش می گفتند۔ ہمیں طور را ندیم تا از یک پل
 بزرگے گزشتہ رسیدیم بہ کہ دکہ محسنی است کہ یک سمت ایں
 رود خانہ را دیوار بلندے از سنگ کشیدہ اند کہ خیال حکم و مقبرست
 مبالغہ کردانی ہم خرچ کردہ تا بایں طور رود خانہ را منتظم نمودہ اند و در
 حقیقت شہر حبالی لندن از کہ بان طرف است ایں حا دیگر جمعیت زیادہ
 تر شد از پلہ ہائے آہنی بسیار بزرگ دو مرتبہ و یک مرتبہ پلہ ہائے
 آجری متقد و گزشتیم۔ روئے ایں پلہ ہا ہم از جمعیت مردم سیاہ
 بود و معلوم بود کہ ایں ہا از اعظم و محترمین وہمہ ہورا کشیدہ شادی
 می کردند یکہ کشتی ترپیل ہمراہ ما بودے ہم ہمال طور از طرف
 لندن آمد۔ اینہا ہمیں کہ بہسم نزدیک شدند بیک دیگر خوردہ

کم ماندہ بود و ہر دو غرق شدہ حادثہ غیبی روئے دہدا محمد اللہ
 عیبی نکر دہ سہالم از ہمدیگر گذشتند۔ از (کسر پنج) ہم کہ موزہ و مدسہ
 بحری این جاست گذشتیم از قلعہ کہنہ کہ تاج و جواہرات سلاطین قدیم
 انگلیس در انجا است و از کلیسای (سن پل) نیز عبور کردیم عمارت
 پارلیمنٹ لندن و برج ساعت و بنائے عالی آن حصہ از دور
 پیدا شدہ رسیدہ بمجا ذی پارلیمنٹ کشتی ایستاد از کشتی بیرون
 آمدیم (دوک) دو کامیرج عمومی اسعہ حضرت بادشاہ انگلستان
 و سہ سالار کل قشون انگلیس و پرنس باتن برگ و بار داما د ایلچفر
 بادشاہ انگلستان کہ شہزادہ خوش روئے دلربا است و داما دیگر اعلیٰ
 حضرت معظمہ کہ انشس (مارکی دولمان) است و پیر مروے است
 و امیر آخور اعلیٰ حضرت معظمہ کہ جوان خوش روئے است باجمے
 دیگر از معتبرین انگلیس استقبال آمدہ بودند۔ باہمہ تعارف
 کردیم و از دالان مصنوعی کہ از گل و غیرہ ساختہ بودند گذشتہ سوار
 کالکہائے سلطنت شدیم۔ رسیدہ بکالکہائے زہنائے معتبر
 و محترم زیاد دی توے دالان ایستادہ بود و ہمہ تعارف کردیم
 کالکہا تمام کالکہ درباری سلطنت است و ہمہ با سہا بہائے
 مجلل و کالکہ چہائے بالباس ہائے مزین ہستند من بالواب

ولی عہد تو ی یک کال کہ نشستم برائین ہم در کال کہاے دیگر
نشسته راندم سوارہ گار و مخصوص اعلیٰ حضرت بادشاہ انگلستان
بالبا سہاے ممتاز و سرباز ہائے مخصوص بادشاہ بالبا سہاے گلی و سوار ہائے
ویگروا نواج دیگر از دوطرف کو چہ صف کشید و ایشانکے فاشی باشی ہا و
جلو دار ہا از جلوامی رفتند و اما میان صفوف سرباز و سوار ہستہ ہستہ
میرفتیم طرفین کو چہ و بالا و پائیں عمارتہا نیز تمام علو از جمیعت مردوزن
بود و متصل ہو رامی کشیدند و تعارف می کردند۔ الحق ملتہائے پذیرائی
و احترام را بعمل می آوردند کہ بالاتر و بہتر از ان نمی شود۔ و این
پذیرائی از روی آزادی و اختیار و بر حسب میل خاطر خود علت
بود۔ چنانکہ نواب ولی عہد ہم می گفتند کہ مائمی توانیم مردم را این
طور برائے پذیرائی مجبور کنیم۔ خودشان ہم میل خود کردہ اند۔
خلاصہ از جلوے صفوف گذشتہ از دروازہ دو کینگام داخل محوطہ
عمارت بو کینگام شدیم آنجا ہم جمیعت زیادہی بود۔ پائے پلہ عمارت
کہ سرباز و سوار زیادہی در اینجا نیز استادہ بودند پیاوہ شدہ داخل
عمارت شدیم نواب ولی عہد و دختر ہائے ایشان تا در پلہ بہ استقبال
آمدہ بودند۔ با ہمہ دست دادہ تعارف کردیم و آمدیم قسے اطاق
خیلہ صحبت داشتیم یکے از دختر ہائے نواب ولی عہد را کہ ہمیش

دپرنس لویر، است و بیست دو سال دارد و برائے (کنیت یقین)
 کہ از اہالی اکس انگلیس است نامزد کردہ اند۔ ان دختر ہم درین حال حاضر بود
 و با و نیز دست دادہ تعارف کردیم۔ بعد از آب و لی عہد و موجد ایشان
 اطابقہا و منازل مارا نشان دادہ رفتند۔ این عمارت ہماں عمارتے
 است کہ شانزدہ سال قبل ہم منزل کردہ بودیم یک گل خانہ بسیار خوبی
 سقف و دیوارش تمام از شیشہ است از پہلوئے اطاق ماست انواع
 و اقسام گلہا درین جا موجود است و راحت گاہ خوبی است بعد بلا فاصلہ
 رفتم بیابغہ کہ جلو عمارت واقع است باغ و چین بسیار خوب با
 صفائی است۔ عزیز السلطان ہم ہمراہ ما آمد۔ آمدیم تا کنر دریا
 چہ این باغ کہ دریا چہ بسیار بزرگے است و فوارہ بسیار بزرگی ہم
 دارد ناؤ ہائے باریک دراز روئے دریا چہ بود۔ مجدد الدولہ و عثمانیز
 السلطان و سائرین توئے ناؤ ہا شہتیم۔ پاروزنہا ہم حاضر بودند۔ قدر
 پاروزند توئے دریا چہ گردش کردہ آمدیم بیرون۔ باز قدمے
 توئے باغ و گلکاری ہائے قشنگ گردش کردہ آمدیم با طاق خود
 مان شب را شام خوردہ خوابیدیم۔ اسم پسر بزرگ نواب ولی عہد
 دپرنس او دارد است

روز شنبہ سوم

امروز باید برویم بروید زور بدیدن اعلیٰ حضرت بادشاہ انگلستان
 وامپراطیس ہندوستان یک ساعت قبل از ظہر باید برویم و نہار را
 ہم در آنجا باید بخوریم صبح قبل از حرکت ہم باید وزرہائے مختلفہ بحضور ما
 ایشیک آقاشی باشی و ایشیک آقاشی ہائے اعلیٰ حضرت بادشاہ انگلستان
 وغیرہ جلو ما افتادہ مارا ہر دند لبطبقہ بالائے عمارت در تالارے کہ ہمیشہ
 اعلیٰ حضرت معظمہ سفرایمی پذیرند و وزیر ابار میدہند در آنجا تہنہ تالارے
 خیال عالی است و محسمہ ہائے مرمر اعلیٰ وزینتہائے زیادہ دارد۔ سفر
 در تالار بطور دائرہ ایستادہ بودند۔ اوّل (سیوا و تیلتن) سفیر کبیر
 فرانسیہ معرفی شد۔ مرد مصروفی است و ساہما است در لندن بسفارت
 اقامت دارد۔ میرزا مالک خان ناظم الدولہ وزیر مختار ما ہمراہ ما بود و ہمچی
 میگردید (باون سال) سفیر کبیر روس معرفی شد کہ مرد معتبر است
 و مدتہاست در لندن اقامت دارد بعد از آنکہ سفر ایک یک معرفی
 شدند خود آہنہا ہم اجزائے خودشان را معرفی کردند۔ از حملہ سفر لے
 بزرگ رستم پاشا سفیر کبیر عثمانی کہ مرد با یک کوچک اند۔ اسمے است و

موبائے سفید دارد و ارمنی است سابقاً حاکم لبنان و شامات بوده
 و در آنجا خدمات کرده و معروف شده است یکے انا جزائے رستم باشد
 ہم پیر خیر اللہ آفندی سابقاً سفیر کبیر بود و در طهران و در همه جسام فوت
 شد. باہمہ سفراء محبت و اظهار التفات شدہ از حمله سفراء سفیر چین بود کہ
 غیر از زبان چینی هیچ زبانے نمی دارند. یکے از انگلیسیہا زبان چینی سید است
 سفیر چین بزبان حرف میزد و آن انگلیسی با انگلیسی ترجمہ میکرد و ناظم
 الدولہ برائے ما ترجمہ میکرد و سفیر ژاپون بود. اسمی سفراء بعد
 خواہم نوشت بعد از رفتن سفراء بقاصدہ پنج دقیقه (در دس النمر پوری)
 بادستہ وزیر اے خوش کہ کنسر و اتوہستند بحضور آمدند در و سالن پوری
 مرد توہمندیت وزیر را بہ معرفی کرد و ہمہ محبت و فرمائش کردیم. بعد
 مشخص شدہ رفتند. اسمی وزیر ہم بعد نوشتہ خواہد شد. بعد کاسکہ
 حاضر شد ما و نواب پرنس و کینورا بہرت کہ او دار و دہم میگویند پسر
 بزرگ نواب ولی عہد در یک کاسکہ راندیم برائے کار دیند زور از
 (باٹ پارک) عبور کردیم. بقدر جمعیت بود کہ حساب نداشت و ما ہم
 متصل با دست مردم تعارف می کردیم رسیدیم بگاڑ و اگنہائے راہ
 آہن خیلے کوچک بود گویا دکن بزرگ از این خط عبور نمیکند. از
 ترا موہ قدرے بزرگ تر بود. سوار واکن شدیم در واکن باہمان
 کریمہ -

شازادہ پرنس فوایلی عہد ولایت و امین السلطان و ناظم الدولہ
 نشستہ بودند کالکے خیلے تند میرفت۔ بقدر نیم ساعت یا بیشتر ک
 راندہ تار سیدیم یہ ویند زور قلعہ ویند ہمان است کہ در روزنامہ
 سابق نوشتہ شدہ است دیگر لازم نیست بنویسیم۔ ویند زور شہر
 است از قدیم ترین شہر ہائے انگلیس و تقریباً ہفت صد ہشت صد سال
 است کہ ایں شہر بنا شدہ است سرانہائے گار و اعلیٰ حضرت بادشاہ
 انگلستان با سوار ہ و افواج طرفین راہ کشیدہ بودند اعلیٰ حضرت
 بادشاہ و دختر ہائے شان و دام و نور ہا مقصود از دام و نور ہا
 زنہائے معتبر ملکات انگلستان ہستند کہ محض افتخار خدمت اعلیٰ
 حضرت بادشاہ انگلستان را می کنند و ندیم ایشان ہستند۔ ہم
 در پائے پایہ عمارت دیند زور استنادہ بودند۔ اعلیٰ حضرت مظلّمہ
 لباس سیاہی پوشیدہ و عصائے سیاہی در دست گرفتہ مختصر ہوا
 ہم بخود رزہ بودند۔ پیادہ شدہ بایشان دست دادہ تعارف کردیم
 بعد اعلیٰ حضرت بادشاہ انگلستان دست مارا گرفتہ از پدہ ہا یا لار قیم
 از گارے نگار خانہ و دالان بزرگی کہ پردہ ہائے نقاشی خوب در آنجا
 بود۔ گذشتہ باطلے کہ شازادہ سال قبل ہم آنجا رفتیم۔ وار و نشیم
 و با اعلیٰ حضرت بادشاہ در روئے نیم تخت نشستہ قد سے صحبت

کردیم بعد اعلیٰ حضرت معظمه چنانچه نفع الایمان را معرفی کردند ما هم این
 السلطان و بعضی دیگر از وزراء و همراہان خود مال کہ در آنجا حاضر بودند
 معرفی کردیم ہمارہ در مال اطاق کہ سفر سابق ہمارہ خوردیم ہنہا را حاضر
 کردہ بودند رفتیم۔ سر میر تشریف دست چپ ما اعلیٰ حضرت بادشاہ انگلستان
 نشستند۔ و طرف دست راست ما پرنس کریستان، و دیگر
 دختر اعلیٰ حضرت بادشاہ انگلستان (پرنس بیاطلیس) و شوہرش
 پرنس باتن برگ، و پرنس کریستان، و دختر او و پسر نوادہ پسر
 (لروسالز پوری)، و زویہ لروسالز پوری وغیرہ و از ملترین ما این
 السلطان و بعضی دیگر در سر سبز ہمارہ خوردند با اعلیٰ حضرت بادشاہ
 انگلستان خیلے صحبت کردیم۔ بادشاہ دوسہ نفر نوکر ہندی دارند کہ
 بالباس ہندی ہستند و فارسی می دانستند۔ مسلمان بودند۔ بادشاہ
 انگلستان می گفتند مسلم آوردہ ام زبان اردوی آموزم۔ بعد از نما
 اعلیٰ حضرت بادشاہ انگلستان دستہ گلی بہادارندہ و اناسجا برخاستہ
 آمدیم۔ با طاق دیگر قدرے باز نشستہ صحبت کردیم۔ بعد برخاستہ
 دست با اعلیٰ حضرت بادشاہ دادہ مراجعت نمودیم۔ اعلیٰ حضرت معظمہ
 تا دم بل پشائیت کردہ آنجا با ہم وداع نمودیم۔ سوار کالاسک شدہ رفتیم
 براے مقبرہ مرحوم (پرنس البرٹ) شوہر اعلیٰ حضرت بادشاہ

انگلستان (پرنس کریستین) پسر نواب ولیعهد و امین السلطان ہم با
 در کاسک بودند پارک دیندز و رخیل بزرگ ست از پارک گذشتیم
 سوار ہا جلو و عقب ما بودند رسیدیم بہ مقبرہ بسیار عالی است با سنگ
 سماق و سنگ ہائے دیگر ساختہ اند خروج بنائے این مقبرہ را اعلیٰ حضرت
 بادشاہ انگلستان از خزانہ شخصی خود دادہ - دخل بدولت پانٹ
 ندارد - دختر بادشاہ انگلستان (پرنس الیس) و دختر ہیں
 دختر کہ نوہ اعلیٰ حضرت معظمہ باشند نیز و آں جا مدفون اند - نوہ بادشاہ
 سال قبل بنا خوشی گلودر (دیفتریت) مبتلا شدہ مادرش بتائی میبرد
 و نزدیک او میزفت - ہرچہ منع کردند ممنوع نہ شد - چوں دختر را
 خیال دوست میراشت شخصایرستانی اورامی کرد - بعد از مردن
 دختر خودش مبتلا بدیفترین شدہ مژدمہ دورا دریں مقبرہ دفن کردہ
 مجسمہ ہر دورا ہم از مرمر ساختہ اند دختر کوچک پہلوئے مادرش حالت
 حزن انگیزی داشت یکدستہ گلے بہر قبر مرحوم پرنس البرٹ گذشتیم
 چون وقت حرکت راہ آہن رسیدہ بود آدمیم بکار سوار ترن شدہ آدمیم
 تا گار شہر از ترن بکاسک نشستہ راندیم بمارت (بوکیدگام) در ساعت
 ہشت و نیم - بعد از شہر ظہر ہم باید بہ تیائتر برویم کہ این تیائتر موسوم بہ
 رویال و در (کنت گاردن) است سوار کاسک شدہ بہ تیائتر رفتیم جمعیت یاد

در معاہدہ خیا باہنہ راجہ افغان وزیریت کردہ بودند و مردم ہورامیکشیدند
از جلو کلوب (کنسرواتی) و (سبرال) گذشتیم کہ یکے برائے دستوری
یکے برائے دیگ است ہر دو دستہ دریں جا جمع می شوند و ہر دستہ
در کلوب خود نشان مثل دستورشان شام و چائے و تہوہ دارد دیگ دیگر
را می بنید و صحبت می کنند یا گفتگو بے پلیسکی می نمایند۔ دیگر از میدان
ترافالگار گذشتیم کہ میدان وسیعے ست جسمہ مسون دریں میدان در
روئے پای مرتفعے نصب است۔ چون ادر در جنگ ترافالگار کشتہ
شدہ و فاتح آل جنگ بودند مجسمہ اورا ساختہ و میدان را ہم با سیم
آن جنگ موسوم کردہ اند از انجا گذشتہ وارد تیا تر شدیم در لٹزبر
درینے نشستیم۔ لواب ولیعهد و زوجہ ایشان و دختر با و پسر باے
نشان و جمعی از شاہزادگان دیگر ہم آنجا بودند تیا تر بسیار عالی مرتفعے
است پنج طبقہ است مطلقاً کاری نہ یاد دارد۔ امشب تمام بزرگان
انجرا و اعیان انگلیس اینجا هستند۔ زنہا بالباسہاے سببہ باز فاخر
و انواع زینت و جواهر و مردہا بالباس رسمی در تمام این طبقات
نشستہ بودند۔ و مجلس با شکوہے بود۔ گل زیاد کہ النبتہ قیمتا بقدر بہت
است ہزار تومان گل می شد۔ در لٹز ہا بود تمام اہل تماشہ خانہ از مستعجبین
آمدند آدم غیر معتبر نبود در لٹز ہا جائے کہ مثلاً در سابق یک

لیره می دادند و می نشستند - امشب بده لیره رسیده بود تمام تماشه خانه
 بالکنر بیتیر روشن بود بسیار مجلس عالی باشکوه بود و عطر گلها تمام خانه
 را پر کرده بود تمام زنها و مردها که نشسته بودند در حقیقت غرق گل بودند
 جلوترها و دست اندازها مخلوازل بود و هر قلعه هم یک دسته گل بزرگ
 در دست داشت که البته کمتر از دو تومان قیمت نداشت - تمام خانه
 ایوانها و سازه و آوازیهای مطبوع خوب بود خوانند باخیله خوب خوانند
 یکی از خواننده های خوب (مادام البانی) بود که از اهل امریکاست
 سفر ساقی هم که با انگلیس آمدیم هم می جا آواز خواند - حالا هم بهمان طور میخواهد
 دیگر (مادام ماریز) بود که خیلی خوب خواند گویا همچو خاطر می بایکده
 ماریز باشند که چهار سال قبل شوهرش را کولن نشسته هوا رفت - و دیگر
 افسرهای اندونیدند - بالمره متفقود - گردید خواننده های دیگر هم از قبیل
 (میس لادوسل) و (مادام نوردیکا) و غیره و غیره بودند - تمام
 حرکات رقص با ساز موافق بود و در آخر هم اجماعاً رقص خوبی کردند و لان
 جا مراجعت بمنزل کرده خوابیدیم -

روز چهارشنبه چرام

امروز باید بر حسب دعوت (لرد و مر) بیگلربیگی شهر بسیته شهر لندن رفته و آنجا بنهار بخوریم و در ساعت دوازده که وقت ظهر بود و خواب و بیهوشی بمنزل ما آمده ما را بر داشته با هم سوار کالسکه شده با کمال توقیر و احترام باین تفصیل روانه سیتیه شدیم و آنرا در ب عمارت ماخانه بیگلربیگی که قریب یک فرسنگ راه است و طرف راست سوار باز و سوار زیاد با کمال نظم و محنت احترام ایستاده بودند و در پشت سر آنها جمعیت زیادی از اهالی شهر از تماشا می و غیره بودند و در و پنجره کوچه ها و هر کجا که ممکن بود آدم بایستد و تماشا کند آدم ایستاده بود که البته بقدر و ولست سی صد هزار نفر حاضر بودند و تمام دکانین اطراف دریا را باز کرده در عرض شارع و اسباب فروش آدم ایستاده و میر قهای زیاد با انواع گلاب و لپشت و کاکین و اطاقها و کوچه ها نصب کرده در کمال زینت و قشنگی همه جا را آراسته بودند و طایفه های زیاد از کوچه ها و پنجه و گل بسیار با آنها بسته بودند که خیلی تماشا می بود و اسم ما را در اغلب پیروده ها فقط مبارکباد نوشته بودند باین ترتیب و تفصیل و در عمارت بیگلربیگی شدیم

لرومر با نواب و شرفاء انگلیس مخصوصاً اینہار اشرف میگویند (نہ) ان
 کہ ما فارسی کردہ باشیم) وقفاۃ اعیان سبتہ بالبا سہائے قدیم نجبا و خیرین
 قائم و زلفہائے عاریتی کہ سفید است و در روز ہائے مخصوصی کہ لیا سکی
 می پوشند این زلفہا را بسر می گذارند۔ ہمہ جلو ہا افتادہ مارا بعمارت و تالار
 بزرگے بر دند و خود لرومر خرقہ قائم بلندے پوشیدہ بود کہ دوسہ درج
 طول داشت و از عقب و کشید می شد و سائر نواب و وقفاۃ وغیرہ
 با تبریزین و عصا ہائے طلا در کمال فنکوہ جلو ما می رفتند تا وارد یکے محوط
 کو چکے قدیم کہ جلو آنرا قالیچہ کشیدہ بودند و جہ لرومر کہ زن کا ملہ است
 بازو ہ نواب و لیہد و سائر نسوان معروفہ شہر و شاہزادہ خانہ ہائے محترم
 در آنجا حاضر بودند و وضع و قانون انیحا طورے است کہ دریں مواقع زو
 لرومر مقدم بر زو ہ نواب و لیہد است چنانکہ ما ہم در وقت رفتن از
 آنجا بہ تالار بزرگ با زن لرومر دست دادہ از جلوی زلفیم زو ہ و لیہد
 ما نواب و لیہد سائر زہتا و شاہزادہ خانہا از عقب می آمدند و باین تفصیل
 وارد تالار شدیم و در بالائے تالار چہار طبقہ بالامی رفت و یک جائے بود کہ
 مشرف با تالار بود آنجا یک صندلی برائے من گذاشتہ بودند و چندین صندلی
 و نیم تہائے دیگر ہم بود کہ سائرین نشستند۔ بعد از نشستن با شرفا و وقفاۃ
 و نواب روئے صندلیہائے دیگر نشستہ شروع بہ نوشتن کاغذ ہا نمودند۔

لروم خطبہ رونے کا غزل نوشتہ بود از رونے صندلی بر فاستہ ایستادہ
 قرات کرد خطبہ بسیار مفصل فصیح غزائے تہنیت و رودیابود و طول کشید
 تا قرات منقذ وقت خواندن خطبہ تمامی اہالی مجلس دست می زدند و ہتختہ ہا و
 میز با پامی کو قند بطورے کہ صدائے رعد می گردید خطبہ کہ تمام مشہور
 لارنسول کہ سابق در طہران وزیر مختار بود و حال پیر شدہ است خطبہ
 لروم را ترجمہ کرد بعد ماہم جوابی در مقابل خطبہ لروم تقریر کردیم کہ باز
 لارنسول برخواستہ جواب ما را ترجمہ کرد و درین جواب ماہم باز اہل
 مجلس دست میزدند و ہا ہا ہتختہ ہا و میز باز زدند خطبہ ہا کہ تمام شد برخواستہ
 بہاں ترتیب و تشریفات کہ آمدہ بودیم رفقیم برائے اطاق نہاں ایں
 تالار تالائے بزرگ و خیلے کہتہ قدیم است باید قریب ہزار سال
 باشند کہ ایں جای را ساختہ اند پختہ ہائے تالار و نقاشی کردہ ہا کلیسا شبیہ
 تراست اما بتا لار بعضی مجسمہ ہائے مرمریم در تالار بود رفقیم سر میز نہاں
 ہائے مخصوص خود مال شستیم دست راست و زوہر لروم دست چپ
 ما خود لروم نشستہ بودند پشت صد نفر مدعوین نہاں دانند و مرد در سر
 میز ہا نشستہ بودند یک میز نہاں بود چندین میز ہا ہائے ہم گذارہ و در سر
 ہر میز ہا چہل پنجہ نقشتہ بودندی صد نفر پیش خدمت مشغول خدمت
 بودند کہ ہر وقت راہ میر قند صدائے پائے آنہا مشعل صدائے

رعد بود و دیگر بجائے خالی درین تالار نبود یک بالا خان بود مشرف برین تالار
 که موزیک را در آنجا می زدند و خلاصه قدرے که غذا خوردند و مشد جارچی
 که پشت سر لر و مر بود فریاد کرد که مردم ساکت شوند که لر و مر می خواهد
 خطبه بخواند و نفس شیپورچی از طرف مادر و نفرسم از آن طرف برائے
 سکوت مردم شیپور کشیدند مردمے که بودند تمام دست زده کاره
 و چنگال ها که در دست داشتند در روئے میزها زده بعد همه ساکت
 شدند و لر و مر بر خاسته خطبه مفصل مشروح در توصیف ما و اعلیٰ حضرت
 بادشاه انگلستان و نواب ولیعهد و بیان دوستی مابین دولتین انگلیس و
 ایران قرائت کرده و مردم همه دست زدند ما هم بر خاسته با تمام
 مردم بسلامت اعلیٰ حضرت بادشاه انگلستان جام شربتے خوردیم
 و ششتم قدرے گذشت دوباره شیپورچی ها شیپور زدند و جارچی
 جاز و مردم دست زده ساکت شدند دوباره لر و مر برخواست و
 مجدداً خطبه مفصل مخصوصاً در تهنیت ورود ما خواند و باز همه اهل مجلس
 دست زدند و با همه برخواستیم و بسلامت مانعت کردند و ششتم
 قدرے که گذشت ما خواستیم بر خیزیم و بسلامت لر و مر و سبیت و اهل
 لندن شربتے نوشیم شیپورچی شیپور زدند و جارچی جا رکشید با سفا
 لطق مختصرے کردیم و ناظم الدوله ترجمه کرد و باز همه دست زدند و با

تنہا کو قتل و تشہیم۔ دوبارہ جارجی جازد و شیپورچی ہاشیپور کشیدند
 نواب ولیعہد برقا ستہ خطبہ فصیح مفصل مشرورے در تہنیت و تہجد ما
 خواند و مردم دست زدند و ہمہ سلامت مانوشیدند و ما ہم جام شربت
 سلامت ایشال خوردیم بار دیگر جارجی جازد و شیپورچی ہاشیپور کشید
 گفتند لاروسالیز لوری صدر اعظم می خواہد خطبہ بخواند ہمہ ساکت شدند
 لاروسالیز لوری برخواست و از حفظہ خطبہ عوا مفصل مشرورے در
 پلینک مودت آمیز انگلیس بادول خارجہ بیان کرد و خطبہ و خیلہ مردم
 شادی کردند و ہمہ غریبے برخواست بعد از تمام خطبہ ہا قدر یکہ گذشتہ
 برخاستیم باہماں ترتیباً دل باز دست رو جلہ و مرد و دست بود و دست
 از عقب انتالاریرول آمدیم و باز ہاں تشریفات و قصات و اشرف
 در جلہ و دند جلہ و چہار شیپور ہم از جلہ ما میروند آمدیم بہ آفاق اولے
 قدرے راہ رفتہ قہوہ خوردیم و سیکار کشیدیم با نواب ولیعہد آمدیم بیرون
 توے کالسکہ نشستہ راندیم۔ برائے منزل۔ راہ کہ امرور زرقیم و مراجعت
 نمودیم ازیں قرار است۔ از عمارت بوکینگام بہ پارک سنت جیمس و کوچہ
 ایل مل کہ محل جمیع کلویہائے مشہور لندن است و از آنجا بہ میدان ترا
 قانگار و کوچہ استرند تا بستہ و کیلد ہال رسیدیم و در مراجعت از
 کیلد ہال بہ آل نیکت کہ لوب و خانہ است و کوچہ نارتیز لید کہ محل مہمان خانہ ہے

بزرگ است و از آنجا بہ سنت جیس پارک و از انجا لوکنیگام پاس آمدیم
اسم بزرگ کہ متصل بہ ہائیڈ پارک است (کنسک طین پارک) است
باز در مراجعت ہماں طور جمعیت مثل اول ایستادہ بودند و وقت
بقین بیتہ از پہلوئے کلسہائے سنت پل گذشتیم اس کلیسا بقدرے
بزرگ است کہ بزرگی و ارتفاع کوه و شان پتہ طہران بلکہ قطرش از
کوه و شان پتہ بیشتر بنظر می آید۔ خلاصہ رسیدیم بمنزل بانواب
ولیعہ دست وادہ خدا حفظ کردیم۔ ایشان رفتند۔ و ما آمدیم باطاق
خود ما قدرے استراحت کردہ بعد ما این السلطان و ناظم الدولہ تو
کالکہ نشستہ را ندیم برائے سفارت خانہ ایران کہ منزل ناظم الدولہ
است از ہائیڈ پارک (کنسک طین پارک) گذشتیم و از خیابان آخر
مکات شہر رفتہ رسیدیم بخانہ امیرزا مالک خان ناظم الدولہ منزل او در
محلہ آخر شہر است اما محلہ پرگلے است تمام خانہ باجلوس باغچہ پرازگل
دار دو محلہ باصفائی است خانہ ناظم الدولہ ہم خانہ خوبی است باغچہ پتر
گل و اطاقہائے خوب و اسبابہائے ممتاز دار دو عصرانہ و میوہات
حاضر کردہ بود قدرے میوہ نور دیم۔ زن و دختر بالیش را بحضور آورد
مصرفی کردہ سہ دختر دارد۔ دختر کوچکش کہ شش سالہ است خیلے خوش
صحت و بامزہ است۔ قدرے نشستہ بعد مراجعت بمنزل کردیم قدرے

راحت کرده بعد با این سلطان و سرورمند و لعل بکال که نشسته
 رفیقیم بمنزل (لر و گد و کان) مهر دار اعلیٰ حضرت بادشاه انگلستان که
 در آنجا بصرف شام مهمان بودیم - بعضی دیگر از ملتزمین ما هم همراه بودند
 رسیدیم بمنزل که دپیده شدیم لر و بازو و جاش تا دم دربار با استقبال
 آمده بودند دست داده رفیقیم بالا داخل عمارت شدیم تمام این عمارت از دیوار
 و پله ها از رنگ مرمر ایتالیائی است که سفیدست و رنگ سیاهی دارد
 اطاقهای بسیار خوب نور توای عالی با سیلهای بسیار خوب داشت
 نواب و لیعهد هم آنجا بودند دست بروست داده تعارف کردیم - لر و سالیئر
 بوری و بعضی از اعظم شهر هم باز بهمان شان حضور داشتند - قدری
 توای اطاقها راه رفتن و صحبت کرده بعد آمدیم سر شام - تمام این عمارت پیر
 از گل است - اطاق شام هم نیز بسیار خوبه چیده و به گلهای زیاده زینت
 داده بودند - بقدری نفر سر میز بودند - هر یک در جای خود نشستیم دست
 راست من زوجه لر و سالیئر بوری و دست چپ زوجه لر و گد و کان نشسته
 بودند زوجه لر و سالیئر بوری منی کوتاه قد و بسیار محترم و پلینک دان
 و عاقل و زیرک است - خلاصه شام خورده بعد آمدیم با طاق دیگر قهوه خوردیم
 و سیدگار کشیدیم و بایگانگان صحبت داشتیم - بعد پائین آمده سوار کالسکه
 شده آمدیم - منزل امشب درین عمارت که منزل است بقدر هزار و پانصد

نفر زن و مرد از عازم و محترمین و وزیران و سفراء خارجہ ہمال و رقص مہمان
ہستند کہ بایدا ہم باں مجلس بر ویں قدرے کہ راحت شدیم وزیر و دربار
و ایشیک آقاشی باشی آمدہ عرض کردند کہ مہمانہا حاضرند۔ ہمساں طور
با عصا ہا جلو ہا افتادہ ما ہم لباس تمام رسمی پوشیدہ بقدر پانزہ نفر ہم از
ہمراہاں ما لباس رسمی پوشیدہ از پلہ با بالا تقیم۔ تمام اطاقہا سوتالارہا
بچراغہا بے برقی روشن و بہ سیلہا بے ممتاز آراستہ و مزین بود و لب
ولی عہد جلو آمدہ ما ہم دیگر دست و اویم بعد تقیم توے اطاق دیگرے
کہ زوجہ ثواب و لیعہد ہم آنجا بودند با زوجہ ولی عہد تاروف کردہ بعد
دست بدست ایشان دادہ ایشیک آقاشی باشی با از جلو ما و ثواب لیعہد
و سائر شاہزادہ ہا شاہزادہ خانہا از عقب ما حرکت کردند اطاق
باطاق و تالار با تالار از کوچہ دو صف زن و مرد گذشتہ تا رسیدیم
بتالار بزرگ رقص این تالار بزرگ و سائر این تالار ہا و اطاقہا مملو از
زن و مرد بود این تالار رقص خیلہ بزرگ است چراغہا بے برقی زیاد
دارد و یک بالکنی ہم دارد کہ آنجا موزیک می زدند یک ارک خیلہ بزرگے ہم
درہیں بالکن است کہ می گفتند پیرنس البرٹ شوہر اعلیٰ حضرت ہا شاہ
انگلستان در حیات خود درست کردہ است و از وقتیکہ او فوت شدہ
دیگرے کسی این ارک را نزدہ است خیلہ ارک بزرگے اما موزیک نہیں دند

اگرخواہیم اسامی این اشخاص کہ دریں تالار حاضر شدہ اند نویسیم
 یک کتاب مخصوص می شود ہی قدر می نویسیم کہ تمام اعظم و مستبرین
 رجال دولت انگلیس و وزیران محترم منسوب و معزول از مردوزبان
 حاضر بودند۔ تمام رہنما سینہ ہائے نشان بخت کشوف بود ہمہ خود را با لگا
 بر لبان و جواہر ہائے نفیس تربیت کردہ بودند کہ تمام اطاق و تالار را
 بر لبان پر کردہ بود بالائے این تالار یک نشینے است دوسہ پلہ میخورد
 در آنجا چند صندلی برائے ما گذارہ بودند۔ رقص نشینیم۔ نواب ولی عہد
 وزوجہ ولی عہد و شاہزادہ یاہم آمدہ نشستند بلو یاہم بیک اندازہ تالار
 برائے رقص باز بود قدرے کہ نشستند نواب ولیعہد وزوجہ و پسر و دختر
 ہائے ایشان و سائر شاہزادہ خانما بر خاستند برائے رقص قدرے کہ
 رقص کردند آمدند۔ نشستند ختنے گرفتہ دوبار بر خاستہ مشغول رقص
 شدند باز نشستہ قدرے ختنے گرفتہ باز بر خاستہ رقصیدند خلاصہ بقدرہ
 دوازہ مرتبہ یہیں طور رقص کردند و نشستند۔ ہوائے اطاق گرم بود
 و این تالار بزرگ ہم از بوسے عطریہ شہہ بود این رقصہای کہ امشب
 کردند۔ والس و پلگاہ و مزور کاوکا دریل بود بعد از دہ دوازہ مجلس تمام
 شد۔ بر خاستہ آمدیم با طاق دیگر کہ مینے برائے سوپہ در آنجا چیدہ
 بودند تمام مردم ہم آنجا جمع شدند یہیں طور ایستادہ قدرے چہیز

خودیم و صحبت کردیم امشب سوارے دوک و کامبرینج و خواهر ایشان
 و سفارش ددیک که مادرشان مرده است و درین مجلس حاضر نه بودند دیگر
 همه شاهزادگان و اعظم رجال دولت انگلیس از زن و مرد حاضر
 بودند. خلاصه من خسته بودم. باز وجه نواب ولی عهد دست داده خود
 نواب ولی عهد هم تا در بلبه بمشایعت ما آمده از آنجا ایشان تعارف
 کرد و بمنزل خود آمدیم و خوابیدیم و اما نواب ولی عهد و سایرین دربار
 برگشتند بهان تالار بال که برقصند و تا دو ساعت دیگر مشغول خواهند
 بود و بسیار از مهمانها هم هنوز تازه می آمدند تا هوا روشن بود و
 اینها می رقصیدند. ————— ❁ —————

الوارسہ سیلی

رائے اعظم والنبیلیم باسید پائے حکیم فرمود کہ مضمون و میت اول
 آل بود کہ چوں کسے کبشرف تقرب سلاطین معزز گردد ہر آئینہ محمود
 اقران خواہد شد و حسوداں در نقض قاعدہ حرقتش کوشیدہ بسخان
 مکر امیر مزارج سلطان را بر و متغیر خواہند ساخت پس بادشاہ را باید کہ
 در قول صاحب غرض نیگو تا تل فرماید و چوں معلوم شود کہ خالی از امیر
 و آلائش نیست آل را بسر حد قبول نہر ساند۔

مثنوی

مدہ راہ صاحب غرض پیش خویش کہ آسخت پاکد گردوش و نمیش
 بصورت دہد نوش یاری کند بمعنی زندیش و خواری کند
 و من از برہن التماس دارم کہ مناسب این حال داستاؤ بیان
 فرماید و قصہ کسی کہ نزد بادشاہ مقرب بودہ باشد و سخن غرض امیر
 حسود بناسے مرتبہ او خلل یافتہ و دوستی بدشمنی و موافق ب مخالفت انجامید
 بتفصیل باز نہ تہایہ برہن فرمود کہ مدار اساس سلطنت برین صیت است

و اگر پادشاه اہل غرض را از افناد و اضرار منع نہ فرماید بیشتر ارکان
دولت را منکوب و مخدول سازد و غلے کلی ازاں ہم بہ ملک اہ یا بد
و ہم بہ ملک سمرایت کند و چوں مفسدے شہر بہ میان دوستان مجال و غلے
ہر آئینہ سرانجام کار الیناں بوحشت و ملامت خواہد کشید چنانچہ میان
شیر و گاؤں بود راے پرسید کہ چگونہ بودہ است آن۔
حکایت یہ سن گفت آوردہ اند کہ ہادر گانے بود مت ازل بروجر
پیودہ و اقالیم شرق و غرب را طے کردہ و سرد و گرم روزگار دیدہ و
تلخ و شیرین ایام بسیار چشیدہ۔

بیت

خرومندے اپنے کاروائے ز روئے تجربہ بسیار دلے
چون مقدمہ سپاہ مرگ کہ عبارت از ضعف پیری باشد بر مملکت نہادش
تاقتن آورد و طایب لشکر اجل کہ اشارت بہوئے سفید است حوالی
حصار و جوش فرو گرفت۔

تثنوی

نوبت پیری چو زند کو س درد دل شود از خوش دلی و شہ مرد
موئے سفید از اجل آرد پیام پشت خم از مرگ رساند سلام
خواجہ واکہ کہ دسمدم کوں رحیل فرو خواہند کوفت و سمر پاہ حیات
کت

که متاعی است در خانه بدن و ولایت نهاده باز خواسته طلبید فرزندان
 خود را جمع کرد و ایشان سه جوان رشید فرزند خوانده بودند اما بغرور ثروت و نه
 شباب از طریق استدال تنجا و تر نموده دست اسراف بهال پدید در انداختند
 و از کسب و حرقت اعراض کرده اوقات عزیز به بطالت و کسالت گزرا نیدند
 پدر مهربان از فطرت شفقت و مرحمت که لازم حال ابویت باشد فرزندان را
 پسند داد و آن غارتها و الواجب الفصاح بے غرض مشتلمه خوا مع بیم و امید
 بر ایشان بگشاد و فرمود که اے جوانان اگر قدر مالے که در حصول آن
 رنج بکشما تر سیده نمی شناسید بکند سبب خرد و معذور آید اما باید دانست
 که مال سرمایه سعادت دنیا و آخرت تواند شد و هر چه جو سیدانه مراتب
 و وجهانی بوسید مال بدست توان آورد و اهل عالم جو یائے یکے
 از سه متسر باشند اول فراخی مشیت و سهولت اسباب آن دایم
 مطلوب جمیع باشد که بهمت ایشان بر پوشیدن پوشیدن و راستی قائمی
 لذت نفس کو شنیدن مقصود است دوم رفعت منزلت و ترقی در مرتبت
 و طائفه که مقصد ایشان این بود ایشان اهل جاه و منصب باشند و بدین و
 مرتبه توان رسید الا بهال سوم یافتن ثواب آخرت و رسیدن به نازل
 کرامت و اگر و هر یک نظر برین معنی دارند اهل نجات و درجات اند و حصول
 این مرتبه نیز بهال علال می تواند بود و نعم المال الصالح چنانچه

پیر مننوی در کتاب شنوی فرموده

بیت

بُخ مال را اگر بهر دین باشی محمول
نعم مان صباغ گفتش رسول
پس معلوم شد که برکت مال اکثر مطالب بدست آید و بدست آمدن
مال بے کسب و طلب بحال می نماید و اگر کسی نادرًا مال بے مشقت یابد
چون و تحصیل آن محنتی نه کشیده باشد هر آئینه قدر و قیمت آن نداند
زودانه دست بدین پس روئے از کاهلی بر تافته بجای آب اکتساب سیل
نماید و همین حرافت تجارت که بدتها از سن مشایده کرده آید مشغول شود
پس بهتر گفت اے پدر تو ما را یکسب می فرمائی و این منافی توکل است
و من یقین می دهم که انچه از روی تقدیر شده هر چند در طلب آن
جد و جهد نکند من نخواهد رسید و انچه روزی من نیست چندان که
در جستجوی آن سعی نمایم فائده نخواهد داد.

مننوی

هر چه که روزی ست رسد در زمان
انچه نباشد نه رسد بے گمان
پس ز بے انچه نخواهد رسید
بخش بیهوده چه باید گفت
و من شنیده ام که بزرگ گفته است انچه روزی من بود هر چه
از روی گریختن در من آویخت و انچه نصیب من نبود چندان انچه

دروے آویختم از من گریخت پس اگر کس کنیم و اگر نه کنیم هیچ وجه

مصرع

نصیبہ ازل از خود نمی توان انداخت ۳

چنانچہ داستان آل دولہ پسر بادشاہ شاہد حال است کہ یکی ریلے
رنج گنج بدست افتاد و دیگرے باسید آں خزانہ ملک و بادشاہی از دست
برادر پدر پر رسید کہ چگونه بودہ است آں حکایت پس گفت در ولایت حلب
پادشاہے بود کا مگار و فرما فرمائی عالی مقدار بے انقلابات روزگار
دیدہ و بسیار تغیرات لیل و نہار ہستادہ کردہ اورا دولہ پسر بود در
مقارب غرہ جوانی افتادہ و از نشاء شہراب کامرانی سرخوش گشتہ پیوستہ بہ ابو
دولہ مائل و بطرب و نشاط مشغول بودند و نمونہ این ترانہ از زبان چنگ
و چغانہ استماع نمودندے۔ فرو۔

بہ عیش کوش کہ تا چشم میزنی بر ہم خزاں ہی رسد و تو بہار میگذرد ۴
بادشاہ مرد عاقل و صاحب تجربہ بود و جوہر وافر و لغو و نامحدود داشت
بعد از شاہدہ اطوار فرزندان ترسید کہ پس از روئے آل اندوختہ ہا
را در معرض تلف انداختہ بر وجہ احتیاج بلکہ بابت تاج بردہند و در حوالی
آں شہر زادہے بود و پشت بر اسباب دنیا کردہ و رفتے بہ تہیہ زاد
آخرت آوردہ۔

سیرت

سوختن کتاب تجلی شدہ شیعہ حضرت مولیٰ شدہ

بادشاہ را با وے آلفتنه و بربست وے زیادت عقیدتے بود
 تمام اموال را جمع فرموده و همه و چہیکہ کہ بر آں اطلاع نیافت و صحت
 وے دفن کرد و زاهد را وصیت فرمود کہ چون دولت بی وفا و جاہ
 بقاروے از فرزندان من بر تابد و سر شہد اقبال کہ چون سراب نماید
 بیش ہمار و خاک او بارانپاشتنہ شود و فرزندان من کم بضاعت و محتاج گردند
 ایشان را انداز گنج خبر دہد شاہد کہ بعد از دیدن نکبت و کشیدن محنت
 میگویند من تہنیتی یافتہ آنرا بر وجہ مصلحت صرف نمایند و اسراف اتلاف آنرا فرزند
 صاحب اعتماد مرعی دارند زراہد وصیت شاہ قبول کرد و شاہ از برے
 صلاح حال در دول قصری کہ داشت چاہے کہ ترتیب کردہ چنان فرزند
 کہ خزانہ آنجا مدقون می سازد و فرزندان را برہاں صاحب وقوف
 گردانید کہ چون صورت احتیاجے روے نماید اینجا ذخیرہ کلی کہ مدد
 تواند بود مخزون است و بعد ازین حال بانکہ ماسے شاہ وزرا ہمدرد و احباب
 دعوت حق نموده (زجام کل نفس ذائقہ الموت) بیہوش افتادند
 ہر آنکہ زراہد بناچار بیدار شد و نوشتہ زجام و مرعی کل معنی علیہما

و اں گنج کہ در صومعه زاهد بدقول بود دستور و مخفی مانده و بچکیں را بر مال
 حال و قوت نیفتاد و برادران بعد از وفات پدر بجهت تقاسمت ملک و
 مال جنگ و جدال افتادند و برادر ہنر از سر قوت و شوکت غلبہ کردہ
 تمامی جہات متصرف خویش گرفت و برادر خرد را مغنوم و محروم بگذاشت
 و بچارہ از منصب سلطنت بے نصیب و از مال موروث بے بہرہ ماندہ با خود
 اندیشید کہ چوں آفتاب نخست و ششمت روی بمغرب زوال تہاد و
 چرخ جفا پستہ شیوہ بیوفائی و بد مہری آشکارا کردہ بار دیگر و بے طلب
 دنیا آوردن و از سودہ را باز آردن چہ نتیجہ دہد

مثنوی

جملہ دنیا ز کہن تا بنو چوں گذران است نیز و بچو
 ملکتہ بہتر ازیں ساز کن خوشتر ازیں حجرہ درے باز کن
 ایچہ بہ از ان نیست کہ چوں گیر بیان دولت از قبضہ اختیار بیرون
 شد و امن توکل و قناعت بچنگ آرم و تیرہ در ویشی را کہ سلطنت
 بے زوال است از دست ندہم - بیت
 در ویشی را کہ گنج قناعت مسلم است در ویش نام دارد و سلطان عالم است
 پس بدین نیت از شہر بیرون آمد و با خود گفت فلان را بہ دوست
 پدر من بود صلاح و راستی کہ روی بصومعہ وے در آرم و بہ قدم وے

بطریق ریاضت راه عبادت سپرم چون بصومعه ناپید رسید معلوم فرمود
 که طوطی روح شریفش از قفس بدن بجانب ریاض فی حَقِّهِ عَالِیَّتِ طیر
 نموده و صومعه انراں پیر روشن ضمیر غالی مانده ساخته از ان حال اندوه
 و ملال بر و غالب شده عاقبت ہماں موضع راجعت اقامت قبول کردہ
 از سمر اردت در ان بقعہ مجاور گشت و در حوالی صومعه کاریزیے بود کہ از
 درون صومعه چاہے کندہ بودند و بدال کاریزی رہے کمدہ پیوستہ آب انان
 کاریزی بدال چاہ آمدے و اہل صومعه ان را بکار بردندے و بدال غسل
 و وضو ساختندے شاہزادہ روزے دلویچاہ فرو گذاشت آواز آب نیامد
 بیک احتیاط کہ در رنگ چاہ آب نبود متاثر شد کہ آب چاہ حادث شدہ
 کہ آب بدین چاہ نمی آید و اگر طلے کلی چاہ و کاریزی یافتہ باشد و بتامے برس
 شدہ دیگر درین بقعہ بود ان متذکر خواہد بود پس بہت تحقیق این حال
 بچاہ فرو شد و اطراف و جانب چاہ و آب در راہ بنظر تدقیق مشاہد
 می نمود ناگاہ حفرہ بنظرش درآمد کہ از انفاق درے خاک و در راہ آب
 افتادہ بود و مانع آمدن آب بچاہ شدہ بان خود گفت آیا این حفرہ بجا
 رود این سوراخ از کجا سر برکت پس ان سوراخ را کشادہ تر گردانید
 قدم در دے نہاد ان ہماں بود و بر سر گنج پدر رسیدن ہماں شاہزادہ
 کہ آن مال بے حساب و نقود بکیراں بدید فدلے را سجدہ شکر کرد و گفت اگر

مال بسیار و جواهر بے شمار است اما آنچه توکل و جادۀ قناعت مدد دل
 نباید نمود و بقدر احتیاج صرف باید کرد و مصرع
 تا به بنیم که از غیب چه آید بظهور ؟

اذا انجا برادر مہتر در فرمانروائی لشکر شہ پر دے رے رعیت و لشکر
 ندا شنتے و بامید گنج موہوم کہ در قصر پیر خیال می بست ہر ہم بدست
 آوردے تلف کر دے از غایت نخوت و عظمت برادر محروم و انفقہ شدے
 و از الفت او ننگ دہا شنتے ناگاہ وے را دہ شنتے پدید آمد و بالشکر جہار
 تیغ گذار قصد ولایت او کرد شاہزادہ خزانہ نئی و لشکر بے سامان و پریشان
 حال یافتہ بدال موضع آمد پیر نشان گنج دادہ تا بدال مال سو فوری سپاہ را
 معمر سازد و لاہم ملک الا یا لہر جال ولاہر جال الا یا لہال - چند انج
 سعی بیشتر کرد و نشان گنج کمتر یافت و ہر چند جد و جہد زیاد نمود از حصول
 مقصود محروم تر بود - بیت

بشنو این نکتہ و خود را از نعم آزادہ کنی

خون خوری گر طلب روزی نہادہ کنی

و چوں بکلی از یافتن گنج نا امید شدہ بالواسع حیل تمسک نمودہ لشکر
 تہ تیغ کرد و رے بدفع خصم آورده از شہر بیرون آمد بعد از آنکہ از
 ہائیں صف جدال بر آراستند و آتش قتال اشتغال از صف لشکر

یافت دشمن تیرے بہ قتل شہزادہ رسید و بہر جا کمر و شد و ازین جانب
 نیز تیرے بیدار افتند و بادشاہ بیگانہ نیز کشته گشت و ہر دو لشکر پریشان
 و مہمل بماند نزدیک بود کہ آتش فتنہ افروختہ گیرد و بشعلہ ہرج و مرج اہالی
 ہر دو مملکت سوختہ شود آخر الامر سرداران سپاہ جمع شدند و باستصواب
 یکدیگر از خاندان بادشاہ و دودمان فرمان دہی ملکہ کریم طبع نیکو خصلت
 جستند کہ شغل سلطنت و مہم مملکت بدو تفویض نمایند رائے مجموع بران
 قرار گرفت کہ شہر یار کامگار کہ فرقی دولت او ستر و از تاج سرفرازی
 و خضر سعادت او شاید خاتم جہان داری باشد ہماں شاہزادہ متوکل ست
 کار دانای الملک بر در صومہ وے رفتند و ملک زادہ بتعلیم و احاطہ
 ہرچہ تمام ستر از کج فحول بہار گاہ قبول و از زاویہ عزالت بعد رسیدند
 بہر دند و میماں توکل کج پدر بدور رسید و ہم مملکت پدر بدو قرار گرفت
 و این مثل بدان آوردم تا محقق شود کہ یافتن نصیب بسی و کسب نفع
 ندارد و اعتماد بہر توکل فرمودن بہ ازان باشد کہ تکلیف بہر کسب کردن۔

منثوی

نیت کسے از توکل خوب تر	چیت از تفویض خود محبوب تر
میں توکل کن مہرمان پا و دست	رزق تو بہر تو ز تو عاشق تر است
گر تر اصبرے جدے رزق آدمی	خویش را چوں عاشقان بہر تو

چون پس این داستان با تمام رسانید پدر فرمود که انچه گفتی محض صدق
و ثواب است اما این عالم و سالک و اسباب است و سنت الهی
بریں جاری شده که ظهور اکثر حالات این جہاں بہ اسباب وابستہ
باشد منفعت کسب از توکل زیادہ است چہ نفع توکل ہمیں بہ متوکل میسر
و بس نفع کسب از کاسب بدیگرے سہرا بیت می کند و نفع رسانیدن
دلیل خیریت است کہ - خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ - و کسیکہ
قادر باشد بر آنکہ نفع بدیگرے رساند حیث باشد کہ کاہلی و زرد و اواد
دیگرے نفع گیرد و توقصہ آن مرد نشنیدہ کہ بعد از متاہدہ حال باز و کلاخ
سبب را بر طرف نہاد و بدان سبب عتاب الہی بدور سید پسر رسید کہ چگونہ
بودہ است آن - حکایت پدر گفت آورده اند کہ درویشے در پیشہ می گذشت
و در آثار رحمت و اطوار قدرت اندیشہ می فرمود ناگاہ شہبازے تیز پرید
قدرے گوشت در چنگال گرفتہ کہ درختے پروازی کرد و با ہمتز اتمام
بر حوالی آن طواف می فرمود مرد ازیں معنی متعجب شدہ زمانے
بہ نظارہ بایستاد و کلاخے بے بال و پر دیدہ راں آشیانہ افتادہ و آن
باز پارہ پارہ گوشت جدائی کرد و بقدر حوصلہ کلاخے بال و پر در
و منتقل می بہاد و مرد گفت سبحان اللہ عنایت الہی و رحمت ناستنا ہی نگر
کہ کلاخے پر و بال را کہ نہ قوت طیران دارد و نہ شوکت جولان در گوشہ

این آشیانہ بے روزی نمی گذارد۔

مثنوی

اویم زمین سفره عام اوست بریں خوال بغیاچه دشمن چه دوست
چنان پین خوال کرم گسترده که سیرغ ورقاق روزی خورد
پس من که پیوسته در طلب روزی انپاکے نمی نشینم و سر در بیابان
حرص مناده بهر حیلہ نلنے بدست می آرم ہر آنکہ از ضعف یقین و سستی
اعتقاد و خواہد بود۔

مثنوی

فنا من روزی بخور روزی بسان چند بہر سوئے دوم چوں خیال
از دل خور سندی بہر آرم نفس کاچہ رسد بہرہ ہمائت و بس
آں بہ کہ بعد ازین سر بقراعت بزاوے عزلت نہم و خط بطلالت بہرہ
کسب و معرفت کشم۔ مصرع

اَللّٰهُمَّ زِدْنِيْ عِلْمًا وَتَبَارَكَ وَتَعَالٰی

آنکہ دست از اسباب دنیوی شسته در گوشہ نشست و دل
بے فعل و رعنائیت ایے غایت مسبب الاسباب بست۔ مصرع
دل در سبب بید و مسبب رہا کن
سہ شبانہ روز و روزاویہ عزلت قرار گرفت و از ایچ مہر فتوحے رو نہ نمود

وہر ساعتے نحیف تر و ضعیف تر می شد عاقبت ضعیف روئے بقوت
 نہاد و مردنابد قوی ضعیف شد و از او اے مراسم طاعت و عبادت
 باز باند حق تعالیٰ پیغمبر آن زمان را نزدیک وے فرستاد و بعتابے تمام پیغمبا
 داد کہ اے بندہ من مدار این عالم بر اسباب و وسائل نہادہ ام اگر یہ قدرت
 من بے سبب ہم می تواند ساخت اما حکمت من افضلے آن کردہ کہ
 اکثر مہمات بہ سببہا ساختہ و پرداختہ گردد و بدین سبب قاعدہ افادہ و
 استفادہ تنہید باید پس اگر نو سبب فائدہ دیگرے توانی شد بہتر از ان
 باشد کہ بہ سبب دیگرے فائدہ باید گرفت۔

فرد

چو باز باش کہ صبیحے کنی و قہقہی طفیل خوارہ مشو چو کلغے پر پڑ بال
 و این مثل بدل آوردم تا بدانی کہ بناکی کس را رفع موجب اسباب میسر
 نیست و تو کل پسندیدہ آست کہ با وجود مشاہدہ اسباب در مقام توکل
 ثابت باشد تا از فیض الکاسب حبیب اللہ بہرہ مند بود و بہرے رگے فرمودہ
 است کہ کسے ی کن تا کابل نشو و روزی از خدا می دانی تا کافہ نشو و

مثنوی

از تو کل و رسبب کابل مشو رزا الکاسب حبیب اللہ نشو
 گر تو کل می کنی و کار کن کس کن پس تکیہ بہر حبت کن

پس دیگر سخن آغاز کرد کہ اسے پدر مارا قوت تو کل گلی نیست پس از کسے
 چارہ نہ باشد و چوں بہ کسب اشتغال کنیم خداوند تعالیٰ از خزانہ غیب
 مالے و منالے روزی ماگرداند با آن چہ باید کرد و پدر گفت مال حسیع
 کردن آسان است و نگاہ داشتن و اذان فالندہ گرفتن و شنواری و چوں
 کسے را مالے بدست آید و صورت از لوازم باید شناخت یکے آنکہ محافظت
 آن بروچے باید نمود کہ از تلف و تاراج آہن تواند بود و دوست و رزق
 و کسب بہر ازاں کوتاہ ماند کہ زر را دوست بسیار است و زردار را دشمن
 بے شمار بریت

چرخ نہ بر بیدر ماں مینزند قافلہ مختشمال میسرنند
 دوم آنکہ از مزاج آن فالندہ باید گرفت و اصل المال را تلف نہاید کرد
 چہ اگر ہمہ اہل سرمایہ بکار بر نہ و بسود آن قناعت نہ کنند اندک فرصت
 راہ گرد قنایان بر آید۔

مثنوی

ہر اں بحر کا بے نیاید بے باندک ز مالے شود خستکے
 گمراہ کوہ گیر ی نہی بجائے سر انجام کوہ اندر آید ز پائے
 ہر کراختے نہ باشد و دالم فرج کند یا خیر چش نہیادہ از و غل باشد عاقبت الہ
 در ورطہ احتیاج افتد و کین کہ کارش بہلاکت انجام چنانچہ آن موش تلف کار نہ خوا

از غم ہلاک گردانید کہ رسید کہ چگونه بودہ است آن۔
 حکایت یہ پیر گفت آورده اند کہ دہقانے جہت ذخیرہ مقدار سے غلہ
 بانبارے نہادہ بود و ابواب تصرف دزاں سد و گہر دانیدہ تار و زیکہ
 احتیاج بغایت و ضرورت نہایت رساناں فائدہ تواں گرفت قصارا
 موشے کہ از غایت شرہ خواستے کہ دانہ از خرمن ماہ زدود و نوشہ پر ویں از
 مزید آسمان بچگال حرص درر باید در حوالی آل منزل خانہ و در جواراں بانبار
 آشیانہ داشت پیوستہ در زیر زمین از ہر طرف نقبہ ز مے و بدنلان خاراں گان
 از ہر جانب حفرے بفریدے تا گاہ سہ حفرہ از میانہ غلہ پیروں آمد و از سقف خانہ آتش
 و انہامی گندم چوں شہاب ثاقب از آسمان زمیناں گشت توش دید کہ وعدہ و وعظ
 السماء رد و قہر یوفا انجا میدونکتہ التمسوا الرزق فی جماعہ الارض روشن شدہ
 بظہور آن نعت مواجب شکر تقدیم رسانید و بحصول آن جوہ قیمتی ثروتے
 تمام حاصل کردہ تخت فارونی و رعونت فرعونی آغاز نہاد و باندک فرستے
 موشاں محکمہ از مضمون آن حال خبر دار شدہ و بر ملازمت و کمزاری بستند

بہشت

ایں دغل دوستان کہ بی بینی گمانند کہ دشیرینی
 دوستان نوالہ و حریفان پیالہ بروے جمع آمدند و چنانچہ عادت ایشان
 باشد طرح تحقق انگندہ سخن جز بمبراد دل و ہوائے طمع او

نگفتندے و زبان جز بہرح و ثنا و شکر و دعائے بکشتا و ندے و او نیز
 دیوانہ وار زبان بلاف و کذا و دست با تلاف کشادہ متصور آنگہ غلہ آنگہ
 غایتی نخواهد داشت و پیوستہ گندم از ازاں سوراخ ریزاں رداں خواهد
 بود ہر روز مقدارے کثیر از ازاں بر مصاحبان صرف کردے و ملاحظہ فرمائے
 نامودہ از خیال امروز بیکہ فرمانہ برداشتے۔

مصرع

ساتیا امروزی تو شیم فردا کہ دید

وراں اوقات کہ موشاں دراں گوشہ مفلوت بشارت مشغولی باشند
 دستبر و قحط و تنگ سالی خلق را از پائے درآوردہ بود و آتش گرسنگی در
 سببہ بھگر سوختگاں بے مایہ برافروختہ در ہر جانب جالے بنائے میدادند و
 کسے التفات نمی کرد و در ہر مثلخ خانہ بخوانے می فروختند کسے نمی خرید

مثنوی

ہر کہ را دید ارمان بودے ہوس قرص کو فور بر آسماں دیدی پس
 گشتہ زان تنگی جہلمے تنگ دل گرسنہ نالان و سیراں سنگدل
 موش مغرور با ناز و نعمت گسترده نہ از قحط سال خبر داشت و نہ
 بر تنگی سال مطلع بود چوں روزے چند برآمد و ہقان را کار بجان کاہد
 باستخوان رسید۔ و رغانہ بکشتا و دید کہ نقصان تمام بدال غلہ راہ یا قہ آہ ہر

از دل گرم بر کشید و بر فوات آن تاسف بسیار خورده با خود گفت
 بجز جزع کردن و رقصیه که ندارد کس آن از حیرانگان تاسف باشد طریق نخواست
 نیست حالا بقیه فکله که درین خانه است جمع کردند و بموضع دیگر نقل فرمود
 اصوب می نماید پس دهقان با خزان آن جزو یک مانده بود اشتغال نمود
 و در آن محل مویشی که خود را صاحب آن خانه و مهمتر آن کاشانه می پنداشت
 در خواب بود و مویشان دیگر از غایت حرص و آز آواز پائے دهقان و
 صدای آمد و شد بر زیر سر ایشان نمی شنیدند در میان مویشی نیز هوش
 آن صورت را فهم کرده جهت تحقیق آن بالای برآمده از راه روزی کیفیت
 واقع مشاهده نمود فی الحال بر زیر آمد و مضمون قصه با یاران گفته خود را
 از آن سوراخ بیرون افکند و ایشان نیز هر یک بگوشه بیرون رفتند ولی
 نعمت را تنها گذاشتند

مثنوی

هم یار تو از بهر تر استند بے لقمه هوادار تو باشند
 چو مالک کا بد از بهر تو کا هند زیانت بهر سو و غولیش خواهند
 ازین مشتے رفیقان یابی بریدن بهتر است از آشنائی
 روز دیگر که مویش سر از بالین آسایش برداشت چندا فک چپ و راست
 اعتیاد کرد از یاران کس ندید و هر چند از پیش و پس بدینتر تخص نمود
 - شش

اشتر مصاحبان کمتر یافت فغان در گرفت و گفت -

بیت

یاراں کہ بودہ اندند انہم کجا شدند آیا چہ حال بود کہ از ماجدا شدند
پس بہت تحقیق احوال ایشان بعد از مدتی متبادی کہ عزلت اختیار
کردہ بود و از گوشہ کاشانہ بیرون آمدیہ لائے منہ کے کہ از ان جا
غلہ فرومی ریخت برآمد اثرے نیافت چوں بر پریشانی و تنگی و
گرافی اطلاع یافت باضطراب تمام سوئے خانہ رواں شد تا ذخیرہ
کہ دار و در محافظت آن غایت سعی بجائے آورد چوں بخانہ رسید
تیز از غلہ اثرے ندید و از ان سو راخ بانیا رخانہ درآمد آن مقدار
خور و پی کہ قوت یک شب را شاید موجود نہ بود طاقش طاق گشتہ بہت
اضطراب گریبان چاک زد و نگرہفت و چندال سر سودا را بر زمین زد
کہ منزش پریشان شد و بشوخی تلف کاری در ورطہ ہلاکت خاکساری
افتاد و این مثل را فائدہ آنست کہ خرب او می باید کہ فراخور دخل باشد
و سرمایہ کہ دارد از سود آن منتفع گردد و بر وجہیک نقصان براس المال نرسد
آنرا محافظت نماید۔

بیت

بدخل و خرج خود ہر دم نظر کن ۱۷ چو دولت نیست خرج آہستہ تر کن ۱۸

و چون پدر را از تمام این داستان پر داحت پسر خود و تر بر فاست
 و دیباچه سخن را بگو امر دعا و شناسی پدر بسیار است و گفت استی پدر
 بعد از آن که کسی مال خود را محافظت بر قاعده نمود و از آن سودی
 تمام گرفت آن سود چگونه خرج کند پدر فرمود که طریق اعتدالی در همه
 چیز منتهی است خصوصاً در باب معاش پس خداوند مال را باید که بعد
 از حصول فائده و قاعده دیگر رعایت کنیدی که آنکه از اسراف و اطراف
 ناویر اجتناب نماید تا پیشانی باز نیاید و مردم زبان طعن بر تو نکشند
 و فی الحقیقت اتلاف مال و اسراف در خرج از دوسره شیطان است
 إِنَّ الْمُبْتَدِئِينَ كَانُوا إِحْسَانَ السَّيِّئَاتِ

منقوی

هست مردم عالی گهر بخل را اسراف پسندیده تر
 گرچه عطا در همه جا دلکش است هر چه بهنجار بود آن خوش است
 دوم باید که از بدنامی بخل و دعار اساک احتراز نماید که در بخل و روین بخل
 و دنیا بدنام بود و دنیا دار مسک بهمه وقت مطعون و دشمن کام بود و مال
 بخل در عاقبت هدر تیر تا راج و تلف شود چنانچه مثلاً خوض بزرگ
 که پیوسته از چند جوئے آب دروئے آید و باندا نه بخل مخزجی
 نداشته باشد بهر طریقه راه جوید و از هر گوشه بیرون بر آید

دیوار سے اُفتد و آخر الامریداں رسد کی یکبارگی از غوض نابود ویران
 شدہ آبہا در اطراف و جوانب پراگندہ گرد و دوبرشاں انجیل بجاوٹ
 او وارث انجیل قطعہ

مال گز و بے بخیل بہرہ نیت دست تاراج و او ہر بادش
 یا ہوارث رسد و گدگاہے جز بنفیریں نمی کند یا دش
 چون سپہاں نصاب پد رشتہ نیند و منافع سخاں اونیک لبنا خنند
 ہر یک حرفے اختیار نمودہ دست بکائے دند و ہرادر مہترایشاں رشتہ
 بتجارت و سفر دور دست پیش گرفت یاوے دو گاو پاکش بودند
 ثور گردوں باقوت ایثاں طاقت و مقاومت نہ استخستے و شیر فلک
 از صولت و صلابت آہنا چوں گربہ و کلا ناخن ہیبت در پنچہ اضطرار اہاں
 گردے - ہیبت

بچہ چو قیل و نہ حملہ چو شیر بدیدن دلاور بر رفتن دلیر
 یکے را شتر بہ نام و دیگریے را سندب و خواجہ تاجریہ پیوستہ ایثاں را
 تربیت کرد و بخود و تہمد حال ایثاں نمودے اما چوں مدت سفر
 ویر کشید در اہیلے دور قطع کردند فتورے با حوال ایثاں راہ
 یافتہ و انرضعت بر ناصیہ حال ایثاں ظاہر شد قضا را در اثناے راہ
 خلا بے پیش آمد و شتر بہ در اں ہماند خواجہ بفرمود تا بکلیتہ تمام خلا بے

پیش آمدہ دشمنیہ وصال ماند خولہ فیروز متا بحیاتہم اور ابرو دل آورد
 وچوں طاقت حرکت نداشت یکے را بزم و گرفتہ برائے قہتہ او نامزد کرد
 و مقرر شد کہ چوں قوتے گیرد اور اہکار و ال رساند مزدور یکے سر و سر
 در میان بیابان ماندہ از تنہائی طول شد و دشمنیہ را گذشتہ خبر
 فوت آمد بخواب رسانید و در آن منزل مند بہ از غایت کو فنگی و مفارقت
 دشمنیہ در گذشت اما دشمنیہ را باندک مدتے قوت حرکت
 پدید آمدہ در طلب چراغ و ہر طرے می پوئید تا بمرغزارے رسید
 (انواع ریاحین آراستہ و بگونہ گونہ رستہا پیراستہ رضوان اندر شک
 آن روئے انگشت غیرت گزیدہ و آسمان بر نظارہ آں دیدہ حیرت
 کشادہ فرد

از گل و سبزه نو غاستہ آب و ال چشم بدو رہ تو کوئی کہ بہشت دگرست
 شمعرا آں منزل خوش آمد و درخت اقامت در ساحت آں
 مرغزار فرو گرفت و چوں یک چندے بے بند تکلیف و قیہ تکلف ساحت حیدان
 آں مرغزار پیر پدید و راں ہولے روح بخش و لکشاہ مراد دل گذرانید
 بغایت قوی جثہ و فر بہ گشت لذت آسایش و ذوق آرامش اورا
 برآں داشت کہ ہنشلے پیرایہ و خطے تام تر بائے بلند کرد و در حوالی
 آں مرغزار شیرے بودے با صولت و ہر برے و رغایت شوکت

و جوش بسیار و در خدمت و کمر بستہ و سباع بے شمار سرمتالبت بر خط
فرمان او ہناده و شیر از غرور جوانی و نفوذت حکومت و کامرانی و کثرت خدم
و بیماری چشم کے را از خود بزرگ تر تصور نہ کردی و بہر تیز حملہ و قیل
قوی جتہ را در نظر نیاوردے و ہرگز نہ گاہ و دیدہ بود و نہ آواز و شنیدہ
چون بانگ شتر بہ باور رسید بغایت ہراساں شد و از ترس آنکہ سباع
ندانند کہ ہر اسب چراہ یافتہ بہج جانب حرکت نمی کرد و ہر جا کے ساکن نمی شد
و در چشم او دو شغال مثال بودند یکے را کلیلہ نام و دیگرے را دمنہ و این
ہر دو بزمین و ذکا شہرتے تمام داشتند تا دمنہ بزرگ نقش تر بود و در
طلب جاہ و تاملوس حریص تر و دمنہ بفرست از شیر و ریافت کہ خوفے بروز
خاص مستولی شدہ و از نامردی دل مشغول دارد و با کلیلہ گفت در حال ملک
چہ گوئی کہ تشا ط حرکت چہ را گذاشتہ است و بر یک جا کے قرار گرفتہ۔

سیت

آہنار ملالت از جبینش دادہ خبر از دل حشیش -
کلیلہ جواب داد کہ ترا بایں سوال چہ کار و با گفتن ایں سخن چہ نسبت یفر
تو از کجا سخن ہر مملکت ز کجا۔ و ہر در گاہ ایں ملک طعمہ می یابیم و در سایہ
دولتش ہمیش روزنہ گار میگذاریم ہمیں بسندہ کن و از تقشیر اسرار
ملوک و تحقیق احوال ایشان در گذر چہ ما اہل طبقہ نیستیم کہ

بہنا دمت سلاطین مشرف تو انیم شد یا سخن مارا نر دیک با دشا بان
 مل استماع تواند بود پس ذکر الی شان کردن تکلف باشد و ہر کہ تکلف
 کارے کند کہ سزائے آں نہا شد بد و آں رسد کہ بوزنہ رسید دمنہ پر سپید
 کہ چگونہ بودہ است آں حکایت کلید گفت آوردہ اند کہ بوزنہ در و درگے
 را بود بر چوبے نشسته و آنرا می برید و دو میخ داشت یکے را بر تنگان
 چوب فرو کو شتے تا بریدن آں آسان گشتے و راہ آمد و شد ہر اترہ کشا
 شدے و چوں تنگان از حد معین در گذشتے دیگرے بکو شتے و من پیشینہ
 بر آوردے و بریں تنوال عمل می نمود بوزنہ تفرنج می کرد ناگاہ در و درگے
 در آئمالے کار بجاستہ برداشت بوزنہ چون جائے خالی دید فی الحال
 بر چوب نشست و ازاں جانب کہ بریدہ بود پائے اول تنگان چوب
 فرو رفت بوزنہ آن میخ را کہ در پیشکار بود قبل ازاں کہ آں دیگری فرو کوید
 از تنگان چوب بر کشید و چوں میخ از تنگان کشید شد فی الحال
 ہر دو تنگ چوب بہم پیوستہ شد و ہائے بوزنہ در میان چوب محکم بماند
 مسکین بوزنہ از در و در بخور شدہ می نالید و می گفت ۔

بیت

اں کہ ہر گے بجا ہاں کار خود کند و اں کس کہ کار خود نہ کند نیک بد کند
 کارن میوہ چیدن است نہ از ہ کشید و پیشینہ من تماشائے ہریشہ

است نہ زون تبر و تیشہ ع ۲ نہ کہ چنای کند چنیں آید پیش پوز نہ بانود
دریں گفتگو بود کہ در و دگر باز آمد و اورا مستبردی پس نہ نمود و کار پوز
بداں فصولے پہلاکت انجا میدوانیجا گفته اند مصرع کار پوزینیت
نجاری پوز این مثل بداں آوردم تا بدانی کہ ہر کس را کار خود باید کرد
و قدم از اندازہ بیرون نباید نہاد۔ وَلَکِنَّ عَمَلُ لِّرِّجَالٍ۔ وجہ زیبا گفته اند

بیت

مثلیا و دارم از بارے کار ہر مرد و مرد ہر کارے
ایں کار کہ نہ کارست فرو گذار و اندک طعمہ قوتے کمی رسد غنیمت
شمارد۔ و منہ گفت ہر کہ ہلوک تقرب جوید برائے طعمہ و قوت نہاید چہ
شکم بہر جائے و بہر چیزے پر شود بلکہ فائدہ ملازمت لوک یافتن منصب
عالی باشد تا داراں حال دوستان را تو اند بہ لطف نواختن و مہم
دشمنان را بقہر ساختن و ہر کہ بہمت اول طعمہ سرفرواں در از شمار بہائم است
چوں سگ گر سنہ کہ باستخوانے شاد شود و گریہ غیبت طبع کہ بنان پارہ
خوشنود و گرد و من ویدہ ام کہ شیر اگر خرہ گوشے شکار کند چوں گوے
بیند دست از و باز داشته روی بصید گور آورد۔ فرد
بہمت بلند دار کہ نزد خدا خصلت باشد بقدر بہمت تو اعتبار تو
و ہر کہ درجہ بلند یافت اگر چہ چوں گل کوتاہ زندگانی باشد خرد منک

سبب ذکر جمیل اور اور از عمر شمرند و آنکہ بدنامت و دودن بہتی سر فرود
آرد و چوں بزرگ نارد گرچہ دیر بیاید نزد یک اہل فضل اعتبارے
نیابد و از حسابے بزرگساز فرود

سعدیا مرد نکو نام نمیرد و سرگز مرده آلت کہ نامش بہ نکوئی بزرند
کہ گفت طلب مراتب و مناصب از جمع نیکو آید کہ بشرف نسب
نفیلت ادب و بزرگی استعداد و استحقاق آن داشته باشند
و اما ازین طبقہ بیستیم کہ مراتبہائے بزرگ را شاید یا شیم و در طلب
آن قدم سعی توانیم زد۔ فرد

خیال حوصلہ بحر می پزم بہیات چہاست و براس قطرہ محال انیش
بد گفت و بت مایہ بزرگی عقل و ادب است نہ اصل و نسب ہر کہ عقل
عالی و خرد کامل دارد و نوشتن را از پایہ اخیسین بہ مرتبہ شریف رساند و
ہر کارائے ضعیف و عقل نجیف باشد خود را از درجہ عالی بہ ترہائی اندازد
قطرہ

بہ نگاری عقل شریف و را دوست توان کند تصرف بر آسمان افکند
اگر دیدہ دل برکت یاز بہمت نظر بسوی معانی نامی توان افکند
و بزرگان گفتہ اند کہ ترقی بر درجات شرف بہ رحمت بسیار دست و ہر
و تفرل از مرتبہ عزت باندک کلفتہ میسر کرد و چنانکہ سنگ گراں را بہشت

نارنج را عشق و زلال نریبید جان
شیر مرداں بلا کشان و در غوغا نهند
هر که آسائش آفتاب طلبد دست از آبرو و آتش نهد
الوقت در زوایه خوار و ناکامی منروی خوابد بود و آنکه از هزارستان
آتش در آفتاب نندیشد اندک فرصتی را گل مراد چیده و چمن عزت
بر سبزه عشرت خوابد تفت - قطعه

تا غم خور و در و نیز و قد مرد
تا حل خوں نکر و جگر قیست نیافت
از نامه سعادت خود مرد و راه رو
بے داغ محنت و رفته و دل نیافت
مگر تو داستان آں و رفیق یکے بواسطہ تحمل رنج و غنا بذر
با و شاہی رسیدہ و دیگرے بسبب کابل و تن آسانی و حقیض احتیاج
و پریشانی بماند کلیلہ گفت کہ چگونہ بودہ است آں حکایت - و منہ گفت دو
رفیق کہ یکے سالم نام داشت و دیگرے خاتم و در رہے میرفتند و برافقت
یکدیگر مینازل و مراحل قطع میکردند و گذرا ایشان برو امن کوہ افتاد
از قلعہ اش با سبز خنک فلک عنان و رحناں داشتہ و کمرش با سطح
منطقہ البروج رکاب در رکاب بستے و در پائے آں کوہ چشمہ آب بود و بھاف

رخسارہ تازہ رویاں گلزار و بہار و ت چوں سخن شکر لبان شیریں گفتا
در پیش چشمہ حوض بزرگ ساختہ و گہرا گرداں درختان سایہ آسودہ سر
آوردہ۔

ز کیسوشاخ ریجاں برومید زویگر سودرختاں سرکشیدہ
بپائے سرو سنبل درختاںہ بنفشہ پیش سوسن سر نہادہ
القصہ آن دور فیت از بادید ہولناک بدال سمنزل پاک رسیدند و
چوں جلسے خوش و ماوائے دلکش دیدند ہما بجا برسم آسائش قرار گرفتند
و بعد از آسودگی بر اطراف و جوانب حوض چشمہ گزے میگردند و از ہر
نظر می افکندند ناگاہ بر کنار حوض از آں سو کہ آب می آمد سستہ
دیدند و خط سبز کہ جز قلم قدرت بر صفحہ حکمت رقمے چناں نتوان کشید
بروئے نوشتہ کہ اے مسافرا این منزل را بشرف نزول بشارت ساختی
ہاں کہ ما منزل ہماں بہترین وجہ ساختہ ایم و مانند فائدہ بخوب ترین
نوعے پرداختہ و سہ شرط آنست کہ از سر گذشتہ پائے دریں چشمہ نہی
و از خطر گرداب و ہول غرقاب اندیشہ نہ نمودہ خود را بہر نوع کہ
توان بکار اندازی شیرے کہ از سنگ تراشید در پائیاں کوہ نہادہ اند
آزادوش کشتی و بے تعلل بیک دویدن خود را بہالائے کوہ رساننی و از
نیب باربع جان نثار کہ پیش آمد و شوکت خائے جگر دوز کہ دانگیر شود از گاہا

خانہ کہ چوں راہ برآید و رخت مقصود برآید۔ رباعی
 تازہ ز رو و کسے بہمنزل نرسد تا جاں نکلند بجاں دل نرسد
 اگر حملہ جہاں بگیرد و الفاق قبول یک ششہ خور بہ مرد کاہل نرسد
 بعد از وقوف بر مضمون آں خط غاتم روئے بسالم کرد و گفت اے
 برادر بیانا تا بقدم مجاہدہ ایں میدان محاطہ بہ پیام و جہت وقوف بر کیا ہی
 ایں ظلم انچہ امکان سہی باشد نہ ایم۔ **فرد**

یا بامراد بر سر گردول نہیم پائے یا مرد وارد سر سمیت کینم سر
 سالم گفت اے یار عزیز بحر و دیدن خطیکہ را تم آں معلوم و حقیقت آں
 مفہوم نباشد مگر تگب خطر عظیم شدن و تصور فائدہ وہی منتفع خیالی
 خود را در مہلکہ بزرگ انداختن دلیل جہل ست بیچ مائل نہ ہر بہ نقین و
 قریاک بگمان خورد و بیچ فرد و بند محنت نقد برائے راحت نسیم قبول نکند
فرد

نیت بر اہم بہ نزد مردم دانا یک نہ غم با ہزار سالہ تنعم
 غاتم فرمود کہ اے رفیق شفق ہوس استراحت مقدمہ خست و دقت
 است و ارتکاب محاطہ لائقانہ دولت و عزت۔ **قطعہ**
 ہر کہ آسودگی و راحت جہت دل خود را ز بخت شاد نکند
 و انکہ ترسید از جہائے خمار قدح ہا و مراوندہ خورو

سر مرد بخت بگوشه و گوشه فرو نیاید و تا پای بلند بدست
نیارد از پای طلب نه نشیند گل طرب بے خار تعب نتوان چید و در
کنج مراد جز بکلید رنج نتوان کشاد و مرای بخت عیان گرفتہ بسروہ
خواہ کشید و از گرداب بلا و تحمل بار عیان نتوانم اندیشید۔

فرد

گر خط طلبش مار را رنج برسد شاید چوں عشق حرم باشد سہل بیابانها
سالم گفت بھوئے سہار و دولت باغ و غیاہ خزاں نکبت در نواں سہا
فانا در راس قدم نہ دن کہ پایاں ندارد و دور بحر سیاحت نمون
ساعتش پدید نیست از طریق خرد و سندی دوری نماید و ہر کہ در کاسے
شروع کند یا بد کہ چنانکہ مد فطش را دانستہ مخربش را نیز بنید و از آغاز
مہم نظر با انجام انداختہ ضرر و نفع آنرا بہیزان عقل بخت تارخ بیہودہ
کشیدہ باشد و نقد عمر عزیز را بر باد فنا بر ندادہ۔

مثنوی

تا نگی جائے قدم استوار پای منہ و رطلب سچ کار
در سہم کارے کہ در آئی نخت رختہ بیرون شدنش کن دست
شاید این خطا برائے سخریہ نوشتہ باشد و این رقم برائے اتہرا و
باری کشیدہ و این چشمہ گردابے باشد کہ با شنائی بکنار نتوان آمد اگر نجات ازو

میسر گردد و تمکین کہ وزن مشہرنگی بمشایہ باشد کہ بردوش نتوان کشید
 و اگر اس نیز وجود گیرد ممکن است کہ بیک دویدن بسر کوه نتوان رسید
 و اگر اس ہمہ بجا آورده شود و بیچ معلوم نیست کہ نتیجہ چه خواهد بود من پائے
 درین معاملہ ہمراہ نیستم و ترا نیز اقدا م درین کار منع می کنم غم نگفت
 ازین سخن در گذر کہ من بقول کس از عزیمت خود بر نہ گردم و عقیدہ
 کہ بستہ ام بوسوئہ ششیاطین الذہبی و الحی نشکتم و من می دانم کہ توفیق
 ہمراہی ندارم و مرا فقت نخواہی کرد بارے ہما شالظارہ می کن و بدعا
 و نیاز سندی مددے میدہ۔

فرد

دائم کہ ترا قوت می خورد نیست بارے ہما شا کہ ستمالائی
 سالم دانست کہ او در ہم خود بچہیت است گفت اے ہمدار می بینم کہ
 بہ سخن من بہتغ نمی شوی و ترک این کار نا کردنی نمی کنی و من طاقت مشاہد
 این حالت ندارم و تفرج کارے کہ ملام طبع و مقبول دل من نیست
 نمی توانم صلاخ در اں دیدہ ام مصرع
 بیریون کشیدہ باید ازین رخت نویش
 پس بارے کہ داشت ہمزاعلم ہنادہ یار خود را و داع کرد و روسے
 برآہ آورد غم دلی از شستہ بہ آب چشمہ آمد و گفت۔

فرد

در بحر محیط غوطہ خواہم تو زن یا غرقہ شدن یا گہرے آوڑن
پس دامن عزم ہر کس بہت استوار کردہ قدم در چشمہ نہاد۔ فرد
آں چشمہ نبود بلکہ دریائے لمود کا کجا خود را بصورت چشمہ نمود
غانم دانست کہ آں چشمہ گر داب بلاست اما دل قوی داشتہ با شنائی
یقین بسیار اجل نجات رسید و کنار آب آمدہ نفس راست کردہ شیر سنگ
را بقوت تکلیف بر پشت کشید و ہزار گونہ رحمت را قبول نمودہ بیک
دویدن خود را السہ کوہ رسانید و ران طرف کوہ شہرے بزرگ پید ہولے
فوش و فضائے دلکش۔ بہریت۔

شہرے چو بہشت از گوی چوں باغ ارم بتازہ بروئی
غانم بالائے کوہ قرار گرفتہ بجانب شہر نظری کرد کہ ناگاہ از اں شہر سنگ
آوازے بصلابت برآمد چنانچہ لرزہ در کوہ صافتا دو آں... صدا
بشہر رسیدہ مروج بسیار از زمین و بسیار بیرون آمدند و روئے کوہ
نہادہ متوجہ غانم کشند غانم بیدہ حیرت می نگریست و از ہجوم غلاب
تعجب می نمود کہ ناگاہ جسے اعیان و اشراف رسید و رسم دعا و شرط
ثنا بجا آوردند و بالتماس تمام اورا ہر کسے اہوار سوار کردہ بجانب شہر
بردند و سہ رتن و بے بگلایہ و کافور شستہ خلعتہا بپادشاہان پوشانیدند

و با عزاز و اکرام تمام تمام سلطنت آن ولایت بکف کفایت او باز
 دادند تا تم از کیفیت آن حال سوال کرده برسین منعال جواب شنید کہ
 حکما درین چشمہ کہ دید طلسم ساخته اند آن شیرنگین را با نواع تفکر و تامل
 با ملاحظہ طلوع درجات و نظرات و ثوابت و سیارات ہر داختم و ہر چند
 وقت عزیزی را در غا طراید کہ بر چشمہ گذشتند و شیر را بر داختم بہالائے
 کوہ ہر آید ہر آئینہ آن حال و زمانے وجود خواہد گرفت کہ بادشاہ این
 شہر را اجل رسیدہ باشد پس شیر با و از آید و صدائے او بشہر رسیدہ
 مردم بیرون آیند و او را با و شادہی برداشتند و رسایہ عدالتش با سایش
 روزگار بگذرانند تا آن زمان کہ نوبت او نیز بسر آید۔

مصرع

یے چوں رود دیگر آید بجائے

و چوں حکم الہی آفتاب حیات حاکم این ولایت در آفاق فوات غروب
 کنند متعارف حال ستارہ حشمت آن صاحب دولت از ذلہ آن
 کوہ طلوع نماید و مدتہای متناہی شدہ کہ این قاعدہ برسین دستور
 کہ مذکور شد استمرار یافتہ و توامرو ز بادشاہ این شہر و فرمانروائے
 این دہری مصرع

ملک آن تست فرماں فرمائے ہر چہ خواہی

غانم دانست کہ کشیدن آں ہرہ مخنتہا بقا ضلے دولت بودہ وفرو
 دولت چو پیش کاہے آید ہر کار چنان کند کہ شاید
 و این مثل برائے آں آوردم تا بدانی کہ نوش ناز و نعمت بے نیش آزار
 و محنت نیست و ہر گرا سوداے سرفرازی پدید آید پا کمال ہر سفلہ
 نخواہد شد و بمرتبہ دنی و پایہ دول تالغ نخواہد گشت و من تا درجہ
 تقرب شیر حاصل نہ کنم و در زمرہ مقربان حضرتش داخل نہ گردم
 سر بہا لین فرانت نخواہم نہاد و پائے بر بستر استراحت و لا ز خواہم
 کرد و کلیہ گفت کلید این دراز گنجینگ آوردہ و اندیشہ دخل دیں
 ہم چگونہ کردہ و منہ گفت یہ خواہم کہ دریں فرصت کہ تجیر و تہجد و بشیراہ
 یافتہ است خویش تن را برو عرضہ کنم و ممکن است کہ نبوت دار وے
 نصیحت من اورا فرجے حاصل آید و بدای وسیلہ در حضرت او
 قرب جاہ من بیفزاید۔ کلیہ گفت ترا قرب و نزدیکی شیر چگونہ حاصل
 شود و اگر شود چون تو خدمت ملوک نکردہ و رسوم و آداب ملازمت
 نمی دانی باندک فرصتہ انچہ حاصل کردہ باشی از دست بدہی و دیگر
 بارہ تدارک آں نتوانی نمود۔ و منہ گفت چوں مرد دانا و توانا باشد
 مباشرت کار ہائے بزرگ اورا زیان ندارد و ہر کہ بر ہنر خویش اعتماد
 دارد در ہر کارے کہ فوہل نماید چنانچہ شرط است از عہدہ آں بیرون

آید و دیگر آنکه اگر دولت پدید آید بد آنچه بایده را نماید چنانچه در اخبار
آمده که آفتاب دولت یکے از بازاریاں مرتفع گشته رتبه سلطنت
یافت و آثار و اخبار او در جهان منتشر گشت یکے از پادشاهان قدیم
پژنامه نوشت که صنعت تو بخاری بوده است و تو درودگی نیکو دانی
تدبیر ملک داری و راسے کار گذاری از که اموضعی - او در جواب نوشت
که آنکه دولت بمن ارزانی داشت نیز هیچ دقیقه در تسلیم جهان داری فرو نگذاشته
منتوخی

خردچوں دفتر تلقین کشاید زمین آن در وجود آید که باید
ز دولت هرگز روشن شود شمع همه اسباب نیکوئی کند جمع
کلیله گفت پادشاهان همه از باب فضل را بکر امت مخصوص نگردانند
بلکه نزدیکان خود را که به ارت و اکتساب در خدمت ایشان تقریبه
یافته باشند بالغات پادشاهان اختصاص دهند و چون تو باشیر نه
سابقه امور و ثنی داری و نه وسیله مکنی مکن که از عواطف او محروم
مانی و موجب دشمنی کامی شود و دقت گفت هر که در ملازمت سلطان
درجه رفیع پیدا کرده بر سبیل تدریج بوده و بحد و جهد ایشان و آثار و تزیینات
سلطان آل مرتبه روئے نموده و سن نیز همه می جویم و از جهت آل
می پویم و کشیدن رنجهای بسیار و چشیدن شربت های بد گو را با خود

راست آورده ام و میدانم کہ ہر گاہ ملک را ملازمت گیرد اورا
پنج کار اختیار باید کرد۔ اول شغل آتش خشم را باب حلم فرو نشان دہم
از وسوسہ شیطان ہنجہ در نہاید۔ سوم حرص فریبندہ و طمع فتنہ انگیز
را بر عقل راہ نماہ مستولی سازد۔ چہارم بنائے کار ہا بر راستی و کوتاہ
دستی نہند پنجم حوادث و دقایق کہ پیش آید آن را بر فوق و مدار تلقی نہاید
و ہر کہ بدین صفت ہا مستصف شد ہر آئینہ مراد او بخوب ترین و بیچ
بر آید گلیہ گفت من تصور کردم کہ ہلک نزد یک شری کچہ وسیلہ منظور
اوشوی و بکدام ہنرمند ملت و در جتہ یابی و سہمہ گفت اگر تقرب آن
حضرت میر کرد و دو پنج خصلت پیش گیرم اول آنکہ باخلاص تمام
خدمت کنم دوم بہت خود را بر متابعت او مقصود کرد و انہم سوم افعال
و اقوال او را بہ نیکوئی باز نمایم چہارم چوں کارے آغاز نماید کہ بصورت
نزدیک باشد و صلاح ملک در ان بینم آنرا در چشم و دل آراستہ
گردانم و منافع و فوائد آں بنظر او در آوردم تا شادی او بخوبی رسائے
درستی تدبیر او میفرماید پنجم و کارے خواص نماید کہ عاقبتہ و خیم و خاتمہ
مکروہ داشتہ باشد کہ معرفت آں ہلک باز کرد و در عبارت شیریں
در حق تمام ضرر آں را باز نمایم و از سوائے عاقبت آں او را بہ کمر ہا نم
و ہر گاہ کہ بادشاہ ہنرمائے من بیند مرا بہ ناخت و عنایت و مخصوص کرد اند

و پیوستہ مائل صحبت و رانغ نصیحت من باشد چه هیچ ہنر نہاں نمی ماند
و هیچ ہنر مندی از اثر نصیحت و تقویت بے بہرہ نمی شود

قطعه

ہنر چو مشک بود مشک کہ نہاں ماند جہاں نہ کہت او پیر رو شود ناگاہ
برو بکسب ہنر کوش کنز فضائل تو بسید خاک پیر از گفتگو شود ناگاہ
کلید گفت چنان نمی نماید کہ رائے تو بریں قرار گرفتہ است و عزیمت تو
بر اسفاسے ایں مہم نصیم یافتہ بارے نیک پر حذر باش کہ ملازمت سلاطین
کارے پر خطر و مہمتے پر دشوار است و حکما گفتند اند کہ بر سرہ کار اقدام نہاید
مگر نادانے کہ رائے عقل تشہیدہ باشد اول خدمت سلطان و مومچین
و ہر گمان سوم افتتائے سر خود با زناں و حکما بادشاہاں را بکوبہ بلند
تشبیہ کردہ اند اگرچہ در و معدن خواہر قیمتی است اما ہر و مسکن پلنگ
و مار و مویات دیگر نیز می باشد ہم رفتن بر و دشوار است و ہم مقام کرد
بر و مشکل و نیز گفتند اند کہ صحبت سلطان بہنابہ و ریاست و بازار گانے
کہ سفر و ریافتیار کند یا سود بسیار بدست آرد یا در عقاب ہلاکت
گردفتار گردد۔ بیت

بدریا در منافع بیشمار است و گر خواہی سلامت بر کنار است
دمنہ گفت انچہ فرمودی از رویے نیک خواہی بود و من میدانم کہ سلطان

سلطان مثل آتش سوزان است ہر کہ بوی نزدیک تر خطری بیشتر بیت
 از صحبت باد مشہ پر ہیز چوں ہیز خشک آتش تیز
 فاتا ہر کہ از مخاطره بنرسد بدرجہ بزرگی نرسد۔ فرد
 از خطر خیزد بزرگی زانکہ نمود چو گل بر بندہ دگر نرسد از خطر بازارگان
 و در سہ کار شروع نمود مگر بہ بلندی بہت عمل سلطان و سقوط دریا
 و مقابلت اعدا دین خود را دین بہت نمی بینم پس چرا از عمل سلطان اندیشیم
 مثنوی

چوں بازوئے اہم چنین ست ہر چہ آل ظلم در آسین ست
 خواہی شرف و بزرگواری می کوش بہتے کہ داری
 فی الجملہ پیرچہ دست سائی بہت چو قوی بود بر آئی
 کلیہ گفت کہ اگر چہ من مخالف این تدبیر و مفکر این عزیمتم اما چوں
 رائے تو در پس کار رسوخ و طبع تو بریں اندیشہ ثباتے وارد مبارکہا و مہر رخ
 اینک سر راہ تو برو خوش سلامت

دمنہ رفت و بر شیر سلام کرد و شیر رسید کہ این چہ کس ست گفتند پسر فلان
 کہ مدتے ملازم عقبہ علیہ بود شیر گفت آئے می شناسم پس اورا پیش خواند
 و گنت کجائی باشی دمنہ گفت بدستور پدر حال ملازم در گاہ فلک اشتباہ
 شدہ ام و آل را قبیلہ حاجات و کنیہ مرادات ساختہ بتظر مے باشم

کہ اگر ہمتے افتد و حکم ہمایوں صادر گردد آں را بخود خویش کم و برے
روشن در آن خوض نمایم و چنانچہ بارکان دولت و اعیان حضرت در
کفایت بعضی مہیات احتیاج می افتد لیکن کہ بدرگاہ ملوک ہمسے حادث شود
کہ بہد وزیر و ستان با تمام رسید۔ مصرع
اندربین راہ چو طاووس نگارست گیس

کاریکہ از سوزن ضعیف در وجود آید نیزہ سمرافرازہ در ترتیب آن مقصود
است و مہیکہ قلم تراش نحیف سازد و شمشیر آبدار در آن بتجیر و بیج خدنگار
اگر چہ بے قدر و فرومایہ باشد از دفع مضرت و جذب منفعت عالیست
چوں چوب خشک بخواری بر رگزد راقداہ امکان دارد کہ روزے بکار
آید و اگر نہ بیج را نشاناید شاید از بے غلاے سادہند یا گوش را بسبب از بے
بپردارند۔ فرد

گردستہ گل نیاید از ما ہم ہمیزم دیگر را بتائیم
شیرچوں سخن۔ و متہ مشنید از فصاحت و بلاغت او متعجب شدہ رو
بنزدیکان خود آورد و گفت مرد مرد مند اگر چہ گنام بود عقل و دانش او
بے اختیار فضائل او را بر قوم ظاہر کرد و اندچنانچہ فروغ آتش کہ اگر
فروزندہ خواہد کہ بگشت بسوزد البتہ سر بہ بلندی کشد۔ ہیئت
آنرا کہ نشان عشق یا راست برنا صبیہ دے آشکارا است

دمنه بدین سخن شاد شده دانست که انسون او در شیر اثر کرده و فریب
 او بخایت موثر آمده زبان نصیحت بکشد و گفت واجب است بر کافران
 خدمت و حتم که بادشاه را هر چه پیش آید بمقدار فهم و دانش خود در آن تامل
 نماید و آنچه هر یک از بخاطر رسد بعرض رسانند و طریق مناصحت فرو نگذارند
 تا ملک اتباع و لواحق خود را نیکو بشناسد و با نداننده راسی و تندیرو
 اخلاص و تمیز هر یک واقف شده هم اند خدمت ایشان انتفاع گیرد و
 هم فخر استحقاق هر یک را بنواز د و چه داند در پرده خاک نهال باشد بچگونگی
 در پروردن او سعی نه نماید و چون نقاب خاک از چهره بکشاید و با خلعت زین
 سر از گریبان زمین بر آید معلوم شود که آن درخت سیوه دار و نهال نفع
 رسان است لاشک آنرا پرورند و از ثمره آن نفع گیرند و اصل در همه
 ابواب تربیت ملوک است هر گرا اهل فضل بنظر عاطفت اختصاص دهند
 بمقدار تربیت از وفایده گیرند - **فرد**

من بچو خوار و ظالم و نو آفتاب و ابر گلها و لاله ها و هم تربیت کنی
 شیر گفت تربیت خردمندان چگونه باید کرد و از ایشان بچه و سیل پر
 توان خورد دمنه گفت اصل درین کار آنست که بادشاه نظر بحسب کند
 به نسبت و اگر جمعی بیهوشان خدمت آید و اجداد را وسیله سازند به ان
 الثبات نکند که آدمی را نسب به پدر درست باید کرد و نه به پدر -

از هنر فروش کشا سینه را مایه کن نسبت دیرینه را
 زنده بمرده مشوئے ناتمام زنده تو کن مرده خور بانام
 از پدر مرده حلاف بے جوار گرنه سگم چو فشی از استخوان
 نوش با وجود آنکه با مردم هم خانه است بواسطه ایندوا و ازیکه از و میرسد
 در پلاک اوسعی واجب میدانند و باز که وحشی و غریب ست چو آن و منفعت
 تصور می توان کرد و با عز از هر چه تمامتر او را بدست می آورند و بر ساعد
 تازان روئے اعزاز با هنر از می پرورند پس ملک باید که نظر باشتا و بیگان
 نکند بلکه مردم عاقل و فرزانه را طلبد کسانے را که در کار با عاقل و از هنر با
 عاقل باشند بر مردمان فاضل و هنرمندان کامل ترجیح رواند و که منصب
 ضر و مندان را به بنیر و ان دادن چنان باشد که علیه سر بر پائے بسین و میرای
 پای سر آویختن و هر جا که اهل هنر ضائع مانند و از باب جهل و سفاهت تمام
 اختیار بدست گیرند غفل کلی با مورال مملکت را یابد و شامت اهل حال
 بروزگار شاه و رعیت رسد **فرد**
 بهائے گونگن سایه شرف هرگز بر آں دیار که طوطی کم از رخ باشد
 چون قند از تخن فلغ شد شیر بد و انقاف تمام فرموده از جمله خواص خورش
 گردانید و با سخنان او انس و الفت گرفته بنائے مهمات بر مواظ

و نصائح او بنهاد و دمنه نیز روشن عقل و کیا ست و فهم و فراست پیش گرفته
 باندک زمانے محرم حریم سلطنت شد و در اصلاح و صلاح امور مملکت
 و دولت مدار علیہ و مشاور الیہ گشت روزے وقت را مساعد و زمان را
 موافق یافته خلوت طلبید و گفت مدتی شد کہ ملک بر یک جا قرار گرفته است
 و لذت حرکت و نشاط و نشاط را فراموش داشتہ میخواہم کہ موجب آنرا بدنام
 دوران باب بہر نوع کہ مقتدر تواند بود سخن را غم شیر خواست کہ بروستہ
 حال ہراس خود پوشیدہ گرداند و در آن میانہ شنبہ بہ بانگ صبح کرد *محررت*
 و آواز او چنان شیر را از جانی برد کہ عنال تالک از دست او بشد
 بالضرورت را از خود با و منہ بکشد و گفت سبب و ہشت من این آواز
 است کہ می شنوی و من نمی دانم کہ آواز کیست اما گمان می برم کہ قوت
 و ترکیب او فراخ و آواز او باشد اگر چنین صوابی باشد ما را دیریں
 جائے مقام کردن صواب نیست دمنہ گفت ملک ایچرا این آواز دل
 مشغولی دیگر ہست گفت نہ دمنہ گفت پس نہ شاید بدیں مقتدر از
 مکان مورث جلا کردن و از وطن مایوف مفارقت نمودن آوازے
 را چہ اعتبار دگاہ را چہ وزن کہ کسی بدان از جا برو و بادشاہ را با بد کہ
 چون کوہ ثابت قدم باشد تا بہر با وے مترنزل نگردد و بہر فریاد از جا
 بکند۔

مصرع

تا بہر بادے بجنبی پا بدامن کش چو کوہ

و بزرگان گفتہ اند کہ بہر آواز بلند و جتنہ قوی التفات نہ باید کرد کہ نہ
ہر صورتے دلالت بر معنی کند و نہ ہر باطن ظاہرے نمودار باشد
نے ہر چند فریب باشد بچوب لاغر شکستہ گرد و کلنگ ہر چند ہزرگ جتنہ بود
بچنگل باز ضعیف ترکیب در ماند و ہر کہ انچہ ہزرگ حسابے گیرد بدو
رسد کہ بدان رو باہ رسید شیر گفت چگونہ بودہ است آل۔

حکایت دمنہ گفت آورده اند کہ رو باہ در پیشہ میرفت و ہوئے
طعمہ ہر طرف می گشت بہائے درختے رسید کہ طبلے از پہلوئے آل آویختہ بود
و ہر گاہ باوے بوزیدے شائے از آل درخت در حرکت آمدہ ہر روئے
طبل رسیدے و آواز ہمگیں از آل برآمدے رو باہ ہر پردخت مرغ نگی
دید کہ متقار در زمین میزد و قوتے می طلبید و یکین نشستہ خواست کہ اورا
صید نماید کہ نگاہ آواز طبل بگوش اور رسید نگاہ کرد جتنہ دید بغایت فرہ
آواز بے مہربا استماع افتاد و طامعہ رو باہ در حرکت آمدہ با خود اندیشید کہ
ہر آئینہ گوشت و پوست و فراخور آواز نہ خواہد بود از کمین مرغ بیرون آمدہ
و بے بدرخت نہاد مرغ از آل واقعہ خیر دار شدہ بگریخت و رو باہ بصد سخت بدرخت
برآمد بے بکوشید تا آل طبل را بدرید جز پوسنے و پارے چوبے بیج نیافت آتش

حضرت درول سے افتاد و آب ندانست از دیدہ یاریدن گرفت و گفت
 درین بواسطہ این جتہ قوی کہ ہمہ با و بود آن صید حلال از دست بن بیرون
 شد و ازین صورت بے معنی هیچ فائدہ بمن نرسید **قطعه**
 و ہل در فغان است دائم ولے چہ حاصل چو اندر میاں ہیج نیست
 گرت و نشے ہست معنی طلب بصورت مشغورہ کال ہیج نیست
 و این مثل بدیاں آوردم تا ملک با و از مہیب و ہیکل عظیم ذوق شکار و
 حرکت خود از دست ندید اگر نیک در مگر ندانان آواز جتہ ہیچکارے
 نیاید و اگر ملک فرمان فرماید نزدیک آوردم و بیان حال و حقیقت کار
 او ملک را معلوم کرد انم شیر را سخن و منہ و موافق افتاد و دمنہ بر حسب اشارت
 شیر بجانب آن آواز رواں شد اما چون از چشم شیر غائب گشت شیر تالے
 کرد و از فرستادن - و منہ پشیمان گشت و با خود گفت عظیم خطاے کردم
 و نا اندیشیدہ حرکتے از من صادر شد و بزرگال گفتہ اند کہ بادشاہ باید کہ
 افشاے اسرار خود بردہ طالبہ اعتماد نکند و از مہات خاصہ کہ در کمان آن
 مبالغہ دارد در مزے بالیاش در میان نہ نہد اول ہر کہ بردر گاہ او بچرم
 و جنابت جفا و ملائمت دیدہ باشد و مدت رنج و بلاے او دیر کشیدہ دوم
 آنکہ مال و حرمت او در ملازمت بادشاہ ببا درفتہ باشد و معشیت برو
 تنگ گشتہ سوم آنکہ از عمل خود مسزول شدہ باشد و دیگر بارہ امیداری

بد دریافت عمل ندارد و چہارم ہنر پر مفسد کہ فتنہ جوید و بجانب ایمنی
و اسراش مائل نہ ہو۔ پنجم مجربیکہ یاران اولدت او عفو دیدہ باشند و او
تلخی عقوبت چشیدہ باشد ششم گناہ گاریکہ ابنائے جنس او را کو شمال
وادہ باشند و در حق او زیادہ مبالغہ رفتہ باشد ہفتم آنکہ خدمت پسندیہ
کنند و محروم ماند و دیگرال بے سائقہ خدمتے بیشتر از وے تر یا بندہ ام
آنکہ دشمنے منزلت و برہاستہ باشند و بر وے سبقت گرفتہ و وہال پایہ
رسیدہ و سلطان با وہمد استمال شدہ ہفتم آنکہ در مفرت با و شاہ منفعت
خود تصور کند۔ دہم آنکہ بر در گاہ بادشاہ قبولے نیافتہ باشند و نزدیک دشمن
ملک خود را مقبول گردانند ملوک را بایں دہ طائفہ ستر خود در میان نہاید نہاد
و اصل این ست کہ دین و دیانت و مروت و اہلیت کسے را بارہا نیارند
اور اصحاب و قوف ستر خود نگر دانند۔

فرد

راز کشائی بہر کس کہ دریں مرکز خاک سیر کردیم بے محرم اسرار نہ بود
پس حکم این مقدمات پیش از امتحان و منہ تعجیل کردن مناسب نہ بود و
فرستادن او بجانب خصم از روشن خرد و ورا اندیشی بعید نہ و ایں دمنہ شخصے
زیرک می نماید و روزگارے دراز بر در گاہن رخور و چہرہ بودہ و اگر عبادا
باللہ در دل وے خار آزار ہے غلیدہ باشد و دریں سلسلہ خیانتے اندیشید

وقتہ انگیز دویا آنکہ خصم را در قوت و شوکت بریں غالب یا بدبخت است او
 رغبت نموده برآنچه واقف باشد از اسرارین او را آگاہ گردانند ہر گزینہ
 تدارک آن از درجہ تدبیر خارج باشد چراست مضمون کلام الحزم سوسو لظن
 را کار نہ بستم و از فحوائے بیست حکیم بہ بیت

بد نفس مباش بدگمان باش وز قتنہ و مکر در اماں باش

تجارت نمودم اگر آفتے بدیں رسالت منترتیب گردون سنرا وار صد چند نام
 دریں نہ کرت باضطراب تمام برمی خاست و می نشست چشم انتظار بر راہ
 نہاد ناگاہ و منہ پیداشد شیر اند کے ہیا را سید و برہائے قرار گرفت اما
 چوں و منہ بر رسید بعد از او اسے لوازم خدمت گفت بہ بیت

تا فلک گردندہ باشد شاہ ما پائند آفتاب و لٹش بر بندگان بندہ باد

اسے شہر بار جہا نہ را آنکہ آواز او سبوح ہما یوں رسیدہ گاہ ولایت در حوالی آہ
 بیشہ بحر مشغول شدہ و تیر نور دن و خفتن کارے نہاد و وہمت و ادھلق
 و شکم در نگذر د شیر گفت مقدار قوت او چیست و منہ گفت او را نخوے و شوکت
 ندیدم کہ بدال بر قوت او استدلال کردے و در ضمیر خویش او را مہابت
 نیافتم کہ احترام بیشتر لازم شمرے شیر گفت آنرا حل برضعت نتوان
 کرد و بدال فریفتہ نتوان شد کہ باد سخت اگر چہ گیاہ ضعیف را نیفاکند اما
 درختان قوی را از پائے در آورده و مہتران و بزرگان تا خصم را نفوذ خود

نیا بندہ اظہار قوت و شوکت از ایشان بظہور نہ رسد بہت
 باز از پی صحوہ کے نہ آید آہنگ شاہین لشکار پشہ نگاہ پید چنگ
 و منہ گفت ملک را باید کہ کار او را چند روز نہ بہند و از ہم او اس مقرر حنا
 نگیر و کہ من بفرست نہایت کار او دانستم و برکہا ہی حال او مطلع شدم
 و اگر رائے عالی اقتضا کند و فرمان ہمایوں بشرف احمد را یا بہن او را بیاہ
 تا سراسر اوت بر خط اطاعت نہادہ غلبہ بدگی بردوش ہو و اداری افگند
 شیرازین سخن شاد شد و ہا ورون او اشارت فرمود دمنہ بنزدیک شہر رفت
 و بدل قوی بے ناقل و بے تردد سخن در پیوست مرصع
 نخستین بار گفتش کہ گنجائی

و بدیں جا چوں افتادی و سب آمدن تو بدیں مقام و اینجا طرح
 اقامت افگند چوں بود شہر بہ صورت حال ہرستی باز نمودن آغاز کرد
 و منہ از احوال واقف گشتہ گفت شیرے کہ بادشاہ اس بدیشہ و فرمانروائے
 شہار اس اقطار است مرا امر فرمودہ فرستاد کہ ترا نزدیک و برہم و بران منوال
 مثال دادہ کہ اگر مسارعت نمائی تقصیرے کہ تا اس غایت در ملازمت واقع
 شدہ در گذارد و اگر توقف کنی بر فور باز گردم و صورت ماجرا باز نہایم شہر
 شیرد سبب شنید تیرسید و گفت اگر مرا قوی دل گردانی و از سیاست او
 ایمن سازی یا تو بیاہیم و بوسیله امر افتت تو بشرف خدمت او دریاہم دمنہ باے

سو گندیا و کبر و وعہد و بیشاق کہ دل اور ابدان آراے پدید آئی کائے
 اور وہ دور و روئے بجانب شیر خاوند و منہ پیش آمد و شیراز آمدن او
 خبر داد و بعد از زمانے گا و بر سید و مشروطیت بجائے آورد شیر اور اگر مہر پدید
 و گفت بدیں نواسے کے آمدی و موجب آمدن چہ بود گا و قصہ خود تمامی باز
 گفت شیر فرمود کہ ہم اینجا مقام کن تا از شفقت و اکرام و مرحمت و الوام ما
 نصیب تمام یابی کہ ابواب عاطفت ہرزوئے مجاوران دیار خود کشادہ ام
 و مانند میر فائزہ رعایت برائے ملازمال آستان خود کشیدہ۔ مثنوی

دریں مملکت گر بہ گردی بے بہادر شکایت نہ بینی کسے

و رادل بکارے کہ نیت کنیم نظر در صلاح رعیت کنیم

گا و وظیفہ دعا و ثنا بتقدیم رسانیدہ کہ خدمت بطور رغبت بر میان

بر بست و شیر نیز اورا رتبہ تقرب از رانی داشتہ روز بروز خود نزدیک

تر میگردد و در اعزاز و احترام سبالہ و خطاب می نمود و در ضمن آن فریاد

روئے القہص حال تحقیق کار او آورده اند اندازہ رائے و خرد و مقدار

تمیز و تجربہ او و شناخت شخصے دید کہ کمال کیا است معروف و فہم و فراست

موصوف ہر چند اورا بتبیین از مواعظ و تامل و نورانی و زیادہ گشت۔ مثنوی

نکو سیرت و ید روشن قیاس سخن سخ مقدار مردم شناس

جہان دید و دانش آموختہ سفر کردہ و صحبت اند وختہ

شیریں از تامل و مشاورت تفکر و استخارت گاؤں را محرم السرا خود گویند
و ہر ساعت منزلت او در قبول و اقبال شریف نزد درجہ کمالی در علم گذری
و فرمانروائی رفیع ترمی شد تا از جملہ ارکان دولت و اعیان حضرت گذشت
و منہ چوں دید کہ تیر نظم گاؤں را بر حد افراط رسانید و مبالغہ و انعام و اکرام
او از مرتبہ اعتدال در گذرانید و نسخہ او را وقع می نمود و نہ در ہمت ہماشاقت
می نماید دست حسد سر نہ نفرت در دیدہ دل کشید و آتش خشم شعلہ نغیرت در
زاویہ دماغش افکند یہ بیت

حسد ہر جا کہ آتش بر فروزد ہم از اول حسد آنرا بسوزد
خواب و قرار از دے بشد و سکون و آرام رخت از ساحت سینہ اش
برداشت لبثکایت نزدیک کلیلہ رفت و گفت اسے ہرادر ضعیف رائے
و مستی تدبیر من نگر کہ تمامی ہمت بر فراغت شیر مقصود گردانیدم و گاؤں را
بخدمت او آوردم تا قربت و مکننت یافتہ از ہمہ لازم زمان در گذشت و من از
محل و درجہ خود بیفتادم کلیلہ جواب داد و مصرع
جاہن خود کردہ خود کردہ را تدبیر نیست

یوستان سعودی

باب اول

در عدل ورائے و تیسرہ جہان داری

چہ خدمت گذار زبان سپاس	نگہد کر مہائے حق در قیاس
کہ اسائش خلق در ظل اوست	خدا تو این شاو در ویش دوست
بتوفیق طاعت دلش زنده دار	بے بر خستق پائیندہ دار
سرش سبز در ویش بر جنت سفید	بر و مند دار از درخت امید
اگر صدق داری بیار و بیا	براؤ تکلف مسر و سعد یا
لوقی گوئے و خسرو حقایق مشنو	تو منزل شناسی و شہ را ہرو
ہنی نہ بر پائے قزل ارسلان	اچہ حاجت کہ نہ کرسی آسمان
بگور وئے اخلاص بر خاک نہ	گوپائے عزت بر افلاک نہ
کہ این ست سر جاوہ راستاں	بطاعت بن چہرہ بر آستان
کلاہ خداوندی از سر بہ نہ	اگر بندہ سر بریں در بہ نہ
چو در ویش مخلص بر آ و رخوش	چہ طاعت کنی لبس ستا ہی موش

کہ پروردگار تو نگر توئی
 نہ کشورفدایم نہ فرمان دہم
 چہ برخیزد از دست و کد ازین
 تو برخیز و نیکی و هم دسترس
 دعا کن لبش چوں گدایان بسوز
 مگر بندہ گردن کشان برتر
 ز بے بندگان را خداوندگار

توانا و درویش پرورد توئی
 یکے از گدایان این در گہم
 مگر دست لطف شود یار من
 و گرنہ چہ خیر آید از من بکس
 اگر میکنی پادشاہی بروز
 تو ہر آستان عبادت سرت
 خداوند را بندہ حق گذار

احکامیت

یکے دیدم از عرصہ رود یار
 چنان ہوں ز حال برین شست
 تبسم کنان دست بر لب گرفت
 تو ہم گردن از حکم داور پیچ
 چو خسرو فرمان داور بود
 محال ست چوں دوست اردو ترا
 رہ این ست رواز طریقت متاب

کہ پیش آدم بر پلنگے سوار
 کہ تر رسیدنم پائے رفتن بہ بست
 کہ سعدی مدار انچہ دیدی شکفت
 کہ گردن نہ پیچد ز حکم تو پیچ
 خدائش نگہبان و یاور بود
 کہ در دست دشمن گذارد ترا
 بزم گام و کامیکہ داری بیاب

نصیحت کسے سودمند آیدش
 کہ گفتار سعدی پند آیدش

۳۳ پند دادن کسری همرزا

شنیدم که در وقت تزع ر و ا
 که خاطر نگه دار در ویش باش
 نیا ساید اندر دیار تو کس
 نیاید بنتر دیک دانا پسند
 برو پاس در ویش محتاج دار
 رعیت چو بخشد سلطان درخت
 مکن تا توانی دل خلق ریش
 اگر جاده بایست مستقیم
 طبیعت شود مرد را بخروی
 مگر بخشایش آورد بامیدوار
 گرای هر دو در باد شه یافتی
 گزند کسانش نیاید پسند
 و گر در سرشت و این نعمت نیست
 اگر پائی بندی رضا پیش گیر
 فراخی در آن مزر و کشور مخواه
 بهر تر چنین گفت نوشیروان
 نه در بند آتاش خویش باش
 چو آتایش خویش خواهی و بس
 شبان خفته و گرگ در گو سفند
 که شاه از رعیت بود تا جدا
 درخت است پسر باشد از پنج نخوت
 و گر میکنی میکنی پنج خویش
 ره پارسایان امیدست و بیم
 بامید نیکی و بیم بدی
 بامید بخشایشش کردگار
 در اقلیم ملکش پنه یافتی
 که ترسد که در ملکش آید گزند
 در آن کشور آسودگی بویست نیست
 و گر یک سواره سر خویش گیر
 که دل تنگ بینی رعیت ز شاه

رستگبران دلاور تر سر
 از آن کونه تر سر ز داور تر سر
 دیگر کشور آباد بسند بخواب
 که داور دل اہل کشور خراب
 خرابی و بدنامی آید ز جور
 بزرگان رسند این سخن را بغور
 رعیت نشاید بہ پیدا دگشت
 کہ مرسلطنت را پناہند و پشت
 مراعات دہقان کن از بہر خویش
 کہ مزدور خوش مل کند کار بیش
 امر قوت نہا شد ہدی با کسے
 کمز و نیکوی دیدہ باشی بے

۴۔ پند دادن خسرو شیر و پیا

شنیدم کہ خسرو بہ شیر و گیت
 در آں دم کہ چشمش زد دیدن بخت
 براں باش تا ہر چہ نیت کنی
 نظر در صلاح رعیت کنی
 پیچ لے پس گردن از عقل را
 کہ مردم ز دست نہ پیچند پایے
 گر نبرد رعیت ز بیداد گر
 کند نام زشتش بگیتی سمر
 بے بر نیاید کہ بنیاد خود
 بکند آنکہ بنہاد بنیاد بد
 خرابی کند شیر و شمشیر زن
 نہ چنداں کہ دود دل طفل وزن
 چراغی کہ پیوہ ز نئے بر فروخت
 بے دیدہ باشی کہ شہر بخت
 وزاں بہرہ و ز تر در آفاق کسیت
 کہ در ملک رانی با نصاب زسیت
 چونوبت رسد زین ہاں غرتش
 ترحم فرستند بر تر تبش

بدو نیک مردم چو می بگذرند
 خدا ترس را بر رعیت گمار
 بر اندیش تست آن و خوشوار خلق
 ریاست بدست کسائی خطاست
 ندم عامل سفلہ بر خلق رنج
 نکو کار پرور نہ بیند بدی
 مکافات دشمن پالاش مکن
 مکن صبر بر عامل ظلم دوست
 ہر گز باید ہم اول یرید
 ہاں یہ کہ نامت بہ نیکی بر نہ
 کہ معمار ملک ست پر ہیز گار
 کہ نفع تو جوید در آزار خلق
 کہ از دست شان ستہا بر خد است
 کہ تدبیر ملک است تو فیر گنج
 چو بد پروری خصم جان خودی
 کہ بخش بر آورده باید زمین
 چہ از فریبی بایدش کند پوست
 نہ چوں گو سفند ان مردم درید

۵- حکایت

چہ خوش گفت بازار گان اسیر
 چہ مردانگی آید از رہزناں
 شہنشہ کہ بازار گان را نخست
 کے آں جادگر ہوشمندان رو
 نکو داری بازار گان و رسول
 کہ نام نکوئے ہعالم بر نہ
 چہ گردش گرفتند دزدان بہ تیر
 چہ مردان لشکر چہ خیل زنان
 در خیر بر شہر و لشکر بہ بست
 چو آوازہ رسم بد بشنوند
 بازار گان مسافر بجاں پرورند

بنہ گرد و آں مملکت عنقریب
 غریب شناباش و سیاح دوست
 نکو وارضیف و مسافر عزیز
 ز بیگانه پرہیز کردن کوست
 قدیمان خود را ہیفزائے قدر
 چو خدمت گزاریت گردو کهن
 گرہ اور اہم دستِ خدمت بست
 کز و خاطر آزرده آید غریب
 کہ سیاح جلاب نام کوست
 وز آسیب شان پر خدر باش نیز
 کہ دشمن تو اں بود دزدی دوست
 کہ ہرگز نیاید ز پروردہ غدر
 حق سالیانش فراموش کن
 ترا بر کرم ہمچنان دست بہست

۶۔ حکایت

شنیدم کہ شاہ پور دم در کشید
 چو شد حاش از بے نوائی تباہ
 کہ لے شاہ آفاق گستر بزل
 چو بذل تو کردم جوانی خویش
 غریبے کہ پرفتہ باشد سرش
 تو گر خشم برے ترانی رواست
 و گر پارسے باشدش زاد و بوم
 ہم آنجا امانش مدہ تا بچاشت
 چو خسرو بر آتش قلم در کشید
 بنشست این حکایت بنزدیک شاہ
 اگر من نہانم تو مانی بفضل
 ہنگام پیری مرا نہم ز پیش
 میا زار و بیرون کن از کشورش
 کہ خود خوئے بدو ستمش ز رفقت
 بضعاش مفرست و سقلاب روم
 نشاید بلا بردگر کس گماشت

که گویند برگشته باد آن زمین
 عمل گروهی مرد معتم شناس
 چو مفلس فرو برد گردن بدوش
 چو شرف و دوست از امانت بداشت
 و را و نیز در ساخت بر خاطرش
 خدا ترس باید امانت گذار
 هیشال و بشمار و عاقل تشین
 در بجنس دیرینه راهم قسم
 چه دانی که همدست گردند و یار
 چو دزدان ز هم پاک ارند و بهم
 یکے را که محسوس کردی زجاء
 بر آوردن کام آمیخوار
 نویسنده را کن ستون عمل
 بفرمان بران بر شمشه دادگر
 گش میزند تا شود در دناک
 چو نرمی کنی خصم گردد و لیس
 درشتی و نرمی بهم در به است

کز مردم آیند بپیر دل چنین
 که معتم ندارد در سلطان هراس
 از و بر نیاید دگر جز خردش
 به باید بر و ناظرے بر گماشت
 ز مشرف عمل بر کن و ناظرش
 امین کز تو ترسد امینش مدار
 که از صدیکے رانہ بنی امین
 نباید فرستاد یک جا بهم
 یکے دزد باشد یکے پرده دار
 رود در میان کاروانی سلیم
 چو چندے بر آید به بخشش گناه
 به از قید بندی شکستن هزار
 نیفتد بهر طناب امل
 پدر و از خشم آورد بر پسر
 گئے می کند آتش از دید پاک
 و گر خشم گیری شوند از تو سیر
 چو رگ زن که جراح و مرهم است

جوانمرد و خوش خلق و بخشنده باش
 چو یاد آیدت عهد شاهان پیش
 نیاید کس اندر جہاں کو بہاتر
 نمر و آنکہ ماند پس از وی بجائے
 ہر آن کو نہ انداز پیش یا دگار
 و گر رفت ایثار خیرش ثماند
 چو خواہی کہ نامت بود در جہاں
 ہمیں کام و ناز و طرب داشتند
 یکے نام نیکو بہر داز جہاں
 بسبع رضا مشنوا یدائے کس
 گنہگار را عذر نیایا بہ
 گر آید گنہگارے اندر سپاہ
 چو بارے بگفتند نوشنید پند
 و گر پند و بندش نیاید بکار
 چو ششم آیدت برگناہ کسے
 صواب است پیش از بخشش بہ کرد
 کہ سہل است لعل بدخشاں شکست

چو حق بر تو باشد تو بر خلق باش
 ہمیں نقش بر توان سپل از بخشش
 مگر آن کز و نام نیکو ماند
 پل و مسجد و چاہ و همان سر
 درخت و جودش نیاورد بار
 نشاید پس مرگش الحمد خواند
 مکن نام نیک بزرگان نہاں
 باخر برقتند و بگذاشتند
 یکے رسم بد ماند از و جا و داں
 و گر گفتہ آید بغورش برس
 چو ز نہار خواہند ز نہار دہ
 نہ شرطست کشتن باؤل گناہ
 دگر گوشتاش بزرندان و بند
 درخت ضعیفست سخت بخش بزار
 تماثل کنش در عقوبت ہے
 کہ نتوان سکرشتہ پیوند کرد
 شکستہ نشاید دگر بارہ بست

گفتار

نہ بر حکم شرع آب خوردن خطاست
 وگر خوں بفتویٰ بریزی رواست
 اگر شرع فتوے دہد ہر ہلاک
 الا تاندری ز کشتنش پاک
 وگردانی اندر تبارش کسان
 برایشاں بخشائے و راحت سان
 گنہ بود مردستگار ہ را
 چہ ناداں زن و طفل بیچارہ را
 منت زورمندست لشکر گران
 لیکن در اقلیم دشمن مران
 کہ فتح بصرے گیرد یلیند
 نظر کن در احوال زندانیان
 چو بازار گان درد یارت بمرد
 کزاں پس کہ بر فتنے بگریزند زار
 کہ مسکین در اقلیم غربت بمرد
 بیندیش از اں طفلک بے پدر
 ایسا نام نیکو سے بچاہ سال
 پسندیدہ کاران جاوید نام
 کہ یک نام ز ستش کند پائمال
 ابر آفاق گر سر بسر پادشاست
 تطاول نہ کروند بر مال عام
 بہر داز تہمتی آزاد مرد
 چو آن تو انگریستاند گداست
 ز پہلو سے مسکین شکم پر نکرد

۱۰ ۸۔ حکایت در معنی شفق بر رعیت

شنیدم کہ فرمانبرداران
 کیے گفتش لے خسرو نیک رو
 بگفت این قدر ستر و آسایش است
 نہ از بہر آن می ستانم خراج
 چو بچوں زنان جلّیہ بر تن کم
 مرا ہم ز صد گو نہ آرد ہواست
 خزانہ پر از بہر شکر بود
 سپاہ کہ خوشدل نباشد ز شاہ
 چو دشمن خر و ستانی برد
 مخالفت خرس برد سلطان خراج
 مرّت نباشد برافتادہ زور
 رعیت درخت ست اگر پروری
 بہیر جمی از پنج و بارش کن
 کساں بر خورند از جوانی و نخت
 اگر ز پرستہ در آید ز پاے
 قباداشتہ ہر دور و آستر
 قباے ز دیباے چینی بدوز
 وزیں بگذری زین آرایش ست
 کہ زینت کم بر خود و تخت و تاج
 ہر دی کجا دفع دشمن کم
 ولیکن خزینه نہ تنہا ست
 نہ از بہر آئین و زیور بود
 ندارد حدود و ولایت نگاہ
 ملک باج و دہ یک چراغی خورد
 چہ اقبال بینی در آن تخت و تاج
 برد مرغ دول دانہ از پیش مور
 بکام دل دوستان بر خوری
 کہ نادان کند حیف بر خویشتن
 کہ بر زیر دستان گیرند سخت
 خدر کن ز نالینش بر خدے

”
 چو شاید گرفتن بہ نرمی دیار بہ پیکار خون از سلسے میار
 بمردی کہ ملک سرا سر زینیں نیرزد کہ خوستے چکد بر زینیں

۹- حکایت . Omitted

شنیدم کہ جشید فرخ سرشت بر چشمہ بر بستگے نوشت
 بدین چشمہ چوں بلبے دم زدند بر فتنہ چوں چشم بر ہم زدند
 گرفتیم عالم بمردی و زور ولیکن نبر ویم با خود بگور
 چو بردشتے باشند دسترس مرغانش کورا ہمیں غصہ بس
 مدد زنده سرگشته پیر است بہ از خون او گشته برگردنت

۱۰- حکایت

شنیدم کہ دارا کے فرخ تیار ز لشکر جدا ماند روز شکار
 دواں آمدش گلہ بابتے بہ پیش شہنشاہ بر آورد تغلق رکیش
 بصحرادر از دشمنان دارباک کہ در خانہ باشند گل از خار پاک
 بر آورد چوپاں بدول خروش کہ دشمن نیم در ہلاکم مکوش
 من کہ اسپاں شہ پر ورم بخندرت دریں مرغزار آورم
 ملک را دل رفتہ آمد بجائے بخندید و گفت لے مکو میر لے

ترا یاوری کرد رخ سروش
نگهبان مرغی بخندید و گفت
نه تدبیر محمود و رائے نکوست
پنهان است در هتتری شهر طرست
مرا بارها در حضر دیده
کنونت بهر آدم پیش باز
توانم من اے نامور شهریار
مرگه باقی بقل ست و رائے
چو دارا شنید این حکایت ز مرد سرکش
همین رفت و میگفت در خود خجل
دراں دارنلک از خلل غم بود
که تدبیر شاه از شبان کم بود

۱۱- گفتار

تو کے بشنوی نالہ داد خواہ
چنان خسب کاید فغانت بگوش
کہ نالہ ز ظالم کہ درد و رشتست
نہ سگ دامن کار دانی درید
بکیواں برت کجہ خواب گاہ
اگر داد و خواہ بر آرد خروش
کہ ہر جور کو میکند جور رشتست
کہ دہقان نادان کہ سگ پرورید

دلیر آمدی سعد یا در سخن چو تیغ بدست است قتی بکن
 بگو آنچه دانی که حق گفته به نه رشوت ستانی و نه عشو ده
 زباں بند و دفتر حکمت بشوئ طبع بگسل و هر چه خواهی بگوئ

۱۲- حکایت *Omitted*

خبر یافت گردن کشته در عراق که میگفت مسکینے از زیر طاق
 تو ہم بر در سے هستی امیدوار پس امیّد بر در نشیناں برآر
 دل دردمنداں برآورد ز بند که هرگز نه باشد دلت در دند
 پریشانی خاطر برداد خواه بر اندازد از مملکت بادشاه
 تو خفته خشک در حرم نیمروز غریب از برون گو بگر مابوز
 ستانده داد آں کس خداست که نتواند از پادشاه دادخواست

۱۳- حکایت *Omitted*

یکے از بزرگان اہل مینر حکایت کند ز ابن عبدلخرنبر
 کہ بودش نیکینے بزرگشتری فرومانده در قیّش جوہری
 بشب گفت آں جہرم گیتی فروز جسم در سے بود در روشنائی چوروز
 قضا لاور آمد یکے خشک سال کہ شدید ریہائے مردم ہلال
 پیش از

چو در مردم آرام و قوت ندید
 خود آسوده بودن مروت ندید
 چو بنید کس ز هر در کام خلق
 کیش بگذرد آب نوشین بجای
 بفرمود بفر و جندش پیم
 که رحم آمدش بر غریب و یتیم
 بیک هفته نقدش بتاراج داد
 بدرویش و مسکین محتاج داد
 بریزند بروی لامت کنان
 که دیگر بدست نیاید چنان
 شنیدم که می گفت و باران مرغ آفر
 بعارض فرو میدویدش چو شمع
 که ز شست پیرایه بشهر یار
 دل شهری از ناتوانی فگار
 مرا شاید انگشت تری بے نیکی
 نشاید دل خلق اندو گیس
 خنک آنکه آسایش مردوزن
 گزیند بر آسایش خوشتن
 نو کردند غنای هنر پروران
 بشادی خویش از غنیم دیگران
 اگر خوش بخسید ملک بر سر پر
 نه پندارم آسوده خسید فقیر
 و گزینده دارد شب دیر یار
 به خسپند مردم با آرام و ناز
 بحد الله این سیرت و راه راست
 اتابک ابو بکر بن سعد راست

۱۳۱ - حکایت اتابک و قلم حله بن نگلی حتمه است

در اخبار شاهان پیشینه هست
 که چون تکه بر تخت رنگی نشست
 بدرویش از کس نیاز رد کس
 سبق برد اگر خود همین بود و بس

چہنیں گفت یکا نہ لہا جید لے کہ عمرم بسر رفت بے حاصلے
 پوی بگذر و ملک و جاہ و سر پر نبرد از جہاں دولت الّا فقیر
 نخواہم بخیج عبادت نشست کہ دریا بم این پنج رزیکہست
 چو شنید انا کے روشن نفس بہ تندی بر آشفست کای تکلمہ بس
 طریقت بحر خدمت خلق نیست ^{۱۲} بہ تیج و سجادہ و دلچ نیست
 تو بر تخت سلطانی خویش باش ^{۱۳} باخلاق پاکیزہ درویش باش
 بصدق ارادت میاں بستہ وار بطایات و دعویٰ زباں بستہ وار ^{۱۴}
 قدم باید اندر طریقت نہ دم کہ اصلی نہ ارد دم بے قدم
 بزرگان کہ نقد صفا داشتند چہنیں خرقة زیر قبا داشتند

۱۵۔ حکایت لکھنوی

شنیدم کہ بگربست سلطان روم بر نیک مرے ز اہل علوم
 کرم کن کہ فردا کہ دیواں ہنند منازل بمقدار احسان دہند
 کہ پایا بم از دست دشمن نہاند جسز این قلعہ و شہر با من نہاند
 بسے جہد کردم کہ سرزند من پس از من بود سرور انجمن
 کنوں دشمن بد گرو دست یافت مردست مردی و جہدم تباقت
 چہ تہمیر سازم چہ چارہ کنم کہ از غم بفرسود جاں در تنم

برآشفست دانا کہ این گر چسپیت
 ولایت چہ باشد غم خویش خور
 تیرا این قدر تابانی بس است
 اگر ہوشمند ست و گر بے خبر
 مشقت نیز زد جہاں داشتن
 تو تندہیر خود کن کہ آں پر خرد
 بدیں پنج روزہ اقامت مناز
 کرا دانی از خسروان عجم
 کہ در تخت و ملکش نیامد زوال
 کرا جاوداں ماندن امتی نیست
 کہ اسیم ز رماند و گنج و مال
 و ز آں کس کہ خیرے بہماند رواں
 بزرگے کز و نام نیسکو بہماند
 الا تا درخت کرم پروری
 سیکے لاکہ سعی قدم پیشتر
 یکے باز پس خائن و شرمسار
 بہل تا بدندان برداشت دست

بریں عقل و ہمت بیا دیگر ست
 کہ از عمر بہتر شد و بیشتر
 چورفتی جہاں جائے دیگر کس است
 غم او مخور کو غم خود خورد
 گرفتن بتمشیر و بگذاشتن
 کہ بعد از تو باشد غم خود خورد
 باندیشہ تدبیر رفتن بہ ساز
 کہ کمر زدند بر زیر دستاں تم
 نہاند بحیر ملک ایزد تعالی
 کہ گیتی ہمیں جائے جاوید نیست
 پس از دے بچندیں شود با کمال
 و مادہ رسد رحمتش بر رواں
 تو اں گفت با اہل دل کو بہماند
 کہ بے شک بر کامرانی خوری
 بدرگاہ حق منزلت بیشتر
 ہوشد ہمیں مردنا کردہ کار
 تنورے چنیں گرم تان ورنہ بہت

برانی گہ غلہ برداشتن کہ سستی بود تخم ناکاشتن

۱۶- حکایت

خدا دوست تائے در اقصای شام گرفت از جہاں کج غارے مقام
بصیرش در آن کج تار یک جائے بگنج قناعت فرد رفتہ پائے
برزگان نہ اند سہر بر درش کہ درمی نیامد بدر ہا سرش
تنت کند عارف پاکباز بدر پوزہ از خوشین ترک آزد
ہوہر ساقش نفس گوید بدہ بخواری بگرداندش وہ بدہ
در آن مرز کیں پیر ہشیار بود یکے مرزبان ستمگار بود
کہ ہر ناتوان را کہ دریافتہ بسہ ہنجی پنجہ بر تافتہ
جہاں سوز دے رحمت و خیر کش ز تلخیش روئے جانے ترش
گر ہے بر فتنہ زان ظلم و عار ببرد نہ نام بدش در دیار
گر ہے بہا نہ زند مسکین و ریش پس چہ رضہ نفس برین گرفتند پیش
پر ظلم جائیکہ گرد دراز نہ بہینی لب مردم از خندہ باز
بر پیر از شیخ آمدے گاہ گاہ خدا دوست در دے کردی نگاہ
لک نوبتے گفتش لے نیک تخت بنفرت ز مادر کش روئے سخت
مر ابا تو دانی سہر دوستیت ترا دشمنی با من از ہر حیثیت

گرفتیم کہ سالار کشور تیریم
 بگویم قضیبت نہسم پر کسے
 شنید ایں سخن عابد ہوشیار
 وجودت پریشانی خلق از دست
 تو باد دستداران بن دشمنی
 گر افتد ہی دوستی با منت
 خدا دوست را گر بد زند پوست
 عجب دارم از خواب آں شکل
 الا گر ہنر داری عقل و ہوش
 بعزت زد و رویش کمتر نیم
 چناں باش با من کہ باہر کسے
 بر آشفٹ و گفت اے ملک ہوشدار
 ندارم پریشانی خلق و دست
 نہ پندار مت دوستدار منی
 مگر آنکہ دارد خدا و شمنت
 نخواہد شدن دشمن دوست دست
 کہ شہرے بچیند از و تنگ دل
 بفضل و ترحم میاں بند و کوش

۱۷۔ گفتار

کہ بر یک خط می نماند جہاں
 کہ گر دست یابد بر آید بہج
 چو پر شد ز زنجیر حکم تراست
 کہ عاجز شوی گر درانی ز پایے
 خسرینہ تہی بہ کہ مردم بہ رخ
 کہ افتد کہ در پایش افتی بے
 کہیں نماز و رندی کن بر کہاں
 سر پہنچ تا تو راں بر پیچ
 نہ ہو کسے را بریشے کمتر است
 [سب گفتمت پائے مردم ز جاں
 دل دوستاں جمع بہتر کہ گنج
 بیند از در پائے کار کسے]

مکن اے ناتوان از قوی
 کہ رگہ رگہ توان از قوی
 بی که جاہل کبیں اندر است
 خدمت بتیغ و عین نمود
 بت بر آید از ستیزندہ شور
 کہ باز گشت بہت بہت نمود
 بختک منظم لوم را گو محند
 کہ در این نظام بنو جن کسب
 بنگ دہل خواہد بیدار گشت
 بدکار وانی غم بار خویش
 رفتہ گرفتار دکان نیستی
 رنیت بگویم یکے سہ گذشت
 کہ سستی بود زمین و آسمان
 چو دانہ شب پاسبان جان

۱۸۔ حکایت در معنی حرمت بہ ناتوان حال ناتوان

چنان قحط سالے شد اندر دشت
 کہ یاران فراموش کرد نہ دشت
 چنان آسمان بزمیں شد خلیل
 کہ سب تر بگرند نہ زرت و خلیل
 بخوشید سر چشمائے قدیم
 نہ آمد آب ہر آب ہشہ بقیہ
 بنودے بجز آہ ہیوہ ترے
 اگر بر شدے و دوسے از دینے
 چو درویش بے برگ دیدم خست
 قوی باز دانست و درینے توانست
 نہ کوہ سہری نہ دریائے شیخ
 دشت پستیں نور و سہری
 در آں حال پیش آمد م دوستے
 از و ماندہ بہ استخوان چست

شکفت آدم کو قوی حال بود خداوند جاه و زر و مال بود
 بدو گفتم ای یار پاکیزه خوئے چہ در ماندگی پیشیت آمد بگوئے
 بغیر بر من کہ عقلت کجاست چو دانی و پرسی سواست خطاست
 نہ بینی کہ سختی بنایت رسید مشقت بجز نہایت رسید
 نہ باران ہی آید از آسماں نہ بر میرود دود فریاد خواں
 بدو گفتم آخر ترا پاک نیست کشد ز ہر جائیکہ تریاک نیست
 گر از نیستی دیگرے شد ہلاک تراہست بطراز طوفاں چہ پاک
 عالم نگہ کرد درنجیدہ درمن فقیہہ نگہ کرد دین عالم اندر سفیہہ
 کہ مردار چہ بر ساعل رست رفیق نیاساید و دوستانش غریق
 من از بینوائی نیم روئے زرد غم بے نوا یاں دلم خستہ کرد
 نخواہم کہ بیند خسرو مندریش نہ بر عضو مردم نہ بر عضو خویش
 بحمد اللہ از چہ زلزلش ایمنم چو ریشے بہ بینم بلرزد تنم
 را منقص بود عیش ام تندرست کہ باشد بہ پہلوئے بیمار صست
 چو بینم کہ درویش میکن خورد بکام اندرم لقمہ زہرست و درد
 یکے را بر تزاں ہری دوستان کجا ماندش عیش در بوستان
 ۱۹- حکایت شنیدم کہ بغداد نیچہ بسوخت شے دود خلق آتش بر فروخت

یکے شکست اندران خاکِ دود کہ دکان مارا اگر ندے نہر د
 جہاں دیدہ گفتش بوالہوس ترا خود غم خوشین بود و بس
 پسندی کہ شہرے بسوز و نبار و گر چه سرایت بود در کنار
 بجز سنگدل کے کند معدہ تنگ چو بنید کساں بر شکم بست سنگ
 تو انگہ خود آں لقمہ چوں می خورد چو بیند کہ درویش خوں می خورد
 گوشت در دست است رنجور و دایسا کہ می پیچد از غصہ رنجور و وار
 سبک پیے چو یاراں بمنزل رسد خنچید کہ دامانگاں در پس اند
 دل بادشاہاں شود بارکش چو بیند در گل خرفار کش
 اگر در مراے سعادت کس مست ز گفتار سعدیش حرفے میں مست
 ہیئت بندست اگر بشنوی کہ گر خار کاری سمن ندروی

۳۔ گفتار در عدل و ظلم و ثمرہ ہر کدام

خبر داری از خسروان عجم کہ کمر دند بر زیر و ستانِ ستم
 نہ آں شوکت و پادشائی بہاند نہ آں ظلم بر روستائی بہاند
 خطاہیں کہ بردستِ ظالم ہرفت جہاں ماند او با نظام ہرفت
 تنگ روز محشر تن داد گمر کہ در سایہ عرش دارد مقمر
 بقوے کہ نیکی پسند خداے دہد خسرو عادل نیک راستے

چو نخواهد که ویراں شود عالمی
 سگالند از دینیک مرداں حذر
 بزرگی از ودان و منت شناس
 نه خود خوانده در کتاب مجید
 اگر شکر کردی برین ملک مال
 و گم چور در پادشا ہی کنی
 حرام است بپادشاه خواب خوش
 میا زار عامی بیک خیر دل
 بد انجام رفت و بداندیشم کرد
 نخواهی که نفرین کنند از پست
 کند ملک در پنجه خطا لے
 که خشم خداست بیدادگر
 که زائل شود نعمت ناسپاس
 که در شکر نعمت شود بر مرید
 بهالے و ملکه رسی بے زوال
 پس از پادشا ہی گدائی کنی
 چو باشد ضعیف از قوی با رکش
 که سلطان شہان ست دعائی نگه
 که بازیر دستاں جفا پیشه کرد
 نکو باش تا بدنگوید کسرت

۲۱- حکام

شنیدم که در مرزے از باختر
 پهدار و گردن کش و پلتن
 پدر هر دو را همگیں مرد یافت
 برقت آن زمین را دو قسمت نهاد
 مبادا که بر یک دگر سرکشند
 برادر دو بودند از یک پدر
 نکور وے و دانا و شمشیر زن -
 طلبکار جولان و ناورد یافت
 بهر یک پسر زان نصیب بداد
 به پیکار شمشیر کیں برکشند

پدر بعد ازاں روزگارے نمود
 بجاں آفرین جان شیریں سپرد
 آبل گیسلاندرش طناب ابل
 وفاتش فرو بست دستِ عل
 مقرر شد آن مملکت برد و شاه
 کہ بچہ و سر بود گنج و سپاہ
 بحکم نظر در بہ افتاد خویش
 گر کنند ہر یک یکے راہ پیش
 یکے عدل تا نام نیکو برد
 یکے ظلم تا مال گرد آورد
 یکے عاطفت سیرت خویش کرد
 در دم داد و تیار در ویش کرد
 بنا کرد و نان دادش کر نوخت
 شب از بہر در ویش شجائست
 چنان کہ خلایق بہنگام عیش
 خراش ہتی کرد و پر کرد جیش
 چو شیر از در عمد بو بکر سر
 کہ شاخ امیدش برد مند باد
 بگردون شدی بانگ شادی پور
 بدو یو خرد مند سرخ نہاد
 حکایت شنو کو دک نام جو کے
 پند پیہ پے بود و فرخندہ کو
 الم لازم بدلداری خاص و عام
 شناگوئے حق با مداد ان و شام
 دران ملک قاروں بختے دلیر
 کہ شہ دادگر بود در ویش سیر
 نیامد بر ایام او پر دے
 نگویم کہ خارے کہ برگ گلے
 سر آمد تباہید ملک از سراں
 نہادند سر بر خطش سرور ان
 دگر خواست کافزون کند تخت تلج
 ہیفزو د بر مرد و ہقاں خراج
 طبع کرد و مال بازار گان
 بلار تخت بر جاں بیچار گان

۲۲
 نگویم که بدخواه درویش بود
 حقیقت که او دشمن خویش بود
 بامید بیشی نداد و نتواند
 خردمند داند که ناخوب کرد
 که تا جمع کرد آن زرا را گریزی
 پراگنده شد لشکر از عاجزی
 شنیدند بازار گاناں خبر
 که ظلم ست در بوم آن بے پنهان
 بریدند از آن جا خرید و فروخت
 زراعت نیامد رعیت بسوخت
 چو اقبالش از دوستی سرتافت
 اینا کام دشمن برد دوست یافت
 ستیز فلک بج و بارش بکند
 شمس سپ دشمن دیارش بکند
 وفاد که جوید چو پیمان گسخت
 خراج از که خواهد چو دهقان گسخت
 چه نیکی طمع دارد آن بے صیفا
 که باشد دعا کے بدش در قفا
 چو مختش نگوں بود در کاف کن
 نکر دانچه نیکانش گفتند کن
 چو گفتند نیکان بر آن نیک مرد
 تویر خور که بیداد گر بر نخورد
 گمانش خطا بود و تدبیرست
 که در عدل بود آنچه در ظلم هست

۲۲- حکایت

یکے بر سر شاخ و بن می برید
 خداوند بستان نگه کرد دید
 بگفتا گرایم مرد بد می کند
 نه با من که با نفس خود می کند
 نصیحت نخواست اگر بشنوی
 ضعیفان میگویند بگفت قوی

که فردا بد او برآمد خسروے
 گدائے که پیشتر نیز دجوعے
 پوخواهی که فردا بوئے مهتر
 مکن دشمن خویش تن که ترے
 که چون بگذرد بر تو این سلطنت
 بگیر و بکس آں گدا دامنست
 که ز شتت در چشم آواگان
 بهفتادون از دست افتادگان
 بزرگان روشن دل و نیک نخت
 بفرزانی تاج بردند و تخت
 بد نهاله راستاں کج مرو
 دگر راست خواهی ز سعدی شنو

۲۴ صفت جمعیت اوقات درویشی

مگو جابه از سلطنت پیش نیست
 که این تر از ملک درویش نیست
 بکسار مردم سبکتر روند
 حق اینست و صاحب لال بشنوند
 تمیدست تشویش نماند خورد
 ملک هم بقدر جهانے خورد
 گدراچو حاصل شود نان شام
 چنان خوش بخشد که سلطان شام
 غم و شادمانی بسری رود
 بمرگ این دوازده سر بدر میرود
 چه آنرا که بر سر نهادند تاج
 چه آنرا که بر گردن آمد خراج
 اگر سرفرازے به کیواں میرت
 دگر تنگدسته بزنند اں درت

دراں دم کاجل بر سر هر دو باخت

بخی شاید از یک دیگر شان شناخت

۲۴ - حکایت

جسٹ

شیدم کہ یک بار درو جلد
کہ من فرزند ہی دہاشتم
پہر دم دگر دو نصرت وفاق
طمع کردہ بودم کہ کرباں خورم
سخن گفت با عابد سے کلمہ
بسر بر کلاہ می داشتم
گرفتم بیازوئے دولت عراق
کہ ناگہ بخور زند کرباں سرم
کہ از فردگاں نپشت آید بگوش
بکن پنبہ غفلت از گوش ہوش

۲۵ - در معنی نکو کاری و بد کاری و عاقبت آل

نکو کار مردم نباشد بدش
شر انگیز ہم در سر بشر رود
فلط گفت ہم لے یار شائستہ خوئے
نہ ہر آدمی مردہ بہ ننگ را
نور زد کسے بد کہ نیک آیدش
چو کز دم کہ کاخانہ کمت سر رود
کہ نفعت در آہن و سنگ روئے
کہ برے فضیلت بود سنگ را
چنین جوہر و سنگ خارا یکست
کہ دوز آدمی زادہ بد بہ امت
دانشاں کہ در مردم افتد چود
کہ اش فضیلت بود برد و اب
پیادہ بر دزد بر خستن گرو
نکو کار مردم نباشد بدش
شر انگیز ہم در سر بشر رود
فلط گفت ہم لے یار شائستہ خوئے
نہ ہر آدمی مردہ بہ ننگ را
نور زد کسے بد کہ نیک آیدش
چو کز دم کہ کاخانہ کمت سر رود
کہ نفعت در آہن و سنگ روئے
کہ برے فضیلت بود سنگ را
چنین جوہر و سنگ خارا یکست
کہ دوز آدمی زادہ بد بہ امت
دانشاں کہ در مردم افتد چود
کہ اش فضیلت بود برد و اب
پیادہ بر دزد بر خستن گرو

کسے دانہ نیک مردی نکاشت
کز و خسین کام دل بزدانشت
نہ ہرگز شنیدیم در عمر خویش
کہ بد مرد را نیکی آمد بہ پیش

۲۶ - حکایت

گر زیرے بچا ہے در افتادہ بود
بداندیش مردم بجز بدندید
ہمہ شب ز سر یاد و زاری مخفت
تو ہرگز رسیدی بفریاد کس
ہمہ تخم نیکو دے کاشتی؟
کہ بر جاں ریشتم نہد مرہے
تو مارا ہمیں چاہ کنسی براہ
دو کس چہ کتند از پئے خاص و عام
یکے تا کند تشنہ را تا زہ خلق
اگر بد کنی چشم نیکی مدار
نہ پندارم اسے در خزاں کشتہ جو
درخت ز قوم اربحان پروری
رطب ناورد و چوب خس ز ہر بار
کہ از ہول او شیر تر مادہ بود
بنیاد و عا جہ تر از خود ندید
یکے بر سرش کو فت سنگے و گشت
کہ بیخو اہی امروزہ سر یاد رس
بہیں لا جرم بر کہ برداشتی
کہ دہا در ریشتم بنا لہ ہے
بہر لا جرم دفتر تادی بچاہ
یکے نیک محضر دگر زشت نام
دگر تا بگر دن در افتند خلق
کہ ہرگز نیار دگرے انگور بار
کہ گندم ستانی بوقت درو
مپندار ہرگز کمز و بر خوری
چہ تخم افگنی بر ہماں چشم دار

۲۷- حکایت

حکایت کنند از کیے نیک مرد
 بسرہنگ دیواں نگہ کرد تیز
 چو حجت نامہ جفا جوئے را
 بخندید و بگریست مرد خداے
 چو دیدش کہ خندید و دگریست
 بگفتا ہی گریم از روزگار
 ہی خندم از لطف یزدان پاک
 یکے گفتش مے نامور شہریار
 کہ خلق بد و تکیہ دارند و پشت
 بزرگی و عقو و کرم پیشہ کن
 مگر دشمن خاندان خودی
 مہندار و دہا بدایغ توریش
 شخصت مظلوم از آہش تیرس
 نترسی کہ پاک اندر دتے شبے
 بسود اجپاں برے افشاں دست
 کہ اکرام حجاج یوسف نہ کرد
 کہ نطعش بنید از ورگیش بریز
 بہر خاش در ہم کشد روئے را
 عجب ماندنگیں دل تیرہ رائے
 بہر سیر کایں خندہ و گریہ حسیت
 کہ طفلان بیچارہ دارم چہار
 کہ مظلوم رفتم نہ ظالم بنجاک
 مکن دست از یں پیردہقاں بدار
 بروایت خلقے بیک بار کشت
 ز خردان اطفالش اندیشہ کن
 کہ بر خاندانہا پسندی بدی
 کہ روز پسین آیدت خیر پیش
 زد و د دل صبحگاهش ستبرس
 بر آرزو سو نہ جگر یار بے
 کہ حجاج را دست حجت بہست

بر پاک نماید ز تخم پلید	ز ابلیس بد کرد نیکی ندید
که باشد ترا نیز در پرده تنگ	مدر پرده کس بهنگام جنگ
چو باکو دکان بر نیائی پشت	مزن بانگ بر شیر مرداں درشت
ز فرماں داور که دانند گنجیت	شنیدم که نشنید خوش بر بخت
بجواب اندر وں دید درویش گفت	بزرگے دران فکرت آں شب بخت
عقوبت برو تا قیامت بماند	دے بیش بر من سیاست نراند

۲۸- حکایت

نکو دار پند خردمند را	یکے پند میداد فرزندان را
که یک روزت افتد بزرگی بسر ^{صنوع}	مکن بوی بر خرد گاه اے پسر
که روزی پلنگیت بر هم درد	نمی ترسی اے کودک کم خرد
دل زیر دستان ز من رنج بود	بخردی درم زور سر پنجه بود
نکردم دگر زور بر لاغر ان	بخوردم یکے مشت زور آوران

۲۹- گفتار

حراست بر چشم سالار قوم	الآتایه غفلت نه خسی که نوم
بترس از زبردستی روزگار	غم زیر دستاں بخور زینهار

نصیحت کہ خالی بود از غرض چو داروئے تلخست دفع مرض

۳۰۔ حکایت

مرض ہمزوہ تکلم

کیے را حکایت کنند از ملوک
 کہ بیماری رشتہ کردش چو دوک
 چنانش در انداخت ضعف جسد
 کہ می برد بر کمتر نیان جسد
 بسماط کہ شاہ ارچہ بر عرصہ نام آورست
 بیدل چو ضعف آمد از بیدتے کمتر است
 ندیہ زمین ملک بوسہ داد
 کہ عمر خداوند جاوید باد
 دریں شهر مردے مبارک دم است
 اس یکم از پارسایان چنوں کم است
 نبردند پیشش مہمات کس
 کہ مقصود حاصل نشد در نفس
 بخوان تا بخواند دعائے بریں
 کہ رحمت رسید ز آسمان بر زمین
 بفرمود تا مستر ان خدم
 بخواند ند پیر مبارک قدم
 بگفتا دعائے کن لے ہوشمند
 کہ در رشتہ چوں سوزنم پائے بند
 شنید این سخن پیر خم بودہ پشت
 بتندی بر آورد ہانگ درشت
 کہ حق مہربان ست بر دادگر
 بجشائے و بجشائیش حق نگر
 دعائے منت کے شود سودمند
 اسیران مظلوم در چاہ بند
 تو نا کردہ بر خلق بجشائیش
 کجا بینی از دولت آسائیش
 بایستہ غدر خطا خواستن
 پس از شیخ صالح دعا خواستن

کجا دست گیر دو عالم دیت
 شنید این سخن شهریار عجم
 بر بخید و پس بادل خویش گفت
 بفرمود تا هر که در بند بود
 جماندیده بعد از دو رکعت نماز
 که اے بر سر از نده آسمان
 دلی بچنان بردعا داشت دست
 تو گفتی ز شادی بخوابد پرید
 بنسر مود گنجینه و گوهرش
 حق از بهر باطل نشاید نصفت
 مرد با سر رشته بار دیگر
 چو بار فتادی نگذار پائے
 ز سعدی شنو کین سخن راست
 نه هربائے افتاده برخاست
 اسم - گفتار

جہاں لے سپر ملک جاوینیت
 ز دنیا وفاداری اُمید نیست
 ز برباد رفتے سحر گاہ و شام
 سریر سلیمان علیہ السلام
 اُس ندیدی کہ برباد رفت
 خنک آنکہ بادانش و داد رفت

کسے زیں میاں گوئے دولت رہو
 کہ در بند آسایش خلق بود
 بکار آمد آتھا کہ برداشتند
 نہ گرد آوریدند و بگذاشتند

۳۲- حکایت

شیندم کہ در مصر میراجل
 جمالش برقت از رخ دفسرور
 گزیدند ز انجان دست قوت
 ہمہ تخت و بلکہ پذیروز دال
 چو نزدیک شد روز عمرش بشب
 کہ در مصر چون من غریبے نبود
 جہاں گرد کرم نخوردم برش
 پسندیدہ رائے کہ بخشید و خورد
 ز دریں کوشش تابا تو ماند مقیم
 کند خواہ بر بستر جاں گذارد
 در آن دم ترامی نماید بدست
 کہ دستے بجود و کرم کن دراز
 کنونت کہ دست سست خای بکن
 سپتاخت بر روزگار شل
 چو غور زرد شد پس نہ تاز روز
 کہ در طب تدبیر داروئے موت
 بہر ملک فرماندہ لایزال
 شینند و میگفت در زیر لب
 چو حاصل ہی بود چہیزے نبود
 ہر قسم چو بیچارگان از سرش
 جہاں از پیئے خوشتن گرد کرد
 کہ ہر چہ از تو ماند در پیستیم
 یکے دست کوتاہ و دیگر دراز
 کہ دہشت زبانش ز گفتن بہت
 دگر دست کوتہ کن از ظلم و آزار
 دگر کے بر آری تو دست از کفن

تباہی سے ماہ پرویں و ہور کہ سر ہنداری زبا لیں گور

۳۳ حکایت

سرخ قزل ارسلان قلعہ سخت داشت کہ گردن بالوتد بر ہی فرشت
 نہ اندیشہ از کس نہ حاجت پیچ چو زلف عروسان ریش پیچ پیچ
 نینسپناں نادرا افتاد در روضہ ریاض کہ ہر لایوردی طبق بیضہ
 شنیدم کہ مردے مبارک حضور ہنزدیک شاہ آمد از راہ دود
 حقایق شنای سے جانم دیدہ ہنرمندے آفاق گردیدہ
 بزرگے زباں آورے کارواں حکیم سخن گوئے بسیار داں
 تزل گفت چنداں کہ گردیدہ چنیں جائے محکم سجا دیدہ
 بخندید کہیں قلعہ خسرم است ولیکن نہ پندارش محکم است
 نہ پیش از تو گردن کشان آستند دے چند بودند و بگذاشتند
 نہ بعد از تو شاہان دیگر ہرند درخت امید ترا بر خورند
 ز دوران ملک پدر یا دکن دل از بند اندیشہ آزاد کن
 چناں روزگارش یکجے نشانند کہ ہر یک پشیمارش نصرت نمائند
 چو نو میدماند از ہمہ چہینہ و کس امیدش بفضل خدا ماند و بس
 ہر مرد ہشیار دنیا خسست کہ ہر مدتی جائے دیگر کسست

۳۴

۳۴- حکایت

چنین گفت شوریدہ در غم
بکسرے کہ اے وارث ملک جم
اگر ملک جسم ہاندے و بخت
ترا چوں پیش شدے تاج و تخت
اگر گنج قاروں بدست آوری
نماند مگر آنچم بخش بری

۳۵- حکایت

چو آئیں سلاں جاں بجاں بخش داد
پستراج شاہی بسر ہر تہاد
بہ تربت سپردندش از تاج گاہ
نہ جائے نشستن نہ آماج گاہ
چنین گفت دیوانہ ہوشیار
چو دیدش پسر روز دیگر سوار
ز بہ ملک و دوران سر و نشیب
پدر رفت پائے پسر در کعب
چنین مست گردیدن روزگار
سبک سیر بد عسدا تا پا نمدار
چو دیرینہ روزے سر آورد عہد
جواں دولتے سر بر آورد ہمد
منہ بر جاں دل کہ بیگاہ نیست
چو مطرب کہ ہر روز در خانہ است
نکوئی کن اسال چونہ تراست
کہ سال دگر دیگرے دہ خداست

۳۶- حکایت

بزرگے جفا پیشہ در حد غور
گر خنجر خسر روستائی بزدور
خراں زیر بار گراں بے علف
بروزے دو مسکین شدند بے تلف

چو منعم کند سفلہ را روزگار
 شہیندم کہ ہارے بغرم شکار
 پیالے بد تبال صیدے ہر اند
 بہ تنہا نہ داشت رودے و رہے
 خرے دید پویند د کا رگر
 یکے مرد کرد استخوانے بدست
 شہنشہ بر آشفٹ و گفت ایچواں
 چو زور آوری خوبسائی مکن
 پسندیش نیاید سر و پایہ قول
 کہ ہیودہ نگرفتہم این کار پیش
 ہا کس کہ پیش تو معذرت نیست
 ملک را در دست آمد ازوے خطاب
 کہ ہندارم از عقل بر گمان
 بخندید کا کے ترک نادان خموش
 نہ دیوانہ خواند کس اورانہ مست
 جہاں جوے گفت اے ستمگاہہ مرد
 در آں بحر مردے جفا پیشہ بود
 ہند بر دل تنگ درویش بار
 بروں رفت پیدا اگر شہریار
 شبش در گرفت از حشم دور ماند
 بیدارخت ناکام شب دروہے
 تو اناؤ زور آور د بار ہر
 چناں میردش کا استخوانے شکست
 ز حد رفت جورت ہر بیے زباں
 بر افتادہ زور آزمائی مکن
 یکے بانگ بر پادشہ زد بہول
 بروچوں ندانی پس کار خویش
 چو واپینی از مصلحت دور نیست
 بگفتا بیا تا چہ بینی صواب
 نہ مستی ہمانا کہ دیو نہ
 مگر حال حضرت نیاید بگوش
 چہر کشتی تا تو اناں شکست
 چہ دانی کہ خضر اں برائے چہ کرد
 کہ دلہا ازو بحر اندیشہ بود

جزا سز کردار او پر خروش
 پس آن را از بهر مصالح شکست
 شکسته متاع که در حرز است
 بخندید دهقان روشن ضمیر
 نه از اهل می بشکنم پائے خر
 خراین جانگه لنگ و تیار کش
 تو آن را نگونی که کشتی گرفت
 تقویر چنان ملک و دولت که راند
 شکر جفا بر تن خویش کرد
 که فردا در آن محفل نام و ننگ
 هند بار او را بر گردنش
 گرفتیم که خبر بارش اکنون کشد
 گر انصاف پرسی بد اختر کس است
 همین پنج روزش تنعم بود
 اگر بر نه خیزد به آن مرده دل
 شه این جمله بشنید و چیز نگفت
 همه شب ز بیداری خست و شمرد
 جهان زویش چو دریا بجوش
 که سالار ظالم نگیرد بدست
 ازاں به که دردست دشمن و دست
 که پس حق بدست من است امیر
 که از جو سلطان بیدار دگر
 ازاں به که پیش ملک بار کش
 که چون تا بد نام زشتی گرفت
 که شغیت هر وقت قیامت بماند
 نه بر زیر دستان درویش کرد
 بگیر دگر بیان و ریش بچنگ
 نیار دسر از عار برگردنش
 در آن روز باره خزان چون کشد
 که در راحش رنج دیگر کس است
 که شادیش در رنج مردم بود
 که خسیند از مردم آزرده دل
 به بست اسب و سر بر ندین نکفت
 ز سودا و اندیش خواهش نبرد

چو آواز مرغ سحر گوش کرد
 سواران همه شب بزرگ یافتند
 بر آن عرصه بر اسپ دیدند شاه
 بخدمت نهادند سر بر زمین
 بزرگان نشستند و توان خوانند
 چو شور طرب در نهاد آمدش
 بفرمود جستاند و بستند سخت
 سبیه دل بر آهیخت شمشیر تیر
 شروان دم از زندگی آفرش
 نه بینی که چون کارد بر سر بود
 چو دانست که خصم نتوان گرخت
 سرنا امیددی بر آورد گفت
 ز نامهربانی که در دور نشست
 نه من کردم از دست جورت نفیر
 عجب که ز منت بر دل آمد درشت
 در سخت آمد نگو هوش ز من
 ترا چاره از ظلم برگشتن ست
 پریشانی شب فراموش کرد
 سحر که پی اسپ بشناختند
 پیاده دویدند یکسر سپاه
 چو دریا شد از موج لشکر زمین
 بخوردند مجلس بیاراستند
 ز دهقان دوشینه یاد آمدش
 بخواری نگذارد در پائے تخت
 ندانست بیچاره روسی گمیز
 بگفت آنچه گمزدید در خاطرش
 قلم را ز بالاش روان تر بود
 بنایاکی از تیر ترکش بر تخت
 شب گور در ده محالست خفت
 همه عالم آوازه جور تست
 که خلق ز خلق یکے کشته گیر
 بکش که توانی همه خلق کشت
 با انصاف پنج نگو هوش بکن
 نه بیچاره بے گناه کشتن است

جو بیداد کردی توقع مدار
که نامت بہ نیکی رود در دیار
ندانم کہ چوں خست دیدگان
نخفته ز دست ستم دیدگان
بداں کے ستودہ شود بادشاہ
کہ خلقتش ستایند در بارگاہ
چہ سود آفریں بر سر انجمن
پس چرخہ نفریں کناں پیروزن
گرفت این سخن شاہ ظالم بگوش
ز مرستی غفلت آمد بہوش
در آن کم کہ طالع نمودش ہی
دہی را بہ بخشید سرماندہی
بیاموزی از عالماں عقل خوے
نہ چنداں کہ از جاہل عیب جوے
ز دشمن شنو سیرت خود کہ دوست
ہر آنچہ از تو آید بخشش نکوست
ستایش سرائیاں نہ یار تواند
ملا مت کناں دوستدار تواند
ترش روے بہتر کند سز زش
کہ یاران خوش طبع شیریں منش
ازیں بہ نصیحت نگوید کست
دگر عاقلی یک اشارت بسست

۳۷۔ حکایت

شنیدم کہ از نیک مرد فقیر
دل آزرده شد بادشاہ کبیر
مگر بر زبانش حقے رفتہ بود
ز گردن کشی بروے اشقتہ بود
بہ زنداں فرستادش از بارگاہ
کہ زور آزمایست بازوے شاہ
زیاراں کیے گفتش اندر نہفت
مصلح نہ بود این سخن گفت گفت
رسانیدن امر حق طاعت ست
ز زنداں ترسم کہ یک ساعت

هاهای دم که خفید این راز رفت
 بخندید کوفتن بیهوده برد
 غلام بد رویش برد این پیام
 که دنیا همی ساعته بیش نیست
 نه گمروستگیری کنی خسترم
 ترا اگر سپاه هست و فرمان گنج
 بد روازه مرگ چون در شوم
 منه دل برین دولت پنج روز
 نه بیش از تو پیش از تواند رفتند
 چنان زی که تو کمرت به تخمیں کنند
 نباید برسم بد آئین نهاد
 دگر بر سر آید خداوند زور
 بفرمود دل تنگ روئے از حقا
 چنین گفت مرد حقائق شناس
 من از بے زبانی ندارم غمی
 اگر بینوائی برم ورستم
 عروسی بود نوبت ما تمت

حکایت گوشش ملک باز رفت
 ندانند که خواهد در آن حبس مُرد
 گفتا بخسرو بگوای غلام
 غم و غمی پیش درویش نیست
 نه گمروستگیری در دل آید غم
 و گزمن فرومانده در صنعت پنج
 بیک هفته با هم برابر شویم
 تن خوشتن را با آتش مسوز
 به بیداد کردن جهاں سوختند
 چو مُردی نه برگور لفسریں کنند
 که گویند لعنت بر آن کیس نهاد
 نه زیرش کند عاقبت خاک گور
 که بیرون کنندش ز باں از قفا
 ازیں هم که گفتی ندارم هراس
 که دانم که ناگفت داند ہی
 گرم عاقبت خیر باشد چه غم
 گرت نیک روزی بود خامت

۳۸ - حکایت

یکے مشت زن بخت روزی نداشت
 ز جور شکم گل کشیده به پشت
 مرا م از پریشانی روزگار
 گش جنگ با عالم غیره کش
 که از دیدن عیش شرین خلق
 که از کار آشفته بگریسته
 کسان شهد نوشند دمرغ و بره
 گر انصاف پرستی نه نیکوست این
 درین از فلک شیوه ساخته
 مگر روزگارے هوس را ندے را
 شنیدم که روزے زمین بجافت
 بجاک اندرش عقب برگسیخت
 دهاں بے زباں پند میگفت و راز
 نه این سست حال دهن زیر گل
 غم از گردش روزگار ان مدار
 هماں بخت کیں خاطرش رئے داد
 نه اسباب شامش هتیا نه چاشت
 که روزی محال ست خوردن مینشت
 دلش محنت آلود و تن سوگوار
 که از بخت شوریده رویش ترش
 فرو می شد آب تلخش بحسوق
 که کس دید ازین صعب تر زیسته
 مرادے نان می نه ببند تره
 برهنه من و گر به را پوستین
 که گنج بدست من انداخته
 ز خود گرد محنت بهفشاندے
 غلام ز خندان بوسیده یافت
 گهر باے زنداں فرو رنجیت
 که لے خوابه بابے مرادی بساز
 شکر خورده انگار یا خون دل
 که بیجا بگرود رسته روزگار
 غم از خاطرش رخت یکسو بناد

کہ اے نفس بے رائے و تدبیر و ہش
 اگر بندہ ہمارے سر برد
 در آں دم کہ حالش دگر گویا شود
 غم و شادمانی نماند و لیک
 کرم پائے دار و دوہیم و تخت
 مکن تکیہ بر ملک و جاہ و حشم
 زرافشاں چوں دنیا بخوای گزشت
 بکش بار تیار و خود را مکش
 و گر سر باد و ج فلک بر برد
 بمرگ از سرش ہر دو پیر دل شود
 جزائے عمل ماند و نام نیک
 بدہ کنز تو این ماند لے نیک بخت
 کہ پیش از تو بود دست و بعد از تو ہم
 کہ سعدی در افشاں گزشت نہ داشت

۳۹ - حکایت

حکایت کنند از جفا گسترے
 در ایام او روز مردم چو شام
 ہمہ روز نیکاں از او در بلا
 گروے بر شیخ اس روزگار
 کہ لے پیر دانائے فرخندہ رائے
 بگفتا در بخت آدم نام دوست
 کسے را کہ بیتی ز حق بر کراں
 حق گفت لے خسرو نیک رائے
 بر مرد نادان نہ زیرم علوم
 کہ فرماندہی داشت بر کشورے
 شب از بیم او خواب مردم حرام
 بہ شب دست پا کاں از او بردعا
 ز دست سنگمرگرستند زار
 بگو این جوان را ترس از خدا لے
 کہ ہر کس نہ در خورد پیغام اوست
 منہ باوے لے خواہ حق در میاں
 تو اں گفت حق پیش مرد خدا لے
 کہ صنایع کنم تنہم در شورہ بوم

چو دروے نگیرد عدو داند
 ترا عادت لے بادشہ حق رویت
 نگین خصلتے دارچیلے نیک بخت
 عجب نیست اگر ظالم از من بجاں
 تو ہم پاسبانی بانصاف و داد
 مرا نیست منت ز روے قیاس
 کہ در کار خیرے بخدمت بدشت
 ہمہ کس بہ میدان کوشش دزد
 تو حاصل نہ کردی کوشش بہشت
 دلت روشن و وقت مجبور باد
 حیانت خوش و رفتن بر صواب

۴۳۔ گفتار

ہمیں تا ہر آید ہمد بیر کار
 چوں توان عدو را بقوت شکست
 گر اندیشہ داری ز دشمن گزند
 عدو را بجائے خسک زر بریز
 ہمد بیر شاید جہاں خورد و نوش
 ہمد را اے دشمن بہ از کارزار
 بہ نعمت باید در فتنہ بہت
 بہ تو نیا حساں ز بانہش بہ بند
 کہ احسان کند کند دندان تیز
 چو دستے نشاید گزیدن بہوس

بہ تدبیر رستم در آید بہ بند قید ہیکل اسفند یارش نجست از کند
 عدو را بفرصت توان کند پوست پس اورا مراعت چنان کن کہ دست
 حذر کن ز پیکار کستر کہ از قطرہ سیلاب دیدم بے
 مزن تا توانی ہر ابر و گمرہ ترش رو کہ دشمن اگر چہ نبوں دوست بہ
 بود دشمنش تازہ و دوست ریش کسے کش بود دشمن از دوست بیش
 مزن با سپاہی ز خود بیشتر کہ نتوان زد انگشت ہر بیشتر
 و گمرہ و توانا تری در بند و اگر نہ مر دیت بر ناتوان زور کرد
 اگر پیل زوری دگر شیر جنگ بہ نزدیک من صلح بہتر کہ جنگ
 چو دست از ہمہ جیلے دگرست حلال ست بردن بنشیر دست
 اگر صلح خواہد عدو سر پیچ و گمرہ جنگ جوید عناں بر پیچ
 کہ گروے بہ بند در کار زار ترا قدر ہیبت شود یک ہزار
 و را و پاسے جنگ آور در رکاب نخواہد محشر از تو دور صاحب
 تو ہم جنگ را باش چو فتنہ سخت کہ بر کینہ در ہربانی خطاست
 چو با سفلہ گوئی بہ لطف و خوشی فزوں گردوش کبر و گردن کشی
 چو دشمن در آمد بجز اندرت بدر کن ز دل کین و خشم از نہرت
 چو ز ہار خواہد کرم پیشہ کن بہ بخشائے داند مکرش اندیشہ کن
 ز تدبیر پسیم کہن بر مگر د کہ کار آزر مودہ بود سال خود

در آید بنیاد ردّی ز پائے
 سببش در قلب هیجا موش
 تر چو پیتی که لشکر ز هم دست داد
 اگر بر کناری بر فتن بکوش
 و گر خود هناری و دشمن دوست
 شب تیره پنجه سوار از کین
 چو خواهی بریدن بشب راهها
 میان دو لشکر چو یک روزه راند
 گرا و پیش دستی کند غم مدار
 ندانی که دشمن که یک روزه ماند
 تو آسوده بر لشکر مانده زن
 چو دشمن شکستی میفگن علم
 بسے در قفای هر میت مرا
 هوا بینی از گرد هیجا چو میخ
 بدنبال غارت نراند سپاه
 جوانان بشمشیر و پیراں به رائے
 چه دانی کز آناں که باشند ظفر
 به تنامده جاں شیریں به باد
 و گر در میاں لبس دشمن بهوش
 چو شب شد در اقلیم دشمن مالیت
 چو پانصد بشوکت بدر زمین
 خدر کن نخست از کین گاهها
 سر پنجه ز درمندش نماند
 گرا فراسیاب مست مضربش برادر
 سر پنجه ز درمندش نماند
 که نادان ستم کرده بر خوشتین
 که بارش نیاید جراحات بسم
 نباید که دواختی از یا و راں
 بگیرند گزشت بشرو پین و تیغ
 که خالی نماند پس پشت شاه

سپه را نگهبانی شهریار

به از جنگ در حلقه کارزار

۴۱- گفتار اند اندر نواخت لشکر

دلاور که بارے تهور نمود
 باید بمقدارش اندر شترود
 که بار دگر دل نهد بر هلاک
 ندارد ز پیکار یا چون پاک
 سپاهی در آسودگی خوش بار
 که در حالت سختی آید بخار
 کنوں دست مردان جنگی بهوس
 نه آنکه که دشمن فرو کوفت کوس
 سپاهی که کارش نباشد برگ
 چرا دل نهد روز بهجا برگ
 نواحی ملک از کف بدسگال
 به لشکر نگهدار و لشکر بمال
 ملک را بود در عدد دست چسبید
 که لشکر دل آسوده باشند و سیر
 بهای سرفروختن می خورد
 نه انصاف باشد که سختی برد
 چو دازند گنج از سپاهی دریغ
 در بخت آیدش دست بردن بخت
 چو مردی کند در صفت کارزار
 چو دستش تنی باشد و کارزار

۴۲- گفتار

بر پے کار و دشمن دلیران فرست
 هنر بران نباد و شیران فرست
 بر آئے همانند یگان کارکن
 که صید از مود است گرگ کهن
 مترس از جوانان شمشیر زن
 حذر کن ز پیران بسیار فن
 جوانان پیل افکن و شیر گیر
 ندانند دستان رو باه پیر
 فردمند باشد همانند پده مرد
 که بسیار گم از مود دست و سر

جوانان شایسته بخت و ر
گرت مملکت باید آراسته
سپہ را مکن پیش رو جز کسے
استاد سگ صید روار پلنگ
چو پرورده باشد سپہ در شکار
بہ کشتی و نجیبہ آماج و گوے
بگرما بہ پرورده عیش و تاز
دو مردش نشانہ بر پشت زین
یکے را کہ دیدی تو در جنگ شست

ز گفتار پیران نہ پیچید سر
مدہ کار منظم بنو خاستہ
کہ در جنگا بودہ باشد بسے
ز رو بہ رد شیرنا دیدہ جنگ
نترسد چو پیش آیدش کارزار
دلاور شود مرد پر خاش جوے
بر نجد چو بنید در جنگ باز
بود کش زند کو د کے ہر زمین
بکش گر عدو در مصافش نکشت

۳۳ حکایت

چہ خوش گفت گر گین بفرزند خویش
سوارے کہ بنمود در جنگ شست
تو ر نیاید مگر زان دو یار
دو ہم جنس و ہم سفر ہ ہم زبان
کہ ننگ آیدش رفتن از پیش تیر
بکوشند در قلب ہیجا بجاں
برادر بچنگال دشمن اسیر

چو بینی کہ یاران نہ باشند یار
ہر میت بجائے عنینت شمار

۴۴ - گفتار

دو تن پرورے شاہ کہتر نواز کیے اہل باز و دوم اہل راز
 ز نام آوراں گوئے دوت ہر ند کہ دانا و شمشیر زن پرور ند
 ہر آں کو قلم را نور زید و تیغ ہر و گز میرد گو اسے در تیغ
 نہ مرویست دشمن در اسباب جنگ تو مدہوش ساقی و آواز جنگ
 بسا اہل دولت بہازی نشست کہ دولت بر نقش بہازی روست

۴۵ - گفتار

میاں دو بد خواہ کوتاہ دست نہ فخر زانگی باشد این نشست
 کہ گر ہر دو با ہم سگالند راز شود دست کوتاہ ایشان دراز
 کیے را بہ نیزنگ مشغول دار دگر را بر آور ز ہستی دار
 اگر دشمنے پیش گیر دستیز بشمشیر تد بیر خوش بریز
 برد دوستی گیر باد شمشش کہ زنداں شود پیر ہن برنش
 چو در شکر دشمن افتد خلافت تو بگذار شمشیر خود در خلافت
 چو گر گال پسندند ہا ہم گزند ہر آساید اندر میاں گو سپند

چو دشمن بد دشمن شود مشغول

تو با دوست بنشین با آرام دل

۴۴ گفتار اند ملاطفت دشمن از روت عاقبت اندیشی

چو شمشیر پیکار برداشتی نگه دار پنهان ره آشتی
که لشکر کشوفان مغفر شکاف نهان صلح جویند و پیدا مصاف
دل مرد میدان نهانی بچوئے که باشد که در پایت افتد چو گوئے
چو سالارے از دشمن افتد بچوئے بکشتن برش کرده باید وزنگ
که افتد گزین نیمه هم سرورے بهماند گرفتار در چنبرے
و گم گشتی این بندگی ریش را نه بینی دگر بندی خویش را
نه ترسد که دورانش بندی کند که بر بندیاں زور مندی کند
کے بندیاں را بود دستگیر که خود بوده باشد به بندی آہر
اگر سر نہند بر خطت سرورے چونیکش بداری نہد و گیرے
و گر خفیہ دو دل بدست آوری ازاں بہ کہ صد راہ شجوں بری

۴۵ گفتار اندر خد کر دن از دشمنی کہ در طاعت آید

گرت خویش دشمن شود و تندر ز تلبیس ایمن مشور زینار
کہ گردد در دشمن بکین تویش چو یاد آیدش مهر و پیوند خویش
بد اندیشی لفظ شیریں نہیں کہ ممکن بود ز ہر در انجیں

کسے جاں از آسیب دشمن ببرد
نگہدار دآں شوخ در کیسه در
سپاہی کہ عاصی شود از امیر
ندانست سالار خود را سپاس
بسوگند و عہد استوارش مدار
نو آموز را ریسماں کن در از در
یہو بر کندی از دست دشمن دیار
کہ گر باز کو بد در کارزار
و گر شہریاں را رسائی گزند
گو دشمن تیغ زن برد درست
ہند ہیر جنگ بد اندیش کوش
منہ در میاں را از باہر کسے
سکندر کہ با شرفیاں حرب داشت
چو ہمن ہزار دستاں خواست شد
اگر جز تو داند کہ عزم تو چیست
کرم کن نہ پر خاش و کیلا وری
چو کارے بر آید بہ لطف و خوشی

کہ مرد و ستاں را بدشمن شہر د
کہ ہیند ہمہ خلق را کیسہ بر
و را تا توانی بخدست گیر
ترا ہم ندانند ز غدرش ہراس
نگہبان پناہاں برو ہر گمار
نہ بگل کہ دیگر نہ بینیش باز
رعیت ہسماں ترا زوے پدار
بر آرند عام از دماغش دبار
کہ در شہر بروئے دشمن مہند
کہ ہما ز دشمن بہ شہر اندر دست
مصالح ہیندیش و نیت ہپوش
کہ جاسوس ہم کاسہ دیدم بسے
در خیمہ گویند در غرب داشت
چپ آوازہ افگند از راست شد
بر آں رائے و دانش بباہر گشت
کہ عالم بہ زیر تکیں آوری
چہ حاجت بہ تہندی و گردن کشی

نخواهی که باشد دلت در دمنده
 دل در دمندهاں برآورز بند
 بیاز و توانا نباشد سپاه
 برویت از ناتوانان بخواب
 دعائے ضعیفان امیدوار
 ز بازوئے مردی به آید بکار
 هر آنکه استعانت بدرویش برد
 اگر با فریدون ندان پیش برد

باب دوم در احسان

اگر هوشمندی بمعنی گرائی
 که معنی نه صورت بماند بجای
 کرا دانش وجود و تقوی نه بود
 بصورت درش هیچ معنی نه بود
 کسے خسر آسوده در زیر گل
 که خپند از مردم آسوده دل
 غم خویش در زندگی خور که خویش
 بمردہ نپرواز و از حرص خویش
 زرو نعمت اکنون بدو کان شست
 که بعد از تو بیرون نه فرمان شست
 نخواهی که باشی پراگنده دل
 پریشان کن امروز گنجینه خست
 تو با خود بر توشه خویشتن
 کسے گوئے دولت ز دنیا برد
 به غنوارگی جز سر انگشت من
 کن یر کف دست نه هر چه هست
 که با خود نصیب یعقبا برد
 که شفق نیاید ز فرزندوزن
 که فردا کلیدش نه در دست
 که بخار د کسے در جہاں پشت من
 که فردا بندگان بری پشت دست

که ستر خدایت بود پرده پوش	پوشیدن ستر درویش کوشش
میاد که گردی بدرها غریب	مگر داغ غریب از دورت بے نصیب
که ترسد که محتاج گردد بغیر	بزرگے رساند به محتاج خیر
که بارے دل خسته باشی مگر	بحال دل خستگان در مگر
ز روز سرو ماندگی یاد کن	سرو ماندگان را در روز شاد کن
بشکریه خواهند از درمان	اند خواهند بر در دیگراں

۴ گفتر اندر تو ختن یتیمان رحمت بر حال یتیمان

غبارش بنیشتان و غارش کبن	پدر مرده را سایه بر سر فلک
بود تازه بے پنج هرگز درخت	ندانی چه بودش فرو مانده سخت
مده بوسه بر دوش فرزند خویش	چو بینی یتیمی سرا فکنده پیش
و گر خشم گیرد که بارش برد	یتیم را بگیرد که نازش خسرد
بلرز دهمین چوں بگریه یتیم	آلاتانہ گریه که عرش غظیم
به شفقت بنیشتان از چهره خاک	رحمت کبن آیش از دیده پاک
تو در سایه خویشتن پرورش	اگر سایه خود برفت از سرش
که سر در کنار پدر داشتیم	من آنکه سر تا جور داشتیم
پریشان شدی خاطر چند کس	اگر بروم دم نشسته مگس

کنوں گر بزدان بر دم اسیر
نباشد کس از دوستانم نصیر
مرا باشد از در طفلان خبر
که در طفلی از سر بر فتم پدر

۳۳- حکایت در ثمره نیکوکاری

کسے دید در خواب صدر خجند
که خارے ز پائے پتیے بکشد
ہمی گفت در روضہ ہامی چمید
کز اں خار بر من چہ گلہا دمید
مشو تا توانی ز رحمت بری
کہ رحمت بزندت چو رحمت بری
چو القام کردی مشو خود پیرت
کہ من سرورم دیگر زیر دست
اگر تیغ دورانش انداخت ست
نہ شمشیر دوراں ہنوز آخت ست
پوہینی دعا گوئے دولت ہزار
خداوند را شکر نعمت گزارد
کہ چشم از تو دارم مردم بے
خداوند را شکر نعمت گزارد
کہ چشم از تو دارم مردم بے
کرم خواندہ ام سیرت سرور اں
غلط گفتم اخلاق پیغمبران

۳۴- حکایت در اخلاق پیغمبران

شنیدم کہ یک ہفتہ ابن اسبیل
نیامد بہماں سرے خلیل
از فرخندہ نوے نخوردے پگاہ
مگر بے نوائے در آید ز راہ
بروں رفت ہر جا بنے بنگرید
برا طراف وادی نگہ کرد و دید

بہ تنہا کیے در بنیا باں چو بید
 بدلہ ارتش مر جہائے بگفت
 کہ اسے چشمہائے مرام دیک
 انعم گفت و بر جنت و ہر داشت گام
 رقیبان ہماں سر اسے خلیل
 بفرمود و ترتیب کردند خواں
 چو بسم اللہ آغاز کردند جمع
 چنین گفتش اسے پیر دیرینہ روز
 نہ شرط است و قتیکہ روزی خوری
 بخوار می برانندش چو برگانہ دید
 سروش آماز کرد گار جلیل
 منش دادہ صد سالہ روزی ہاں
 سر و مویش از ہر پیری سفید
 بر رسم کرمیان صلائے بگفت
 کیے مردمی کن بنان و نمک
 کہ دانست خلقتش علیہ السلام
 از بخت نشانند پیر ذلیل
 نشستند بر ہر طرف ہنگناں
 نیامد ز پیرش حدیث بہ سبع
 چو پیراں نمی بینمت صدق و سوز
 کہ تا دم خداوندی روزی پری
 کہ منکر بود پیش پا کاں پلید
 بہیبت ملامت کناں کئے خلیل
 ترانفت آماز و یک زماں

۵۔ گفتار اندر احسان بامردم نیک و بد

گرہ بر سر بند احسان مزین
 زیاں می کشد مرد نفسیر داں
 کہ این رقی و شیرست و آن مکر و فن
 کہ علم و ادب می فروشد بشاں
 کہ مرد خرد دین بد نیا دہد
 کجا غفل با شرع فتویٰ دہد

ولیکن تو بتاں کہ صاحب خرد
از اژدہاں فروشاں برتبت خرد

۴- حکایت عابد بادشیا و شوخ دبیده

زبان دلتے آمد بصاحب دے	کہ حکم فرومانده ام در گئے
یکے سفلہ رادہ درم بر من است	کہ دنگے ازو بر دلم ده من است
ہمہ شب پریشاں ازو حال من	ہمہ روز چوں سایہ دنہال من
بکر دار سخنمائے خاطر پریش	درون دلم چوں درخانہ ریش
خدایش مگر تازما در براد	جسہ این دہ درم چیز دیگر نداد
ندانستہ از دفر دین الفت	نخواندہ بجز باب لاین صرف
در اندیشہ ام تا کد ام کریم	ازاں سنگدل دست گیر دیم
شنید این سخن پیر فرخ نہاد	درستے دو در آستینش نہاد
ز رافتاد در دست افسانہ گئے	بروں رفت از آنجا چو خورتازہ روئے
یکے گفت شیخ این ندانی کہ کسبت	بروگر نہ میرد نباید گر نیست
گدائے کہ بر شیر نرزیں نہد	ابو زید را اسپ و سوزین نہد
بر آشفست عابد کہ خاموش باش	تو مرد زبان نیستی گوش باش
اگر راست بود آنچه پنداشتم	ز خلق آبرویش نگمداشتم
اگر شوخ چیشی و سانس کرد	الاتانہ پنداری افسوس کرد

کہ خود را نگہداشتم آبرف
 بدو نیک را بذل کن سیم و زر
 ز دست چناں گر پزیا وہ گوئے
 کہ این کسب خیرست و آن دفع شر
 خنک آن کہ در صحبت عاقلان
 بیا موز و اخلاق صاحب دلاں
 گرت عقل و رایست و تدبیر هوش
 بغزت کنی پند سعدی بگوشت

۷۔ حکایت پدر محسک و فرزند جوانمرد

ایکے رفت و دنیا از ویادگار
 خلیف بود صاحب دلے ہوشیار
 نہ چوں ممسکوں دست بزرگرفت
 چو آزادگاں دست ازو ہر گرفت
 ز درویش چار امانتدے برش
 مسافر بہماں ملے اندر ش
 دل خویش و بیگانہ نہ رسد کرد
 نہ بچوں پدر سیم و زر بند کرد
 ملامت کنی گفتش لے باد دست
 بیک رہ پریشان مکن ہر چہ دست
 بسالے تو اں خرم اند و خفق
 دلی خورش و بیگانہ نہ رسد کرد
 ہمدست کنی گفتش لے باد دست
 بیک دم نہ مردی بود سوختن
 ہمدار وقت ندر اخی حبیب
 ہمدست کنی گفتش لے باد دست
 بیک دم نہ مردی بود سوختن
 ہمدار وقت ندر اخی حبیب

۸۔ مثل

بخت ہر چہ خوش گفت بانوے دہ
 کہ روز نوا برگ لختی بنہ
 ہمہ وقت ہمدار مشک و سہوے
 کہ پیوستہ در درہ روان نیست جو
 بدنیاتواں آخرت یافتن
 بزر ہنجہ دیو ہر تافتن

ز دست تہی بر نیاید آئید
 دگر هر چه داری بگفت بر منی
 ہنر بر کنی چشم دیو سفید
 گدایاں سہمی تو ہرگز قوی
 کم وقت حاجت بماند تہی
 نگردد ترسم تو لاغر شوی

۹۔ باز آدم بحکایت فرزند خلف

چو متاع خیر این حکایت بگفت
 پراگندہ دل گشت از آن گفتگو
 ز غیرت جوانمزد را رگ سحفت
 مرا دستگاہ کہ سپیدامن است
 پراشت و گفت ای پراگندہ گوئے
 نہ ایشان بخت نگہداشتند
 پدر گفت میراث حق من است
 بدستم بیفتاد مال پدر
 بحسرت ہر دند و بگذاشتند
 ہماں بہ کہ امروز مردم خورند
 کہ بعد از من افتد بدست پسر
 خور و پوش بخشائے و راحت رساں
 کہ فردا پس از من بہ نیماہزند
 نگہ می چہ داری ز ہر کساں
 فرومایہ ماند بحسرت بجائے
 کہ بعد تو بیروں ز فرمان بست
 نہ از نعمت اکنون بدہ کان بست

بدنیا توانی کہ عقبہ خوری

بختر جان من ورنہ حسرت ہری

۱۰- حکایت اندر راحت رسانیدن بهمسائیرگان

بزارید وقتے ز نے پیش شوے کہ دیگر مخزنان ز بقال کوئے
 بازار گندم فروشاں گراے کہ ایں جو فروش ست دگندم نمائے
 ماوشتری کا ز دحام گس بیک ہفتہ رویش ندیدست کس
 بلداری آں مرد صاحب نیاز بز ن گفت کائے روشنائی بساز
 امید ما کلبہ آں جا گرفت نہ مردی بود نفع زد اگر گرفت
 رونیک مردان آزاد گیر پوا استاد و دست افتاد گیر
 ہنشاے کا نانکہ مرد حقند خریدار دکان بے رونقند
 جوانمرد اگر راست خواہی دلی ست کرم پیشہ شاہ مرداں علی ست

۱۱- حکایت ✓

شنیدم کہ مردے براہ حجاز بہر خطوہ کردے دور کعت نماز
 چناں گرم نہ در طریق خداے کہ خار مغیلاں نکندے ز پاے
 آفرز و سواس خاطر پریش پسند آمدش در نظر کار خویش
 ہمیل لمبیس در چاہ رفت کہ نتواں ازیں خوبتر راہ رفت
 کوش رحمت حق نہ دریافتے غرورش سمر از جادہ بر تافتے
 کیے با تفت از غیب آواز داد کہ لے نیک بخت مبارک نہاد

میں سدا گر طاعتی کردہ کہ نزلے بدیں حضرت آور دہ
با حسانے آسودہ کردن ہے بہ از الف رکعت بہر منزلے

۱۲۔ حکایت

بسرنگ سلطان چنین گفت زن کہ نیزے مبارک در رزق زن
بر و تاز خوانت نصیب دہند کہ سر زندگانت بہ سختی درند
بگفتا بود مطیع امروز سرد کہ سلطان بشب نیت روزہ کرد
زن از نا امید می سرانداخت پیش ہی گفت با خود دل از فاقہ لریش
کہ سلطان ازین روزہ گوئی چہ گفت کہ انظار او عید طفلان ماست
خورندہ کہ خیرش بر آید زیست بہ از صابیم اللہ ہر دنیا پرست
مسلم کسے را بود روزہ داشت کہ در ماندہ را دہد نان چاشت
و گر نہ چہ حاجت کہ رحمت بری ز خود باز گیری و ہم خود خوری
خیالات نادان خلوت نشین بہم بر کند عاقبت کفر دیں
صفاست در آب و آئینہ نیز ولیکن صفا را ببا بد تمیز

۱۳۔ حکایت کریم تنگ دست با سائل

یکے را کہ کم بود قوت نبود کفاش بقدر مر دت نبود
کہ سفلہ خداوندستی مباد جواں مرد را تنگ دستی مباد

کسے را کہ ہمت بلند او فتد
 چو سیلاب ریزاں کہ بر کوہ سار
 اندر خور و سرمایہ کرتے کرم
 بر شش تنگ دستے دو حرفے بنشت
 یکے دست گیرم بچند پدم
 ہچشم اندرش قدر چیزے نبود
 بخضیان بندی فرستاد مرد
 بدارید چنداں کف از دشت
 وزان جاہ زنداں درآمد کہ خیز
 چو کج شک در باز دید از قفس
 چو باد صبا زان زمیں سپر کرد
 گرفت عند حالے جو انحر در را
 چو بیچارگاں راہ زنداں گرفت
 شنیدم کہ در حبس چندی بماند
 زانہا نیا سود و شبہا نہ خفت
 نہ پندار مت مال مردم خوری
 بگفتا کہ ہاں لے مبارک نفس
 مرا دوش کم اندر کسند او فتد
 نگیرد ہی بر بلندی قرار
 تنیک مایہ بودے ازین لاجرم
 کہ لے خوب فرجام فرخ سرشت
 کہ چند دست تا من بزنداں درم
 ولیکن بدستش پیشترے نبود
 کہ لے نیک تا مان آزاد مرد
 دگر میگرنید دھماں برنش
 وزین شہر تا پائے داری گیر
 قرارش نبود اندر ویک نفس
 زانہا نہ سیرے کہ بادش رسید بگرد
 کہ حاصل کنی سیم یا مرد را
 کہ مرغ از قفس رفتہ متواں گرفت
 نہ رقبہ بنشت و نہ فریاد خواند
 برو پار سائے گذر کرد و گفت
 چہ پیش آیدت تا بزنداں دری
 بخوردم بحیلت گری مال کس

کیے ناتواں ندیدم از بند ریش
خلاصش ندیدم بجز بند خویش
ندیدم بنزدیک دانش پسند
من آسودہ و دیگرے پائے بند
بمرد آخر و نیک نامی ببرد
ز سہ زندگانی کہ نامش نبرد
تن زندہ دل خفتہ دزر پر گل
ہے از عالم زندہ و مردہ دل
دل زندہ ہرگز نہ گردد ہلاک
ز تن زندہ دل گر ہمیر چہ پاک

۱۴۷۔ حکایت در معنی احسان با خلق خدا

کیے در بیاں سگ نشہ یافت
مردوں از رقیق در حیاتش نیافت
کلہ دلو کرد آں پسندیدہ کنش
چو جہل اندراں بستہ دستار خویش
بخدمت میاں بستہ بازو کشاد
سگ ناتواں را دمے آب داد
خبر داد پیغمبر از حال مرد
کہ داو رگنہاں او عفو کرد
الا گر جفا کاری اندیشہ کن
کرم پیشہ گیر و وفا پیشہ کن
سکے با سگے نیکوئی گم نہ کرد
کجا گم شود خیر بانیک مرد
کرم کن براں کت بر آید ز دست
جہانباں در خیر کس نہ بست
گرت در ہا پاں نباشد چہ
چراغے بتہ در زیارت گے
بہ قنطار ز بخشش کردن ز گنج
نہ چنداں کہ دینارے از دست بچ
مرد ہر کسے بارہ در خورد زور
گراں ست پائے تلخ پیش مور

تو با خلق نیکی کن لے نیک نخت
 گمراہ پا در آید نماند اسیر
 آزار فسرماں مدہ بر رہی
 چو تمکین و جاہت بود بر دوام
 کہ افتد کہ با جاہ و تمکین شود
 نصیحت شنو مردم نیک بین
 خداوند خسرمن زیاں می کند
 بترسد کہ نعمت بہ مسکین دہد
 بسا زور منداں کہ افتاد سخت
 دل زیر دستاں نباید شکست
 کہ فسر دا نگیرد خدا بر تو سخت
 کہ افتادگاں را بود دستگیر
 کہ باشد کہ افتد بفسرمانہی
 بکن زور بر مرد درویش عام
 چو بیزق کہ ناگاہ فرزند شود
 نپاشد درویش دل تخم کین
 کہ بر خوشہ چیں سرگراں میکند
 وزاں بار غم بر دل این نہد
 بسا افتادہ را یاوری گرد سخت
 مہا دانہ روزی شود زیر دست

۱۵- حکایت ل

بنا لیدور ویشے از ضعف حال
 نہ دینار دوش سیدہ دل دانگ
 بر روز سیر بانگ از طیرہ بانگ
 دل سایل از چو راو غول گرفت
 سر از غم بر آورد و گفت او شکفت
 تو نگذرش روی بارے چو است
 مگر می نترسد ز تلخی خواست
 بر اندش بزاری و زجر تمام
 بفسر بود کو تہ نظر تا غلام

بنا کردن شکر پروردگار
 بزرگیش سر در تباہی نہاد
 تفاوت برہنہ نشانیش چو سیر
 نشانیش قضا بر سراز قافہ خاک
 سراپائے حالش دگر گونہ گشت
 غلامش بدست کریمہ فتاد
 بدیدار مسکین ہشت حال
 شبانگہ یکے بردش لقمہ جست
 بفرمود صاحب نظر بندہ را
 چو نزدیک بردش ز خواں بہرہ
 چو نزدیک آمد بر خواجہ باز
 پیر سید سالار فرخندہ خوئے
 آیا بگفت اندرونم بشوریدہ سخت
 کہ مملوک مے بودم اندر قدیم
 چو کوتاہ شد دستش از غر و ناز
 بخندید و گفت اے پسر چو نیست
 نہ آن تنگ روز نیست بانگہاں
 شنیدم کہ برگشت از روزگار
 عطار دقلم در سیاہی نہاد
 نہ بارش را کرد و نہ بار گیر ^{۳۰} _{۱۴۰}
 مشعید صفت یکیدہ دست و پا ک
 گشت ^{۳۱} _{۱۴۰} ^{۳۲} _{۱۴۰} ^{۳۳} _{۱۴۰} ^{۳۴} _{۱۴۰} ^{۳۵} _{۱۴۰} ^{۳۶} _{۱۴۰} ^{۳۷} _{۱۴۰} ^{۳۸} _{۱۴۰} ^{۳۹} _{۱۴۰} ^{۴۰} _{۱۴۰} ^{۴۱} _{۱۴۰} ^{۴۲} _{۱۴۰} ^{۴۳} _{۱۴۰} ^{۴۴} _{۱۴۰} ^{۴۵} _{۱۴۰} ^{۴۶} _{۱۴۰} ^{۴۷} _{۱۴۰} ^{۴۸} _{۱۴۰} ^{۴۹} _{۱۴۰} ^{۵۰} _{۱۴۰} ^{۵۱} _{۱۴۰} ^{۵۲} _{۱۴۰} ^{۵۳} _{۱۴۰} ^{۵۴} _{۱۴۰} ^{۵۵} _{۱۴۰} ^{۵۶} _{۱۴۰} ^{۵۷} _{۱۴۰} ^{۵۸} _{۱۴۰} ^{۵۹} _{۱۴۰} ^{۶۰} _{۱۴۰} ^{۶۱} _{۱۴۰} ^{۶۲} _{۱۴۰} ^{۶۳} _{۱۴۰} ^{۶۴} _{۱۴۰} ^{۶۵} _{۱۴۰} ^{۶۶} _{۱۴۰} ^{۶۷} _{۱۴۰} ^{۶۸} _{۱۴۰} ^{۶۹} _{۱۴۰} ^{۷۰} _{۱۴۰} ^{۷۱} _{۱۴۰} ^{۷۲} _{۱۴۰} ^{۷۳} _{۱۴۰} ^{۷۴} _{۱۴۰} ^{۷۵} _{۱۴۰} ^{۷۶} _{۱۴۰} ^{۷۷} _{۱۴۰} ^{۷۸} _{۱۴۰} ^{۷۹} _{۱۴۰} ^{۸۰} _{۱۴۰} ^{۸۱} _{۱۴۰} ^{۸۲} _{۱۴۰} ^{۸۳} _{۱۴۰} ^{۸۴} _{۱۴۰} ^{۸۵} _{۱۴۰} ^{۸۶} _{۱۴۰} ^{۸۷} _{۱۴۰} ^{۸۸} _{۱۴۰} ^{۸۹} _{۱۴۰} ^{۹۰} _{۱۴۰} ^{۹۱} _{۱۴۰} ^{۹۲} _{۱۴۰} ^{۹۳} _{۱۴۰} ^{۹۴} _{۱۴۰} ^{۹۵} _{۱۴۰} ^{۹۶} _{۱۴۰} ^{۹۷} _{۱۴۰} ^{۹۸} _{۱۴۰} ^{۹۹} _{۱۴۰} ^{۱۰۰} _{۱۴۰} ^{۱۰۱} _{۱۴۰} ^{۱۰۲} _{۱۴۰} ^{۱۰۳} _{۱۴۰} ^{۱۰۴} _{۱۴۰} ^{۱۰۵} _{۱۴۰} ^{۱۰۶} _{۱۴۰} ^{۱۰۷} _{۱۴۰} ^{۱۰۸} _{۱۴۰} ^{۱۰۹} _{۱۴۰} ^{۱۱۰} _{۱۴۰} ^{۱۱۱} _{۱۴۰} ^{۱۱۲} _{۱۴۰} ^{۱۱۳} _{۱۴۰} ^{۱۱۴} _{۱۴۰} ^{۱۱۵} _{۱۴۰} ^{۱۱۶} _{۱۴۰} ^{۱۱۷} _{۱۴۰} ^{۱۱۸} _{۱۴۰} ^{۱۱۹} _{۱۴۰} ^{۱۲۰} _{۱۴۰} ^{۱۲۱} _{۱۴۰} ^{۱۲۲} _{۱۴۰} ^{۱۲۳} _{۱۴۰} ^{۱۲۴} _{۱۴۰} ^{۱۲۵} _{۱۴۰} ^{۱۲۶} _{۱۴۰} ^{۱۲۷} _{۱۴۰} ^{۱۲۸} _{۱۴۰} ^{۱۲۹} _{۱۴۰} ^{۱۳۰} _{۱۴۰} ^{۱۳۱} _{۱۴۰} ^{۱۳۲} _{۱۴۰} ^{۱۳۳} _{۱۴۰} ^{۱۳۴} _{۱۴۰} ^{۱۳۵} _{۱۴۰} ^{۱۳۶} _{۱۴۰} ^{۱۳۷} _{۱۴۰} ^{۱۳۸} _{۱۴۰} ^{۱۳۹} _{۱۴۰} ^{۱۴۰} _{۱۴۰} ^{۱۴۱} _{۱۴۰} ^{۱۴۲} _{۱۴۰} ^{۱۴۳} _{۱۴۰} ^{۱۴۴} _{۱۴۰} ^{۱۴۵} _{۱۴۰} ^{۱۴۶} _{۱۴۰} ^{۱۴۷} _{۱۴۰} ^{۱۴۸} _{۱۴۰} ^{۱۴۹} _{۱۴۰} ^{۱۵۰} _{۱۴۰} ^{۱۵۱} _{۱۴۰} ^{۱۵۲} _{۱۴۰} ^{۱۵۳} _{۱۴۰} ^{۱۵۴} _{۱۴۰} ^{۱۵۵} _{۱۴۰} ^{۱۵۶} _{۱۴۰} ^{۱۵۷} _{۱۴۰} ^{۱۵۸} _{۱۴۰} ^{۱۵۹} _{۱۴۰} ^{۱۶۰} _{۱۴۰} ^{۱۶۱} _{۱۴۰} ^{۱۶۲} _{۱۴۰} ^{۱۶۳} _{۱۴۰} ^{۱۶۴} _{۱۴۰} ^{۱۶۵} _{۱۴۰} ^{۱۶۶} _{۱۴۰} ^{۱۶۷} _{۱۴۰} ^{۱۶۸} _{۱۴۰} ^{۱۶۹} _{۱۴۰} ^{۱۷۰} _{۱۴۰} ^{۱۷۱} _{۱۴۰} ^{۱۷۲} _{۱۴۰} ^{۱۷۳} _{۱۴۰} ^{۱۷۴} _{۱۴۰} ^{۱۷۵} _{۱۴۰} ^{۱۷۶} _{۱۴۰} ^{۱۷۷} _{۱۴۰} ^{۱۷۸} _{۱۴۰} ^{۱۷۹} _{۱۴۰} ^{۱۸۰} _{۱۴۰} ^{۱۸۱} _{۱۴۰} ^{۱۸۲} _{۱۴۰} ^{۱۸۳} _{۱۴۰} ^{۱۸۴} _{۱۴۰} ^{۱۸۵} _{۱۴۰} ^{۱۸۶} _{۱۴۰} ^{۱۸۷} _{۱۴۰} ^{۱۸۸} _{۱۴۰} ^{۱۸۹} _{۱۴۰} ^{۱۹۰} _{۱۴۰} ^{۱۹۱} _{۱۴۰} ^{۱۹۲} _{۱۴۰} ^{۱۹۳} _{۱۴۰} ^{۱۹۴} _{۱۴۰} ^{۱۹۵} _{۱۴۰} ^{۱۹۶} _{۱۴۰} ^{۱۹۷} _{۱۴۰} ^{۱۹۸} _{۱۴۰} ^{۱۹۹} _{۱۴۰} ^{۲۰۰} _{۱۴۰} ^{۲۰۱} _{۱۴۰} ^{۲۰۲} _{۱۴۰} ^{۲۰۳} _{۱۴۰} ^{۲۰۴} _{۱۴۰} ^{۲۰۵} _{۱۴۰} ^{۲۰۶} _{۱۴۰} ^{۲۰۷} _{۱۴۰} ^{۲۰۸} _{۱۴۰} ^{۲۰۹} _{۱۴۰} ^{۲۱۰} _{۱۴۰} ^{۲۱۱} _{۱۴۰} ^{۲۱۲} _{۱۴۰} ^{۲۱۳} _{۱۴۰} ^{۲۱۴} _{۱۴۰} ^{۲۱۵} _{۱۴۰} ^{۲۱۶} _{۱۴۰} ^{۲۱۷} _{۱۴۰} ^{۲۱۸} _{۱۴۰} ^{۲۱۹} _{۱۴۰} ^{۲۲۰} _{۱۴۰} ^{۲۲۱} _{۱۴۰} ^{۲۲۲} _{۱۴۰} ^{۲۲۳} _{۱۴۰} ^{۲۲۴} _{۱۴۰} ^{۲۲۵} _{۱۴۰} ^{۲۲۶} _{۱۴۰} ^{۲۲۷} _{۱۴۰} ^{۲۲۸} _{۱۴۰} ^{۲۲۹} _{۱۴۰} ^{۲۳۰} _{۱۴۰} ^{۲۳۱} _{۱۴۰} ^{۲۳۲} _{۱۴۰} ^{۲۳۳} _{۱۴۰} ^{۲۳۴} _{۱۴۰} ^{۲۳۵} _{۱۴۰} ^{۲۳۶} _{۱۴۰} ^{۲۳۷} _{۱۴۰} ^{۲۳۸} _{۱۴۰} ^{۲۳۹} _{۱۴۰} ^{۲۴۰} _{۱۴۰} ^{۲۴۱} _{۱۴۰} ^{۲۴۲} _{۱۴۰} ^{۲۴۳} _{۱۴۰} ^{۲۴۴} _{۱۴۰} ^{۲۴۵} _{۱۴۰} ^{۲۴۶} _{۱۴۰} ^{۲۴۷} _{۱۴۰} ^{۲۴۸} _{۱۴۰} ^{۲۴۹} _{۱۴۰} ^{۲۵۰} _{۱۴۰} ^{۲۵۱} _{۱۴۰} ^{۲۵۲} _{۱۴۰} ^{۲۵۳} _{۱۴۰} ^{۲۵۴} _{۱۴۰} ^{۲۵۵} _{۱۴۰} ^{۲۵۶} _{۱۴۰} ^{۲۵۷} _{۱۴۰} ^{۲۵۸} _{۱۴۰} ^{۲۵۹} _{۱۴۰} ^{۲۶۰} _{۱۴۰} ^{۲۶۱} _{۱۴۰} ^{۲۶۲} _{۱۴۰} ^{۲۶۳} _{۱۴۰} ^{۲۶۴} _{۱۴۰} ^{۲۶۵} _{۱۴۰} ^{۲۶۶} _{۱۴۰} ^{۲۶۷} _{۱۴۰} ^{۲۶۸} _{۱۴۰} ^{۲۶۹} _{۱۴۰} ^{۲۷۰} _{۱۴۰} ^{۲۷۱} _{۱۴۰} ^{۲۷۲} _{۱۴۰} ^{۲۷۳} _{۱۴۰} ^{۲۷۴} _{۱۴۰} ^{۲۷۵} _{۱۴۰} ^{۲۷۶} _{۱۴۰} ^{۲۷۷} _{۱۴۰} ^{۲۷۸} _{۱۴۰} ^{۲۷۹} _{۱۴۰} ^{۲۸۰} _{۱۴۰} ^{۲۸۱} _{۱۴۰} ^{۲۸۲} _{۱۴۰} ^{۲۸۳} _{۱۴۰} ^{۲۸۴} _{۱۴۰} ^{۲۸۵} _{۱۴۰} ^{۲۸۶} _{۱۴۰} ^{۲۸۷} _{۱۴۰} ^{۲۸۸} _{۱۴۰} ^{۲۸۹} _{۱۴۰} ^{۲۹۰} _{۱۴۰} ^{۲۹۱} _{۱۴۰} ^{۲۹۲} _{۱۴۰} ^{۲۹۳} _{۱۴۰} ^{۲۹۴} _{۱۴۰} ^{۲۹۵} _{۱۴۰} ^{۲۹۶} _{۱۴۰} ^{۲۹۷} _{۱۴۰} ^{۲۹۸} _{۱۴۰} ^{۲۹۹} _{۱۴۰} ^{۳۰۰} _{۱۴۰} ^{۳۰۱} _{۱۴۰} ^{۳۰۲} _{۱۴۰} ^{۳۰۳} _{۱۴۰} ^{۳۰۴} _{۱۴۰} ^{۳۰۵} _{۱۴۰} ^{۳۰۶} _{۱۴۰} ^{۳۰۷} _{۱۴۰} ^{۳۰۸} _{۱۴۰} ^{۳۰۹} _{۱۴۰} ^{۳۱۰} _{۱۴۰} ^{۳۱۱} _{۱۴۰} ^{۳۱۲} _{۱۴۰} ^{۳۱۳} _{۱۴۰} ^{۳۱۴} _{۱۴۰} ^{۳۱۵} _{۱۴۰} ^{۳۱۶} _{۱۴۰} ^{۳۱۷} _{۱۴۰} ^{۳۱۸} _{۱۴۰} ^{۳۱۹} _{۱۴۰} ^{۳۲۰} _{۱۴۰} ^{۳۲۱} _{۱۴۰} ^{۳۲۲} _{۱۴۰} ^{۳۲۳} _{۱۴۰} ^{۳۲۴} _{۱۴۰} ^{۳۲۵} _{۱۴۰} ^{۳۲۶} _{۱۴۰} ^{۳۲۷} _{۱۴۰} ^{۳۲۸} _{۱۴۰} ^{۳۲۹} _{۱۴۰} ^{۳۳۰} _{۱۴۰} ^{۳۳۱} _{۱۴۰} ^{۳۳۲} _{۱۴۰} ^{۳۳۳} _{۱۴۰} ^{۳۳۴} _{۱۴۰} ^{۳۳۵} _{۱۴۰} ^{۳۳۶} _{۱۴۰} ^{۳۳۷} _{۱۴۰} ^{۳۳۸} _{۱۴۰} ^{۳۳۹} _{۱۴۰} ^{۳۴۰} _{۱۴۰} ^{۳۴۱} _{۱۴۰} ^{۳۴۲} _{۱۴۰} ^{۳۴۳} _{۱۴۰} ^{۳۴۴} _{۱۴۰} ^{۳۴۵} _{۱۴۰} ^{۳۴۶} _{۱۴۰} ^{۳۴۷} _{۱۴۰} ^{۳۴۸} _{۱۴۰} ^{۳۴۹} _{۱۴۰} ^{۳۵۰} _{۱۴۰} ^{۳۵۱} _{۱۴۰} ^{۳۵۲} _{۱۴۰} ^{۳۵۳} _{۱۴۰} ^{۳۵۴} _{۱۴۰} ^{۳۵۵} _{۱۴۰} ^{۳۵۶} _{۱۴۰} ^{۳۵۷} _{۱۴۰} ^{۳۵۸} _{۱۴۰} ^{۳۵۹} _{۱۴۰} ^{۳۶۰} _{۱۴۰} ^{۳۶۱} _{۱۴۰} ^{۳۶۲} _{۱۴۰} ^{۳۶۳} _{۱۴۰} ^{۳۶۴} _{۱۴۰} ^{۳۶۵} _{۱۴۰} ^{۳۶۶} _{۱۴۰} ^{۳۶۷} _{۱۴۰} ^{۳۶۸} _{۱۴۰} ^{۳۶۹} _{۱۴۰} ^{۳۷۰} _{۱۴۰} ^{۳۷۱} _{۱۴۰} ^{۳۷۲} _{۱۴۰} ^{۳۷۳} _{۱۴۰} ^{۳۷۴} _{۱۴۰} ^{۳۷۵} _{۱۴۰} ^{۳۷۶} _{۱۴۰} ^{۳۷۷} _{۱۴۰} ^{۳۷۸} _{۱۴۰} ^{۳۷۹} _{۱۴۰} ^{۳۸۰} _{۱۴۰} ^{۳۸۱} _{۱۴۰} ^{۳۸۲} _{۱۴۰} ^{۳۸۳} _{۱۴۰} ^{۳۸۴} _{۱۴۰} ^{۳۸۵} _{۱۴۰} ^{۳۸۶} _{۱۴۰} ^{۳۸۷} _{۱۴۰} ^{۳۸۸} _{۱۴۰} ^{۳۸۹} _{۱۴۰} ^{۳۹۰} _{۱۴۰} ^{۳۹۱} _{۱۴۰} ^{۳۹۲} _{۱۴۰} ^{۳۹۳} _{۱۴۰} ^{۳۹۴} _{۱۴۰} ^{۳۹۵} _{۱۴۰} ^{۳۹۶} _{۱۴۰} ^{۳۹۷} _{۱۴۰} ^{۳۹۸} _{۱۴۰} ^{۳۹۹} _{۱۴۰} ^{۴۰۰} _{۱۴۰} ^{۴۰۱} _{۱۴۰} ^{۴۰۲} _{۱۴۰} ^{۴۰۳} _{۱۴۰} ^{۴۰۴} _{۱۴۰} ^{۴۰۵} _{۱۴۰} ^{۴۰۶} _{۱۴۰} ^{۴۰۷} _{۱۴۰} ^{۴۰۸} _{۱۴۰} ^{۴۰۹} _{۱۴۰} ^{۴۱۰} _{۱۴۰} ^{۴۱۱} _{۱۴۰} ^{۴۱۲} _{۱۴۰} ^{۴۱۳} _{۱۴۰} ^{۴۱۴} _{۱۴۰} ^{۴۱۵} _{۱۴۰} ^{۴۱۶} _{۱۴۰} ^{۴۱۷} _{۱۴۰} ^{۴۱۸} _{۱۴۰} ^{۴۱۹} _{۱۴۰} ^{۴۲۰} _{۱۴۰} ^{۴۲۱} _{۱۴۰} ^{۴۲۲} _{۱۴۰} ^{۴۲۳} _{۱۴۰} ^{۴۲۴} _{۱۴۰} ^{۴۲۵} _{۱۴۰} ^{۴۲۶} _{۱۴۰} ^{۴۲۷} _{۱۴۰} ^{۴۲۸} _{۱۴۰} ^{۴۲۹} _{۱۴۰} ^{۴۳۰} _{۱۴۰} ^{۴۳۱} _{۱۴۰} ^{۴۳۲} _{۱۴۰} ^{۴۳۳} _{۱۴۰} ^{۴۳۴} _{۱۴۰} ^{۴۳۵} _{۱۴۰} ^{۴۳۶} _{۱۴۰} ^{۴۳۷} _{۱۴۰} ^{۴۳۸} _{۱۴۰} ^{۴۳۹} _{۱۴۰} ^{۴۴۰} _{۱۴۰} ^{۴۴۱} _{۱۴۰} ^{۴۴۲} _{۱۴۰} ^{۴۴۳} _{۱۴۰} ^{۴۴۴} _{۱۴۰} ^{۴۴۵} _{۱۴۰} ^{۴۴۶} _{۱۴۰} ^{۴۴۷} _{۱۴۰} ^{۴۴۸} _{۱۴۰} ^{۴۴۹} _{۱۴۰} ^{۴۵۰} _{۱۴۰} ^{۴۵۱} _{۱۴۰} ^{۴۵۲} _{۱۴۰} ^{۴۵۳} _{۱۴۰} ^{۴۵۴} _{۱۴۰} ^{۴۵۵} _{۱۴۰} ^{۴۵۶} _{۱۴۰} ^{۴۵۷} _{۱۴۰} ^{۴۵۸} _{۱۴۰} ^{۴۵۹} _{۱۴۰} ^{۴۶۰} _{۱۴۰} ^{۴۶۱} _{۱۴۰} ^{۴۶۲} _{۱۴۰} ^{۴۶۳} _{۱۴۰} ^{۴۶۴} _{۱۴۰} ^{۴۶۵} _{۱۴۰} ^{۴۶۶} _{۱۴۰} ^{۴۶۷} _{۱۴۰} ^{۴۶۸} _{۱۴۰} ^{۴۶۹} _{۱۴۰} ^{۴۷۰} _{۱۴۰} ^{۴۷۱} _{۱۴۰} ^{۴۷۲} _{۱۴۰} ^{۴۷۳} _{۱۴۰} ^{۴۷۴} _{۱۴۰} ^{۴۷۵} _{۱۴۰} ^{۴۷۶} _{۱۴۰} ^{۴۷۷} _{۱۴۰} ^{۴۷۸} _{۱۴۰} ^{۴۷۹} _{۱۴۰} ^{۴۸۰} _{۱۴۰} ^{۴۸۱} _{۱۴۰} ^{۴۸۲} _{۱۴۰} ^{۴۸۳} _{۱۴۰} ^{۴۸۴} _{۱۴۰} ^{۴۸۵} _{۱۴۰} ^{۴۸۶} _{۱۴۰} ^{۴۸۷} _{۱۴۰} ^{۴۸۸} _{۱۴۰} ^{۴۸۹} _{۱۴۰} ^{۴۹۰} _{۱۴۰} ^{۴۹۱} _{۱۴۰} ^{۴۹۲} _{۱۴۰} ^{۴۹۳} _{۱۴۰} ^{۴۹۴} _{۱۴۰} ^{۴۹۵} _{۱۴۰} ^{۴۹۶} _{۱۴۰} ^{۴۹۷} _{۱۴۰} ^{۴۹۸} _{۱۴۰} ^{۴۹۹} _{۱۴۰} ^{۵۰۰} _{۱۴۰} ^{۵۰۱} _{۱۴۰} ^{۵۰۲} _{۱۴۰} ^{۵۰۳} _{۱۴۰} ^{۵۰۴} _{۱۴۰} ^{۵۰۵} _{۱۴۰} ^{۵۰۶} _{۱۴۰} ^{۵۰۷} _{۱۴۰} ^{۵۰۸} _{۱۴۰} ^{۵۰۹} _{۱۴۰} ^{۵۱۰} _{۱۴۰} ^{۵۱۱} _{۱۴۰} ^{۵۱۲} _{۱۴۰} ^{۵۱۳} _{۱۴۰} ^{۵۱۴} _{۱۴۰} ^{۵۱۵} _{۱۴۰} ^{۵۱۶} _{۱۴۰} ^{۵۱۷} _{۱۴۰} ^{۵۱۸} _{۱۴۰} ^{۵۱۹} _{۱۴۰} ^{۵۲۰} _{۱۴۰} ^{۵۲۱} _{۱۴۰} ^{۵۲۲} _{۱۴۰} ^{۵۲۳} _{۱۴۰} ^{۵۲۴} _{۱۴۰} ^{۵۲۵} _{۱۴۰} ^{۵۲۶} _{۱۴۰} ^{۵۲۷} _{۱۴۰} ^{۵۲۸} _{۱۴۰} ^{۵۲۹} _{۱۴۰} ^{۵۳۰} _{۱۴۰} ^{۵۳۱} _{۱۴۰} ^{۵۳۲} _{۱۴۰} ^{۵۳۳} _{۱۴۰} ^{۵۳۴} _{۱۴۰} ^{۵۳۵} _{۱۴۰} <

من آنم که آن روزم از در براند
بروزنش دور گیتی نشاند
نگه کرد باز آسماں سحری من
فروشت گرد غم از دوی من
خدا از حکمت به بند درے
کشاید بفضل و کرم دیگرے
بسایقے بے توان سیر شد
بساکار منعم ز بر زیر شد

✓ ۱۶- حکایت

یکے سیرت نیک مرداں شنو
اگر نیک مردی و پاکیزه رو
که شبلی ز حانوت گندم فروش
بده بردارنباں گندم فروش
نگه کرد مورے دراں غله دید
که سرگشته از هر طرف میدوید
ز رحمت بر و شب نیازست خفت
بماوای خود بازش آورد و گفت
مروت نباشد که این مور ریش
پراگنده گردانم از جائے خویش
دروین پراگندگاں صبح دار
چه خوش گفت منردوسی پاک زاد
که جمعیت باشد از روزه کار
میا دار مورے که دانه کش است
که رحمت برآں تر بیت پاک باد
سیاه اندرون باشند و سنگدل
که جاں دارد و جاں شیر خوش است
مزن بر سیر تا توان دست زور
که خواهد که مورے شود تنگ دل
نخسید بر حال پروانه شمع
توانا تر از تو ہم آخر کس است
گر فتم ز تو تا توان تر بے ست

۱۷- گفتار اندر جو انمردی و ثمره آل

بخش ایست پر کا می زاده صید
 با صان تو اں کرد و حشی بقید
 کز دورا به الطاف گردن به بند
 که نتوان بریدن به تیغ این کند
 چو دشمن کرم بنید و لطف وجود
 نیاید دگر خبث از و در وجود
 کن بد که بد بینی از یار نیک
 نر و یزد تخم بر می یار نیک
 چو بادوست دشوار گیری و تنگ
 نخواهد که بنید ترا نقش و رنگ
 دگرخواهد بادشمنان نیک دوست
 بے بر نیاید که گردد دوست

۱۸- حکایت در معنی صید کردن لهما با احسان

بره در یکے پیشم آمد جواں
 بنگ در پیش گو سفندے دواں
 بدو گفتم ایں ریمان ست و بند
 که می آرد اندر پیت گو سفند
 سبک طوق و زنجیر از و باز کرد
 چپ و راست پوئیدن آغاز کرد
 بره همچنان در پیش می دود
 که جو خورده بود از کف مرد و خوپد
 چو باز آمد از عیش و بازی بجا
 مرادید و گفت ای خداوند را
 نه این ریمان می برد بانس
 که احسان کند سیت در گردش
 به لطفی که دیرست پیل دماں
 نیار و همی حمله بر پیل بان

ہداں را تو از اش کن اے نیک مرد
 کہ سگ پاس دارد چو نان تو خورد
 ہراں مرد کندست دندان یوز
 کہ مالذریاں بر پیرش دوروز

۱۹۔ حکایت درویش بارو باہ

ملائے ملک کنہ صحر

یکے رویے دید بیدست و پائے
 کہ چوں زندگانی بسر می برد
 دریں بود درویش شورید رنگ
 شغال نگوں بخت را شیر خورد
 دگر روز باز اتفاق افتاد
 یقین مورا دیدہ بینندہ کرد
 کزین پس بکنجے نشینم چو مور
 ز خدای فرو برد چندی بحیب
 نہ بیگانه بیمار خوروش نہ دوست
 چو صبرش نماند از ضعیفی و ہوش
 بد شیر درندہ باش اے دغل
 خال سہی کن کز تو ماند چو شیر
 چو شیران کراگر دین منریہ است
 فروماندہ در صنع و لطف خدائے
 بدیں دست و پا از کجائی خورد
 کہ شیرے درآمد شغائے بچنگ
 بماند آنچه رو باہ از و سیر خورد
 کہ روزی رساں قوت روزش بداد
 شد و تکیہ بر آفرینندہ کرد
 کہ روزی بخوردند پیلاں بزور
 کہ بخشندہ روزی فرستد ز غیب
 چو خیش رگ اتخوان ماند و پوست
 ز دیوار محرابش آمد بگوشش
 میند از خود را چو رو باہ شل
 چو رو باہ چہ باشی یوا ماندہ سیر
 گرافند چو رو بہ سگ از وعہ است

نہ بر فضلہ دیگران گوش کن	بچنگ آرو بادگیران نوش کن
کہ سمیت بود در ترانہ وے خویش	بخورتا توافی بہا زوے خویش
نہ خود را ہنگین کہ دستم بگیر	برو دستگیرے نصیحت پذیر
کہ خلق از وجودش در آسایش است	خدا را براں بندہ نمایش است
کہ دوں بہتاں اند بے مغر پوست	کرم در زرداں سر کہ مغرے دست
کہ نیکی رساند بہ خلق خداے	کسے نیک بیند بہر دوسراے

سمتہ ۲۰ حکایت عابد خیل

شنا ساور ہر در اقصائے روم	شنیدم کہ مردیت پاکیزہ بوم
بر تقسیم قاصد بدیدار مرد	من و چند سالوک صحرا نور
بہمکین و عزت نشان و نشست	مرد چشم ہریک ہو سید دوست
لے بے مروت چو بے برد رخت	ز رش دیدم و زرع و شاگرد و خست
لے و گیدانش قوی سر و بود	بخلق و کرم گرم رو مرد بود
ز تبیع و تہلیل و مارا ز جوع	ہمہ شب نبودش قرار و جوع
ہاں لطف و دوشینہ آغاز کرد	سحر کہ میاں بست و در باز کرد
کہ با ما سفر دراں رُبع بود	کیکے بزلہ شیریں و خوش طبع بود
کہ درویش را توشہ از بوسہ بہ	مرا بوسہ گفتا بتصفیہ وہ

بخود مت منہ دست بگفتش من
 بایشان مردان سبق برزده اند
 مرا تان ده و گفتش بر سر بن
 نہ شب زندہ داراں کہ دل مردہ اند
 دل مردہ و چشم شب زندہ دار
 مقالات پیوڑہ طبل ہی ست
 کہ معنی طلب کرد و دعویٰ بہشت
 قیامت کسے باشد اندر بہشت
 یعنی تو ان کرد و دعویٰ درست
 دم بے قدم تکیہ گاہست سست

۲۱۔ حکایت حاتم طائی و صفت جو انمردی و لکھو

شنیدم در ایام حاتم کہ بود
 صبا سر عتے رعد بانگ ادھے
 بجیل اندرش باد پائے چو دود
 کہ بر برق پیٹی گرفتے ہے
 تو گفتی مگر ایسیان گذشت
 کہ باد از پیش باز ماندے چو گرد
 سخن ہائے حاتم بہ سلطان روم
 چو اسپش بخولان و نادر و نیست
 کہ بالائے سیرش نہ پزد غراب
 کہ دعویٰ نجالت بود بے گواہ
 بخواہم گر او مکرمت کرد و داد
 کہ ہمتائے او در کرم مذہبیت
 بیایاں نور دے چو کشتی بر آب
 بستور دانا چنین گفت شاہ
 سن از حاتم آں اسپ تازی نژاد

بدانم کہ دروے شکوہ می است
 رسول خردمند عالم بطے
 زمیں مردۂ وابر گریاں برو
 بمنزل گم حاتم آمد فرود
 سماطے بپگند واسپے بکشت
 شب آنجا بودند و روز دگر
 ہی گفت و حاتم پریشاں چوست
 کہ لے بہرہ ورمو بزدیک نام
 پانچ من آن باجر قمار دلدل شتاب
 کہ دانستم از دست باران ویل
 بنوعے دگر روئے ورا ہم نہ بود
 مروت ندیدم در آئین خویش
 مرا نام باید در اقلیم فاش
 کساں را درم داد و تشریف و آپ
 خبر شد بروم از جوان مرطے
 وگر رو کند بانگ طبل تہی ست
 رواں کرد و دہ مرد ہمراہ وے
 صبا کردہ بار و گر جاں درو
 بر آسودہ چوں تشنہ بزرگزدہ رود
 بدامن شکر داوشاں زمر بست
 بگفت آنچہ دانست صاحب خبر
 ز حسرت بدیناں ہی کند دست
 چرا پیش از ستم نہ گفتی پیام
 ز بہر شادوش کردم کباب
 نشاید شدن در چراگاہ خیل
 جزایں اسپ در بارگاہ ہم نہ بود
 کہ ہماں بخشد دل از فاقہ ریش
 وگر مرکب نامور گو مباحش
 طبعی ست اخلاق نیکو نہ کسب
 ہزار آفسریں کہ در طبع وے
 نہ حاتم بدین نکتہ راضی مشو
 ازین لغت تر جابلے مشو

۲۲۔ حکایت از مودن بادشاہ میں حاتم را باز آدمی

ندانم کہ گفت این حکایت بہن
 ز نام آور آن گوئے دولت رہود
 تو ان گفت اور اسحاب کرم
 کسے نام حاتم بہر دے برش
 کہ چند از مقالات آن بادسیخ
 شنیدم کہ جشن ملوکانہ ساخت
 در ذکر حاتم کسے باز کرد
 حسد مرد را بر سر کینہ داشت
 کہ تا ہست حاتم در ایام من
 بلا جوئے راہ نبی طے گرفت
 جوئے برہ پیش باز آمدش
 نکور دے وداناؤ شیریں زباں
 کرم کرد و غم خورد و پوش نمود
 نہادش سحر بوسہ بردست و پا
 گفتا نیارم شدہ ایدر مقیم
 کہ بودست مسرماند ہے درین
 کہ در گنج بخشی نظیرش نبود
 کہ دستش چو باران فشاندے دم
 کہ سودا نرفتے از دودر سرش
 کہ نہ ملک دارد نہ فرمان نہ گنج
 چو چنگ اندازاں بزم خلقے توخت
 دگر کس ثنا گفتن آغاز کرد
 یکے را بخون خور و نش برگاشت
 نخواہد بہ نیکی شدن نام من
 بکشتن جو انمرد را پے گرفت
 کہ ز دبوئے اُسے فراز آمدش
 بر خویش برداں شبش ہماں
 بداندیش را دل بہ نیکی نہ بود
 کہ نزدیک ما چند روزے یہ پائے
 کہ در پیش دارم مے عظیم

بگفت ازنی با من اندر میان
 بمن دار گفت ای جوان مرد گوش
 دریں بوم حاتم شناسی مگر
 سرش بادشاہ بین خواست است
 گرم رہنائے بدایں جا کہ دوست
 بخندید برنا کہ حاتم منم
 نباید کہ چون صبح گردد سفید
 چو حاتم باز ادگی سر نہاد
 بنخاک اندر افتاد و بر پائے حبست
 بنیادخت شمشیر و تمش نہاد
 کہ گرمین گلے برو جودت زخم
 دو چشمش ہو سید و در برگرفت
 ملک در میان دو ابروے مرد
 بگفتش بیاتاجہ داری خبر
 مگر بر تو نام آورے حملہ کرد
 جوان مرد شاہ طرزمین بوسہ داد
 بدو گفت کئے شاہ با واد و ہوش

چو یاران یک دل بکوشم بجاں
 کہ دامن ہواں مرد را پر دہ پوش
 کہ فرخندہ نام است و نیکو سیر
 ندانم چہ کیں در میان خواست است
 ہمیں چشم دارم ز لطف تو دوست
 سرانیک جدا کن بہ تیغ از تنم
 گزشت رسد یا شوی نا آسید
 جوان را بر آمد خروش از نہاد
 گش خاک بوسیدہ و گہ پاؤست
 چو فرماں بر آں دست برکش نہاد
 نہ مردم کہ در کیش مردان زخم
 وز آنجا طریق بین برگرفت
 بدانست حالے کہ کارے نہ کرد
 چرا سر نہ بستی بفرار
 نبیاوردی از ضعف تاب نہ برد
 ملک را شنا گفت و تمکین نہاد
 ازین در سخن ہائے حاتم نبوش

کہ دریافت ہم حاتم نام ہوے
 جو ان مرد و صاحب خرد و پیش
 مرا بار لطفش دو تا کرد پشت
 بگفت آنچه دید از کرمائے
 فرستاده را داد و مردم
 مرا و را رسد گر گواہی دهند
 ہنرمند و خوش متطو و خوب روے
 برد آنگی فوق خود دیدمش
 بہ شمشیر احسان و فضل بہ کشت
 شمشہ ثنا گفت بر آل طے
 کہ ہر ست بر نام حاتم کرم
 کہ معنی داد از شہر ہند

۳۳۔ حکایت آزاد مردی حاتم ذکر پادشاہ اسلام

ز مہنگاہ حاتم یکے پیر مرد
 ز راوی چنین یاد دارم خبر
 زن از خیمہ گفت این چو تدبیر بود
 شنید این سخن نام بردار طے
 گراد در غور حاجت خویش خواست
 چو حاتم بازاد مردی دگر
 ابو بکر سعد آنکہ دست نوال
 رعیت پتا بہ دلت شاد باد
 سرفراز دین خاک فرزند ہوم
 طلب دہ درم سنگ فانیذ کرد
 کہ پیشش فرستاد تنگ شکہ
 ہماں دہ درم حاجت پیر مرد
 بخندید و گفت اسے دلارام ہے
 جوان مردی آل حاتم کجا ست
 زد و وان گیتی نیامد مگر
 نہد ہمیشہ بردمان سوال
 بعیت سلمانی آید باد
 ز عدلت بر اقلیم یونان و روم

چو حاتم اگر نیتے فروئے
نہر دے کس اندر جہاں نام لے
شنا ماند ازاں نامور در کتاب
تراہم ثنا ماندہ و ہم ثواب
کہ حاتم پداں نام و آوازہ خواست
ترا سہی و جدا ز برائے خداست
تکلف بر مرد درویش نیست
وصیت ہمیں یک سخن بیش نیست
کہ چنداں کہ جدت بود غیر کن
ز تو خیر ماند ز سعدی سخن

۲۴۔ حکایت در علم بادشاہان

یکے را خبری در گل قناد بود
ز سودا رسن خوں در دل قناد بود
بیایاں و باران و سرا و سیل
فروہشتہ ظلمت بر آفاق ذیل
ہمہ شب در پی غصہ تابا مدار
سقط گفت و نفسہ د شاداد
نہ دشمن برست از زبانش نہ دوست
نہ سلطان کہ آں بوم و برز آں است
قضا شاہ کشور کیے نام جوئے
بد پنجہر گہ بد پنجو گان و گوئے
شنید آں سخن ہائے دوران صواب
نہ صبر شنیدن نہ روئے جواب
نگہ کرد سالار اقلیم دید
کہ بر پشتہ ماجر امی شنید
ملک شرمگین در چشم بگرست
کہ سودائے این برمن از بہر چیست
نگہ کرد سلطان عالی محل
خودش در بلا دید و خرد در حل
بہ بخشید بر حال مسکین مرد
فسرد خورد و خشم سخن ہائے مرد

زرش داد واسپ و قبا پوتیں
یکے گفتش لے پیرے عقل و ہوش
چہ نیکو بود نہر و وقت کیس
اگر من نہا لیدم از در و خویش
عجب رستی از قتل گفتا نموش
بدی را بدی سہل باشد جزا
مے انعام نہر بود در و خویش
اگر مدی احسن لے من اُسا

۲۵۔ حکایت تواتر سفلہ درویش صاحب دل

شنیدم کہ مغرورے از کبرست
یکجے نہروماندہ بنشت مرد
درخانہ بر روی سائل بہست
شیندش یکے مرد پوشیدہ چشم
جگر گرم و آہ از تپ سینہ سرد
فر و گفت و بگرست برخاک کھٹے
بگفت اسے فلاں ترک آزار کن
بہشت از دت روشتائی و باد
بخلق و فریش گریباں کشید
سحر و دیدہ بر کردو دنیا بدید
بر آسود و درویش روشن نہاد
کہ بے دیدہ دیدہ بر کردوش
سٹب از زگرش قطرہ چنک چکید
کہ برگشت درویش از تنگدل
حکایت بشہرا نذر افتاد و جوش
کہ چون سہل شد بر تو اس کار سخت
شنید این سخن خواجہ سنگدل
بگفتا حکایت کن لے نیک بخت

کہ بر کردت این شمع گیتی فروز
 تو کو تہ نظر بودی دست رائے
 بروئے من این در کسے کرد باز
 اگر بوسہ بر خاک مرداں زنی
 کسانیکہ پوشیدہ چشم دل اند
 ناچو برگشتہ دولت ملامت شنید
 کہ شہباز من صید دام تو شد
 کسے چوں بدست آورد جڑہ باز
 بگفت اے ستمگار شفقہ روز
 کہ مشغول گشتی بہ چرخہ از ہماے
 کہ کردی تو ہر روئے او در فراز
 بپردی کہ پیش آیدت روشنی
 ہمانا کز میں تو تیا غافل اند
 سر انگشتِ حضرت یزدناں گزید
 مرا بود دولت بنام تو شد
 فرد بردہ چوں موش و بنان باز

۲۶۔ گفتار اندر لداری خلقے تا بر سندر باہل دے

الا اگر طلب گار اہل دلی
 خورش وہ بدرجہ و کبک و حمام
 ہر گوشہ تیر نیاز انگنی
 دے ہم بر آیدز چندین صدف
 ز خدمت مکن یک زماں غافل
 کہ یک روزت اُفتد ہماے بدام
 امیدست ناگہ کہ صیدے کنی
 ز صد چوبہ آید کیے ہر ہدف

۲۷۔ حکایت دریں معنی

کیے را پس گرم شد از راحلہ
 شہانگہ بگروید در فافلہ

زہر خیمہ پر سید و ہر سونشافت
تبار کی اس روشنائی بتافت
چو آمد ہر مردم کار و اس
شنیدم کہ میگفت بارسا باں
ندانی کہ چوں راہ بردم بدست
ہر آنکس کہ پیش آمدم گفتم اوست
مشائخ بجاں طالب ہر کسند
کہ باشد کہ وقتے ہر دے رسند
برند از برائے وے بار ہا
خورد از برائے گلے خار ہا

۲۸۔ حکایت ہمدردیں معنی

ز تاج ملک زاوہ در منار
شبے بعلے افتاد در سنگ لار
پدر گفتش اندر شب تیرہ رنگ
چہ دانی کہ گوہر کدام ست ہونگ
ہمہ سنگھا گوش دار لے پسر
کہ لعل از میانش نباشد بدر
درا و باش پاکان شوریدہ رنگ
ہماں جلے تار یکے لعل اند و رنگ
بغزت بکش بار ہر جا ہے
کہ افقی بسر وقت صاحب دے
کے را کہ بادوستے سر خوش است
نہ بینی کہ چوں بار دشمن کش است
بدرو چو گل جامہ از دست خار
کہ نوں در دل افتادہ خند و چار
غم جملہ خورد ہو اے سیکے
مراعات صد کن برائے سیکے
گر ت خاک پایان شوریدہ سر
حقیر و فقیرند اندر نظمہ
تو ہرگز مبین شان بچشم پسند
کہ ایشاں پسندیدہ حق بیانند

کسے را کہ نزدیک نطنست بد اوست
 چه دانی کہ صاحبِ لیلیت خود اوست
 در معرفت بر کسانی ست بانہ
 کہ در ہاست بر روی ایشان فراز
 ہماں تلخ عیشاں تلخی چشماں
 کہ آیند در علقہ دامن کشاں
 ہو سی گرت عقل و تند ہیرست
 ملک را نوادر نو اخانہ دست
 کہ روزے فرج یابد از شہر بند
 بلندیت بخشد چو گرد و بلند
 مسوزاں درخت گل اندر حرہین
 کہ در نو بہارت نماید طہرہین

۲۹- حکایت احسان اندک ثمرہ آل بے نہایت

جولنے بدانگے کرم کردہ بود
 تمنائے پیرے بر آوردہ بود
 بجسے گرفت آسمان ناگمش
 فرستاد سلطان بخشش گمش
 تماشا کناں بر درو کوے بام
 نگاہ پوے ترکان و جوش عوام
 چو دہ اندر آشوب درویش پیر
 جواں را بدستِ خلاق اسیر
 دلش بر جواں مرد مسکین نخست
 کہ ہارے دل آوردہ بودش بست
 بر آورد زاری کی سلطان مہر
 جہاں ماند و تو سے پسندیدہ برد
 بہم برہمی سود دست در بیخ
 شنیدند ترکان آہنختہ تیغ
 بفریاد از ایشان بر آمد خروش
 تپانچہ زناں بر سر و روی و دوش
 پیادہ بستر تا در بارگاہ
 دویدند و بر تخت دیدند شاہ

جوان از میان رفت و بر زند پیر
 بهوش بهر سید و بهیت نمود
 چونیک ست نخئی من و راستی
 بر آورد و پیر دلاور زبان
 بقول دروغی که سلطان برد
 ملک زین حکایت چنان شکفت
 درین جانب اقبال و خیزاں جول
 یکے گفتش از چار سو قصاص
 بگوشش فرو گفت کای هوشمند
 یکے تخم در خاک اڑاں می نهد
 جوئے باز دارد بلائے درشت
 حدیث درست آخرا از مصطفات
 عدو را نه بینی دریں بقعہ پاک
 بگیر لے جانے بروے توشاد
 کس از کس بد و تو بارے نبرد
 توئی سایہ نطف حق بر زمین
 ترا قدر اگر کس نداند چه غم
 بگردن بر تخت سلطان اسیر
 که مرگ منت خواستن بر چه بود
 بدرم دم آخر چرا خواستی
 که لے حلقه در گوش حکمت چنان
 نردی و بیچاره جاں بسرد
 که چیزش بجنید و چیزے نگفت
 ہی رفت بیچاره هر سود و اں
 چه کردی که آمد بجانت خلاص
 بجانے ودانگے رہی دم ز بند
 که روزے فرو ماندگی برد هد
 عصائے ندیدی که عوجے بکشت
 که بخشایش و خیر و دفع بلاست
 که بو بکر سعد است کشور کشائے
 جهانے که شادی بروے تو باد
 گلے در چین جو رخاںے نبرد
 پمیر صفت رحمتہ العالمیں
 شب قدر را می ندانند ہم

۱۔ حکایت در معنی ثمرہ نیکو کاری

کسے دید صحرائے محشر بخواب
 ہمی بر فلک شد ز مردم خروش
 یکے شخص ازیں جہلہ در سایہ
 بہر سید کائے مجلس آراے مرد
 رزے داشتہم بر درخانہ گفت
 دریں وقت نو میدی آں مرد راست
 کہ یارب ہریں بندہ بخشایشے
 چہ گفتم چہ حل کردم این را از را
 کہ آفاق در سایہ بہتش
 درختے ست مرد کرم بار وار
^ص حطب را اگر تیشہ بر پے زنند
 بے پایدار لے درخت ہنہ
 مس تفتہ روئے زمین آفتاب
 داغ از پیش می بر آید بجوش
 بگر دن براز خلد پیسہ رایہ
 کہ بود اندرین مجلس پائے مرد
 بسایہ درش نیک مردے بخت
 گناہم ز داد اندوا ورنجواست
 کز نو دیدہ ام وقتے آسایشے
 بشارت خداوند شیراز را
 مقیم اند بر سفرہ نعمتش
 وز و بگزری ہیسنم کو ہسار
 درخت بر و مندراکے زند
 کہ ہم میوہ داری دہم سایہ و

۲۔ گفتار اندر بہیت ملوک سیاست ملک

بگفتیم در باب احساں ہے
 ولیکن نہ شتر طست باہر کے

بخور مردم آزار را خون و مال
 کہے راکہ با خواجہ تست جنگ
 بر انداز نیچے کہ خار آورد
 کہے رابده پایہ ہستراں
 منجھائے بر ہر کجا خالے ست
 جہاں سوز راکشتہ بہتر چراغ
 ہر آنکہ کہ برزد دہر رحمت کنی
 جفا پیشگاں رابده سر بہاد
 کہ از مرغ ہر کندہ ہر پروبال
 بدستش چرامی دہی چوب و سنگ
 درختے ہسرور کہ بار آورد
 کہ ہر کمتراں سرزندار و گراں
 کہ رحمت بر وجود بر عالے ست
 یکے بہ در آتش کہ خلعے پداغ
 بیازدے خود کارواں میزنی
 ستم بر شتم پیشہ عدل سٹ واد

۳۲۔ گفتار در معنی احساں کسیکہ سزاوارنباشد

شنیدم کہ مردے غم خانہ خورد
 زنش گفت از نیان چہ خواہی کن
 بشد مرد ناداں بر کار غولیش
 بیامد ز دکان سوے خانہ مرد
 زن بے خسر و برود بام و کوئے
 کن روئے بر مرد لے زن ترش
 کہے با دہاں نیکوئی چوں کند
 کہ زنبور در سقف اولانہ کرد
 کہ مسکین پریشان شوند از وطن
 گرفتند یک روز زن را پیش
 براں بے خرد زن بے طہرہ کرد
 ہمیکہ فریاد میگفت شوئے
 تو گفتی کہ زنبور مسکین کش
 بدہاں را تحمل بد افروز کند

چوں اندر سرے بینی آزار خلق
 بشمشیر تیزش بیا زار خلق
 سگ آخر که باشد که خواش نهند
 بفرمان تا استخوانش دهند
 چه نیکو ز دست این مثل پیرده
 ستور لکد زن گرانبار به
 اگر نیک مردی نماید عس
 نیار و شب خفتن از دزد کس
 نئے نيزه در حلقه کارزار
 نه هر کس سزاوار باشد بهال
 تر از نیشکر صد هزار
 چو گر به نوازی کبوتر برو
 بنات که محکم ندارد اسناس
 بکشد تر از نیشکر صد هزار
 چو سر به کنی گرگ یوسف درو
 بلندش مکن و رکنی ز دهر اس

سکندر گفتار اندر پیش بینی و عاقبت اندیشی

چه خوش گفت بهرام صحرائش
 چو یکران تو سن ز دوش بزریش
 و گرا سپه از گلّه باید گرفت
 که گر سر کشد باز شاید گرفت
 سر چشمه شاید گرفتن بیل
 چو پر شد نشاید گذشتن بهیل
 بهندای سپهر دجله گراب کاست
 که سودے ندارد چو سیلاب خاست
 چو گرگ ضعیف آمد اندر کمند
 بکش ورنه دل بر کن از گو سفند
 از ابلیس هرگز نیاید سجود
 نه از بد گهر نیکی کوئی در وجود
 بداندیش راجای فرصت مده
 عدد و درجه و دیو در شیشه به

مگو شاید این مار کشتن بچوب
چو سر زیر سنگ تو دارد بکوب
قلم زن که بد کرد بانه بدست
قلم بهتر اورا به شمشیر دست
مدبر که فتان زن بد می نهسد
ترا می بر و تا با رتش دسد
مگو ملک را این مدبر بس است
مدبر خوانش که مدبر کس است
سعید آورد قول سعدی بجائے
که تو فیر ملک است و تدبیر ملے

باب ششم - در قناعت

خدا را ندانست و طاعت نہ کرد
که بر بخت در دمی قناعت نہ کرد
قناعت تو نگردد مرد را
خبر کن حسیں جہاں گرد را
سکونے بدست آورے بے ثبات
کہ برنگ گرداں نہ دید ثبات
مہر و تن از مرد رائے و ہشی
کہ آواز اچھی پرور می می کشی
خردمند مردم ہست پرورند
کہ تن بہر دریاں از بہر لاغر اند
کے سیرت آدمی گومش کرد
کہ اول سگ نفس خاموش کرد
خور و خواب تنہا طریق درست
برین بودن آئین نا بخرد دست
خنک نیک بختے کہ در گوشہ
بدست آرد از معرفت توشہ
بر آنان کہ شد سیر حق آشکار
نکر دند باطل برد اختیار
نوخود را از ان در چہ انداختی
کہ چہ راز رہ باز نشناختی

بر اوج فلک چون پردر جبه باز
 بکم کردن ازغات خویش خورد
 کجا سیر وحشی رسد در ملک
 نخست آدمی سیرتی پیشه کن
 تو بر گره تو سه بر کمر
 که گر پالنگ از گفت و گشت
 با اندازه خورزا و اگر مرد می
 در دن جائے ذکرست قوت نفس
 کجا ذکر گنجبد کن انبار از
 ندارند تن پروان آگهی
 دو چشم و شکم پر نه گرد بهیج
 چو دوزخ که سیرش کن از دقید
 همی میردت عیسی از لاغری
 بدین اسے فرد مایه دنیا محضر
 مگر می ندانی که دور او دام
 پلنگه که گردن کشد بروش
 چه موش آنکه نان و پیزش خوری
 که در شربش بسته سنگ آرد
 توان خوشتن را ملک خوی کرد
 نشاید پدید از شری تا فلک
 پس آنکه ملک خوی اندیشه کن
 نگر تا نه پیچد ز حکم تو سر
 تن خوشتن کشت و خول تو ریخت
 چنین پرسشکم آدمی یا نمی
 تو پنداری از بهر ناست و بس
 به سختی نفس می کند پا دراز
 که چرمعه باشد ز حکمت همتی
 همتی بهتر این رود و پیچ پیچ
 و گره بانگ دارد که مل من مزید
 تو در بند آنی که خسرو روی
 جو خسرو با بخیل عیسی محضر
 نینداخت جز حرص خوردن بلام
 بدام افتد از بهر خوردن چو موش
 بدامش در افستی و میرش خوری

باب هفتم در تربیت

سخن در صلاح ست و تدبیر و خوی
 چه بادشمن نفس همچنان
 عنان باز بچایان نفس از حرام
 کس از چو نتودشمن ندارد غی
 تو خود را چو کودک ادب کن بچوب
 وجود تو شهرست پرنیک و بد
 همانا که دو نان گردن منرا از
 رضا و و کرع نیکنان حشر
 چو سلطان عینایت کند بابدان
 ترا شهوت و حرص و کین و حسد
 گرای دشمنان تربیت یافتند
 هوا و هوس را مانند ستیز
 نه بینی که شب دزد او باش و خس
 رئیس که دشمن سیاست نکند
 نخواهم درین نوع گفتن بس

نه در آسپ میدان چو گان و گوی
 چهره در بند پیکار بیگان
 بر روی زرستم گذشتند و سام
 که باخویشتن بر نیای می
 بگرزگران مغر مردم مکوب
 تو سلطان و دستور دانا خرد
 درین شهر بگرد و سودا و آرز
 هوا و هوس رهزن و کیسه بُر
 کجا ماند آسایش بخسروان
 چو خون در رگ اند جان و جسد
 سراز حکم و دای تو بر تافتند
 چو بیند سر خجبه عقل تیز
 نگرددند جائی که گرد و عیس
 هم از دست دشمن ریاست نکند
 که حرفه بس از کار بندد کس

گفتار اند فضیلت خاموشی و حلاوت و خجاستن داری

اگر پائے در دامن آری چو کوه
 زبان در کش لے مرد بسیار روان
 صدق و ابر گوهر شناسان راز
 فداوان سخن باشد آگنده گوش
 چه خواهی که گوی نفس بر نفس
 نیاید سخن گفت ناساخته
 تامل کنان در خط و صواب
 کماست در نفس انسان سخن
 کم آواز هرگز نه بینی خجل
 حذر کن ز نادان و دهمرده گوسه
 صد انداختی تیر و هر صد خطاست
 چرا گوید آن چیز در خفیہ مرد
 مکن پیش دیوار غیبت بے
 درون دلت شهر نیست راز
 ازان مرد نادان و دخت است

سرت از آسمان بگزد و در شکوه
 که فردا قلم نیست بر بے زبان
 دهن جز به کوئو نکردند باز
 نصیحت نگیرد مگر در خموشش
 حلاوت نه بینی ز گفتار کس
 نشاید بریدن نیند انداخته
 به از اثر خایان حاضری جواب
 تو خود را بگفتار ناقص مکن
 جوئے مشک بهتر که یک تو وہ کل
 چو انا یکے گوئے و پر و دہ گوئے
 اگر ہوشمند می یک انداز دست
 کہ گر فاش گرد و شود و رے نرد
 بود کز پیش گوش دار و کسے
 نگر تانہ بیند در شہر باز
 کہ بیند کہ شیخ از زبان خست است

۶۲۔ حکایت در حفظ اسرار

تکلش باغلامان یکے راز گفت
 بسالے نیامد زول بر دمان
 بفرمود حسب الامر باید ریغ
 یکے زانمیان گفت وز نہار سوا
 تو اول نہ بتی کہ سر چشمہ بود
 تو پیدا کن راز دل بر کسے
 جو اہر بگنجینہ داران سپار
 سخن تا نگوئی بر دوست ہست
 سخن دیو بند نیست در چاہ دل
 توان باز دادن رہنرہ دیو
 تو دانی کہ چو دیورفت از قفس
 یکے طفل بردار و از خوش بند
 گوئے آنکہ گر بر ملا افتد
 کہ این را نشاید بکس باز گفت
 بیکہ وز شد منتشر در جہان
 کہ بردار سر ہائے ایناں بہ تیغ
 تکلش بندگان کین گنہ از تو خاست
 چو سیلاب شد پیش لب تن چہ سود
 کہ او خود نگوید بر ہر کسے
 ولے راز را خویش تن پاسدار
 چو گفته شود یا بداو بر تو دست
 بیالائے کام وز بانس مہل
 ولے باز توان گرفتن بریو
 نیاید بلا حول کس باز پس
 نیاید بعد رسم اندر کند
 وجوئے ازان در بلا افتد

بدہقان نادان چہ خوش گفت زن
 بدانش سخن گوئے یا دم مزین

۳- حکایت سلامت جابل و حجاب خاموشی

یکے خوب خلق و خلق پوش بود
خردمند مردم ز نزدیک و دور
تفکر شب باده دل خویش کرد
اگر من چنین سهر بخود در برم
سخن گفت و دشمن بدانت دوست
حضورش پریشان شد و کار زشت
در آئینه گر خوشن دیدم
چنین زشت ازاں پرده برداشتم
کم آواز را باشد آواز تیسر
ترا خاموشی اے خداوند بهوش
اگر عالمی بیبیت خود مسر
ضمیر دل خویش منمائے زود
ولیکن چو پیداشود راز مرد
قامت سلطان چو نیسکو نهفت
بہایم خوشند و گویا بشر
کہ در مصر یک چند خاموش بود
بگردش چو پروانه جوان نور
کہ پوشیدہ زیر زبانت مرد
چہ دانند مردم کہ دانشورم
کہ در مصر نادان نوازے ہیبت
سفر کرد بر طاق مسجد نشت
بہ بیدانسی پردہ ندیدم
کہ خود را نکور وے پنداشتم
چو گفتم و رونق نہادت گیر
وقارست و نا اہل را پردہ پوش
وگر جابل پردہ خود بدر
کہ ہر گہ کہ خواہی توانی نمود
بکوشش شاید نہان باز کرد
کہ تا کار و بر سر نبودش نگفت
پر آگندہ گوئے اند بہایم تر

چو مردم سخن گفت باید بهوش
و گرنه شدن چون بهایم خموش
به نطق است و عقل آدمی زاده فاش
چو طوطی سخن گوئے دنا دان مباح

۴- حکایت

یکی ناسرگفت در وقت جنگ
تفا خورده عریان و گریان نشست
و غنچه گرت بسته بود دهن
سراییم گوید سخن پرگز اف
ز بیتی که آتش زبانت و بس
اگر هست مرد از بهر بهر و
اگر مشک خالص نداری بگو
بسوگند گفتن که ز مرغ بیت
بگویند ازین حرف گیران هزار
رو باشد از پوستینم درند
گریبان دریدند ویران جنگ
جهان دیده گفتش لے خود پرست
دریده ندیده چو گل سپهرین
چو طنبور بے مغز بسیار لاف
بآبے توان کشتنش در نفس
هنر خود بگوید نه صاحب هنر
و گر هست خود فاش گردد بوی
چه حاجت کج خلق بگوید که کمیت
که سعدی نا اهل است و امینگار
که طاقت ندارم که مغز م برند

۵- حکایت

مضد را پسرنیک رنجور بود
شکيب از نهاد پدر و در بود

یکے پارسا گفتش از روی پند
 قفسہائے مرغ سحر خوان شکست
 نگہداشت بر طاق بتا لبیرے
 پس صبحدم سوسے بتان شتافت
 بخندید کائے بلبل خوش نفس
 نزار دکنے یا تو ناگفتہ کار
 چو سعدی کہ چندی زبان بستہ بود
 کسے گیر و آرام دل در کنار
 مکن عیب خلق لے خردمند فاش
 کہ بگذارد مرفان و حشے ز بند
 کہ در بند ماند چو زندان شکست
 یکے نامور بلبل خوش سرائے
 جز آن مرغ بر طاق ایوان نیافت
 تو از گفت خود مانده در قفس
 ولیکن چو گفتم و لیلیش بسیار
 ز طعن زبان آوران رستہ بود
 کہ از صحبت خلق گیر و کنار
 بعیب خود از خلق مشغول باش

۴ باب ششم در شکر

۲- حکایت

جوانے سر از رائے مادر بتافت
 چو پیمارہ شد پیش آوردهد
 نہ گریان و در مانده بودی و خرد
 نہ در مہد نیروی حالت نبود
 تو آئی کنز ان یک نگس رنجہ
 دل درو مندش چو آذر بتافت
 کہ لے سست مہر فراموش مہد
 کہ شہادت دست تو خواہم نبرد
 نگس راندن از خود مجالت نبود
 کہ امر و زسار سر نیخبہ

لے شوی باز در قصر گور کہ نہ توانی از غیبتن دفع مور
 دیدہ چون بر فروزد چرخ چو کرم لحد خورد سپہ دماغ
 پوشیدہ چشتی نہ بینی کہ راہ ندانندی وقت رفتن ز چاہ
 نیا مویختت فہم و رائے سرشت این صفت و رجوت خدا
 ترک منع کرے دل حق نبوش حقت عین باطل بخوئے بگوش

۲۔ گفتار اندر صنم باری و ترکیب خلقت انسانی

ہیں تا یک انگشت از چند بند باقلیدس صنم در سم فگند
 تم شفق با شد و ابلہی کہ انگشت بر حرف صنم نشینی
 اتل کن از رفتار مرد کہ چند اتخواں پے زد و وصل کرد
 کہ بے گردش کعب و زانو پیلے نشاید قدم برگرفت ز جائے
 زان سجدہ بر آدمی سخت نیست کہ در صلب او مہرہ یکجہت نیست
 و صد مہرہ در یکدگر ساختست کہ گل مہرہ چو تہ پر دختست
 کہ بر تن است ای پندیدہ خجے زینے در و سیصد و شصت ججے
 بر و سر و فکر و رائے و تمیز جو اسج بدل دل بدالش غریز
 ہائیم بروے اندر افتادہ خوار تو بچوں الف بر قدمہا سوار
 گول کردہ ایشان سرا بہر خود تو آری بعزت خورش پیش سہر

نزدید ترا با چنین سروری
ولیکن بدین صورت دلپذیر
ره راست باید نه بالائے رست
ترا آنکه چشم و دهن داد و گوش
گر فتم که دشمن بکوبی بسنگ
خردمند طبعان منت شناس
که سر جز بطاعت فرداوری
فرقه مشو صورت خوب گیر
که کافر هم از روی صورت چو ست
اگر عاقلی در غلافش بکوش
مکن بارے از چهل باد و ست جنگ
بدوزند لغت بیخ سپاس

۳- حکایت

نبرد آزمائے زاد هم فتاد
چو پیش فرورفت گرون پرتن
پزشکان بماندند حیران درین
سرش با نه پیچید تن راست شد
و گر لوبت آمد بنزدیک شاه
خردمند را سرفروشد بشرم
اگر و نه پیچیدم گردنش
فرستاد سخن بدست روی
ملک را یک عطسه آمد ز دود
بعد از آنکه مرد بشتافتند
بگردن درش مهر بر هم فتاد
نگشته سرش تا نگشته بدن
مگر فیلسوفی زیوانان زمین
و گروے بنو وے زمن خواست شد
نکرد آن فرد مایه دروے نگاه
شنیدم که میرفت و میگفت نرم
نه پیچید امروز وے از منش
که باید که بر عود سوزش نبی
سر و گردنش همچنان شد که بود
بجفتند بسیار و کم یافتند

تو ہم گردن از شکر منعم هیچ
 کہ روز پس سر بر آری هیچ
 ہم گفتار اندر نظر در صفت باری تعالی

شب از بهر آسایش نت و روز
 می روشن و جہر گیتی من و روز
 پہر از برائے تو فراش دار
 ہی گستر اندب طہر دار
 اگر باد و برفست مباران و میغ
 دیگر رعد جوگان ز ندر برق تیغ
 ہمہ کار داران فرمان برند
 کہ تخم تو در خاک می پرورند
 اگر تشنہ مانی ر سختی مجوش
 کہ سقائے ابر آیت آرد بدش
 ز خاک آور و رنگ بوی طعام
 تماشا گہ دیدہ و مغسول کام
 غسل و ادت از خل و من از ہوا
 رطب و ادت از خل و نخل از نوا
 ہمہ نخلندان نخیلند دست
 ز حیرت کہ نخلے چنین کن بست
 خور و ماہ و پروین برائے تواند
 قنادیل سقف سر لے تواند
 ز خارت گل آورد و از نازہ مشک
 ز راز کان و برگ تراز چوب خشک
 بدست خود چشم و ابرو بگاشت
 تو انا کہ آن نازنین پرور و
 کہ محرم با غیار نتوان گذاشت
 بالوان لغمت چنین پرور و
 بجان گفت باید نفس بر نفس
 خدا یا دلم خون شدیدہ ریش
 کہ می بینم الغامت از گفت پیش
 نگویم و دو دوا م و مور و سمک
 کہ فوج ملائک بر افوج فلک

بہنوزت سپاس اند کے گفتہ اند
 نہیور ہزاران یکے گفتہ اند
 برو سعد یادست و دفتر بشوئے
 براہی کہ پایاں ندارد دیوے

بانیہم در توبہ

بیائے کہ عمرت بہ ہفتا درفت
 مگر خفتہ بودی کہ بر باد رفت
 ہمہ برگ بودن ہی ساختی
 بتد بیرفتن نہ پرداختی
 قیامت کہ بازارینو نہند
 منازل باعمال نیکو دہند
 بضاعت بچندان کہ آرمی بری
 دگر مغلی شہ ساری بری
 کہ بازار چندانکہ آگندہ تر
 تہیدست راول پر آگندہ تر
 زینجہ درم ہیج اگر کم شو و
 دولت ریش سرخجہ غم شود
 چوبچاہ سالت برون شد دوست
 غنیمت مگر تجروزے کہ بہت
 اگر مردہ مسکین زبان داشتے
 بضر یاد و زاری فغان داشتے
 کہ لے زندہ چون بہت امکان گفت
 چو مارا بقتل شد روزگار
 ۲- حکایت پیر مرد و تحسیر روزگار جوانی
 شے در جوانی و طیب تقسم
 جو انان نشستیم چندے بہم
 لب از ذکر چون مُردہ بہم محفت
 تو بارے دے چند فرصت شمار
 ر

چو بلبل سرایان چو گل تازه بوی
 جهان دیده پیری ز ما برکنار
 چو فندق زبان از سخن بسته بود
 جوانی برفت کاسه پیر مرد
 یکجای سر بر آراز گریبان غم
 بر آورد سر سالخورده از نهفت
 چو باد صبا بر گلستان وزد
 چو دانا جو انست و سر سبز خوید
 بهاران که باد آورد و بید مشک
 نزدیک مرا با جو انان چمید
 بقید اندرم حیره بازی که بود
 شمارست نوبت برین جوان نشست
 چو بر سر نشست از بزرگی غبار
 مرا برفت بارید بر پتر زارغ
 کند جلوه طاؤس صاحب جمال
 مرا غله تنگ اندر آمد درو
 گلستان مارا طراوت گذشت

ز شونخی در انگنده فلعل بکوی
 ز دور فلک لیل مویش نهار
 نه چون مالاب از خنده چون پسته بود
 چه در کنج حسرت نشینی بدرود
 با آرام دل با جو انان بچشم
 جو ابشش نگر تا چه پیر از گفت
 چمیدن درخت جوان را سزد
 شکسته شود چون پند روی رسید
 بریزد درخت جوان برگ خشک
 که بر عارضم صبح پیری دمید
 و مادام سر رشته خواهد درود
 که ما از تنغم نشیتیم دست
 و گر چشم عیش جوانی مدار
 نشاید چو بلبل تماشا شای باغ
 چه میخوای از باز بر کنده بال
 شمار اکنون میدد سبزه نو
 که گل دسته بند و چوپتر مرده گشت

مرا آنکہ جان پدر بر عصاست
 مسلم جو اثر است بر پائے جبت
 گل سرخ رویم نگر ز زباب
 هوس سختن از کودکی نام تمام
 مرا می ببايد چو طفلان گرسیت
 نگو گفت لقمان کہ نازیتن
 ہم از باد اوان در کلبه بست
 جواں تارساند سیاہی نبور
 دگر تکیہ برزند گانی خطاست
 کہ پیران برندا ستعانت بدست
 فرورفت چوں زرد شد آفتاب
 چناں زشت نبود کہ از پیر خام
 ز شرم گناہاں نہ طفلانہ زسیت
 بہ از سالہا بر خط ازیتن
 بہ از سود و سرمایہ داوان نہ دست
 برو پیر کیس سیاہی نبور

۳- حکایت

کہن سالے آمد بنزد طبیب
 کہ دستم برگ بر نہ اے نیک سائے
 بدان ماند این قامت خفته ام
 بدو گفت دست از جہاں برگسل
 اگر در جوانی ز دمی دست و پائے
 چو دوران عمر از چہل برگ گذشت
 نشاط آنکہ از من زمین گرفت
 ببايد ہوس کردن از سر بد
 ز نالیدنش تا مردن قریب
 کہ پا یم ہی بر نیاید ز جائے
 کہ گوئی بگل در فرورفت ام
 کہ پایت قیامت بر آید ز گل
 در ایام پیری بہش باش و رائے
 مزن دست و پا کبوت از سر گذشت
 کہ شامم سپیدہ دمیدن گرفت
 کہ دور ہوس بازی آمد بسر

نه سپنری کجا تازه گردودلم
 تفرج کنان در هوا و هوس
 کسانیکه دیگر بغیب اندراند
 دریغ که فضل جوانی برفت
 در یغا چنان روح پرور زبان
 ز سولے آن پوشم و این خورم
 در یغا که مشغول باطل شدیم
 چه خوش گفت با کودکی آموزگار
 که سبزی بخوابد و مید از گلم
 گذشتیم بر خاک بسیار کس
 بباوند و بر خاک ما بگذرند
 بلبو و لعب زندگانی برفت
 که بگذشت بر ما چو برق بیان
 نه پرداختم تا غم دین خورم
 ز حق دور ماندیم و غافل شدیم
 که کای نه کردیم و شد روزگار

سم گفتار اندر غنیمت شمر و قوت جوانی پیش از ضعف میری

جواناره طاعت امروز گیر
 فروغ دلت هست و نیر و بی تن
 من این روز را فترت در نشناختم
 قصار روزگار سے زمن و ر بود
 که فردا جوانی نباید ز پیر
 چو میدان فراخ ست گوی بزن
 بدانستم اکنون که در باختم
 تو میر و که برباد پائی سوار
 نیاورد خواهد بهائے درست
 طریقه ندارد بحسب باز بست
 چه کوشش کند پیر خریز پر بار
 شکسته قدح گر بیندند چیست
 کنون کو فتاو و بی تعلت ز دست

که گفت به جیوں در انداز تن
جو افتاد ہم دست و پائے نرن
بغفلت بدادی ز دست آ پناک
چه چاره کنوں جز تیمم بجا ک
چو از چا بکان درو ویدن گردد
برودی ہم افتان و خیزان برد
گر آن باو پایان برفت مذتیز
تو بیدست و پائے نشستن بخیز

باب دہم در مناجات

بیاتنا بر آریم دستے نزل
که نتوان بر آورد فروان گل
بفصل خزان ورنه بینی و رخت
که بے برگ ماند سر پائے سخت
بر آرو تھی دستہائے نیاز
زر حمت نگر دو ہتھیدست باز
پندار ازین در کہ ہرگز نہ بست
کہ نو میدگرد و ہر آوڑہ دست
ہمہ طاعت آرند و مسکین نیاز
بیاتنا بہ در گاہ مسکین نواز
چو شاخ بر بہنہ بر آریم دست
کہ بے برگ ازین بیش نتوان نشست
خداوندگار نظر کن بچو د
کہ جرم آنداز بندگان در وجود
گناہ آید از بندہ خاکسار
بامید عفو خداوندگار
کہ میا بر زق تو پر دروہ ایم
بائعام و لطف تو خورده ایم
گدا چون کرم بنید و لطف و ناز
نگر دوز و نبال بخشندہ باز
چو مارا بد نیا تو کردی عزیز
بعقب ہمیں چشم داریم نیز

عزیزی و خواری تو بخشی و بس
خدا یا بعزت که خوارم مکن،
مسلط مکن چون منم بر سرم
گیتی بتر زین نباشد بدی
مرا شرمساری زدوی تو بس
گرم بر سرافتد ز تو سایه
اگر تاج بخشی سرافرازم
عزیزی تو خواری نه بیند کس
بذل گنه شد مسارم مکن به
زدوست تو به گنه عقوبت برم
جفا بردن از دست همچون خودی
و اگر شرمسارم مکن پیش کس
بهرم بود کست زین پای به
تو بردار تا کس نیست از دم

انتخاب آئینه سکندری

گر آسایشه خواهی از روزگار
دل از روی هم صحبتان شاو کن
بجمیعت دوستان رو نه
بدوری مکوش ارچه بد دوست یار
اگر جامه تنگ دست پاره مکن
مزن شاخ اگر میوه تلخ نیست تیز
چو لاله جدالی ست از بعد زیت
از ان تیغ برداشت این پشت خنم
جمال عزیزان غنیمت شمار
به نقل و به مجلس آباد کن
پراگندگی را بیک سو کن نه
که دوری خود افتد سرانجام کار
که خود پاره گرد و چو گرد و کهن
خود افتد چو پیش آیدش برگریز
بعد اجد از یستن بهر جمیعت
که پیوند یاران کشاید ز هم

ازان دشمنی ہا کہ در غمی اوست
 نیا رویک جائے دیدن دودوست
 رفیقے کہ با وصل شد کار او
 مباد اپرا گندہ بازار او
 گرا از آشیان مرغ افتد جدا
 ز نالہ کند چرخ را پر صد ا
 بہ بین چون بود حال آن نا صبور
 کہ دور افتد از خانہ خویش دور
 دل مردم آن گاہ تو سن بود
 کہ آرزو آن سرو سوسن بود
 چو گرد و گرفتار اندیشہ
 ندارد بجز عاصی پیشہ
 خروشی از چند باشد جبرون
 ز آسیب یک نشتر آمد زبون
 حریف ارچہ تلخت بد خوئے نیز
 نماید پس از دین عزیز
 بدست اندرون چہ تلخ دہم
 و ہر شہ را آب حیوان یکام
 گلیمے کہ مویش بود سینہ گز
 تن از فاقہ چون ناشکیبا بود
 برادوری دوستان عزیز
 جدا ماندگان را از و پرست اسوز
 فرو مردم از حسرت دوستان
 کسانے کہ بر روی شان پچہ پچہ
 کنون سوسے بستان چو پویم فراخ
 میان گل ولالہ خور و یکمے
 لہجی گشت زان تازہ رویان سرے
 کہ یک مرغ از ایشان بنیم شاخ
 بیک بارہ گشتند غربت گراے

نشانے نہ بینم کنوں زان نشاط کہ دور فلک درنوشت آں بساط
 زمانہ ندارد جبر میں بیچ کار کہ اول دہد شربت آخر خمار
 ہزاری چسراخوں نگر بدر ہی کہ از ہمسریاں بیند ایوان تہی
 گزشت آں کہ باہم شستیم و محبت کنوں رفتہ را باز جستن خطا
 بزرگاں پس رفتہ نشناختند کہ بسیار جستن و کم یافتند
 نہ بعد از شدن باز گرد زماں نہ تیرے کہ بیروں پرید از کماں
 کجا بودی اے مرغ فرخندہ پے چہ داری خبر زان حسریاں سے
 بشادی کجائی گزارند گام سفر تا چہ جائیت و مشرل کدام
 کجا روز راحت فستروں میکند شب آسایش خواب چوں میکند
 بعیش و طرب ہمنان کہ اند بریحاں سے میہمان کہ اند
 کدام آب ویت در جوئے شاں دل ماجگو نہ است پہلوئے شاں
 چو از ما خرامی سوئے خانہ باز بیاران بری ماجرا کے نیاز
 بدر ویزہ چشم پاران من تماشا کنی جوئے پاران من
 فناں زان حسریاں صحبت گسل کہ یک رہ ز ما بر گرفتند دل
 بیک نامہ ہم نہ کردند یاد کہ دل خوش کنم زان ہماؤں یاد
 براں نامہ کن یا رجائی بود طرب نامہ زندگانی بود
 اگر دانستے داری اے نیکے دیکر کیے گردانہ پیشہ خود گرائے

نگہ کن دریں چرخ دولاب گرد
 چه دلماکز آسیب غم کرد خورد
 کس این ماجرا زدن پرسید باز
 چه شکل ست کین در ظلمات نور
 روانی بر آوردن از خاک آب
 خیالے بهر پیکرے ز تختن
 مبین دلکش این منظر شیشه فام
 چو کرد او جہاں را بشیشه دروں
 سرپائے این مادر تنہ زائے
 ہمیں چشمہ اش که بیش و کم است
 ز چندین نظرے عالم فروز
 جہاں غرق نادیدہ دریائے شور
 بسا حال مردم که گشت و گزشت
 بسا نو کہ کمنہ شد از روزگار
 سیکے گم شد و دیگرے غارت نو
 درین کشتن و باز کردن درود
 یکے باز کن پرده زیب خاک زرد

که چوں ہر زباں می برد آب مرد
 چه ہر ما کہ در خاک خارے سپرد
 کزیں رہ نوشتن چه داری نیاز ہر
 ز گردندگی نیست یک کخطہ دور
 چو شد ساختہ باز گرد و خراب
 طلسمے ہر گنج انجمن ختن
 کہ در شیشہ کرد او جہاں را تمام
 تو از شیشہ او کے برائی ہر دوں
 کہ مینی پر از چشم گیتی نماے
 نہانی بنظر اے عالم است
 یہ ہیں تاجہ ذیدی و مینی ہنوز
 کہ بالاست آب و تہش چاہ کور
 کہ از حال خود چرخ موٹو گشت
 جہاں کمنہ وہمچاں برقرار
 کہ بہت این جہاں جائے کشت و در
 ندانم غرض باغبان را چه بود
 کہ دیاسے چیں پیتی اندر نور

ہر آن لالہ دگل کہ در گلشن است
 بسا وید کز سر مرہ آزاد گشت
 بسا ویر گم شد در پی خاک پست
 بساتن کہ او بار صندل نہ برد
 بنائے کش از گل برای بر آب
 چو در کیسہ مردم این نقد خاص
 ہایا ناکینم آن چنان رخت پہنچ
 بہ معشوق یک شب چہ ہاشیم شاد
 کن میل این خاک چوں ناکسایں
 مباحث از نولے فلک ناشکیب
 کشند کہ بر آہو آواز راند
 صغیرے کہ صیاد زو کرد دام
 جہاں مایہ نہ بد مگر شوم را
 چہ باید از اں دانہ خرسند بود
 جہاں را چو نیکو شناسد کسے
 درین خوان کہ حلوا خفا گستر است
 ہاں طفل را مادیر دستگیر

بنا گوش و رخسار سیہ تنہ ست
 کہ ناگہ ز خاک سیہ پا گشت
 کہ از خاک جستر خاک نامہ پست
 کہ در زیر انبار گل شد چو مرد
 بسے بر نیامد کہ گرد خراب
 ز تاراج ڈرواں ندارد خلاص
 کہ جستر نام نیکو نہ انیم پہنچ
 کہ ہمان غیسرے شود بامداد
 کہ پیوند او نیست جستر با خیال
 کہ چشم چہ ہندوست آہو فریب
 ز تن جان اورا بہ آواز خواند
 ز مرغ ارغنون اجل یافت نام
 کہ ویرانہ میمون بود بوم را
 کہ با جہاں ہم باز تواند بود
 متارع جہاں را بخوید بسے
 جگر اول و شور با پسترست
 بخوں پرورد اول آنکہ بشیر

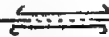
منہ دل دریں باغ ایلہ فریب کہ خرزہ رہ رانا م کردست سیب
 ندانم کسے راز و انتہ گان ^{یہ تیار} کہ خواند در و لوح پایند گان
 دورہ دار و این تنگناے دراز کہ در رفتن و آمدن ہر دو باز
 ازین ہر زماں فوہے میرود یکے آید و دیگرے میسرود
 دریں مرحلہ بار نتوان تہاد کہ در مرگ را خار نتوان تہاد
 چہ سازی رواستے کراں رفتیت غے کالبد خور کہ جاں رفتیت
 چہ باید بر آراستن منظرے کہ خواہد شدن منزل دیگرے

رباعیات حکیم عمر خیام

عشاق ہر گشت اسیرند بیا بدخوی تو بر تو نگیسرند بیا
 ہر جو رو جفا کہ کردہ مخدوری زان پیش کہ عزت نہ پیرند بیا

مرداں نبود کہ خلق خواند اورا وزیرم ہدی نیک شمارند اورا
 زندے کہ نمودے دستے بکرم رنداں ہمہ پشت دست دارند اورا

خسرم تو داشتہ دل پراز غم را بحسرت تو حزین کردہ دل خرم را
 من تلخی عالم تو خوش می کردم باتلخی ہجرت چہ کنم عالم را

عاقبت بچہ آئید دریں شوم سر
بر دولتِ او دل نہد از بہر خدائے
ہر گاہ کہ خواہد شنید از پائے
گیر و اجلس دست کہ بالا پہنائے

اے خواجہ! یکے کام رو کن مارا
دم در کش و در کار خدا کن مارا
ماہ است رویم لیک تو کج بینی
رو چارہ دیدہ کن رہا کن مارا

اے دل از زمانہ رسم احصال مطلب
وز گردشِ دوراں سر و سائل مطلب
درماں طلبی درد تو افزوں گردد
با دردِ بسا زد ہیچ درماں مطلب

چوں کار نہ بر مراد خواہد رفت
اندیشہ و جہد ما کجا خواہد رفت
پیوستہ نشسته ایم و حسرت آنکہ
ویر آمدہ ایم و زود می باید رفت

ہر کو دیتے ز عقل درد دل بنگاشت
یک لحظہ ز عمر خویش ضائع نگذاشت
یا در طلبِ رضا کے بزدل کوشید
یا راحتِ خود گزید و ساغر برداشت

امروز ترا دسترس فردا نیست
و اندیشہِ فردا ت بجز سود نیست
ضایع کن این دم از دولتِ شیدا
کیں باقی عمر را ہا پیدا نیست

سنرا از همه ناکسان نناں باید داشت
راز از همه اہلماں نناں باید داشت
بنگر کہ بجان مردمان می چه کنی
چشم از همه مردمان ہماں باید داشت

ہر دل کہ در دہر و محبت بسرشت
اگر ساکن مسجست و راہل گشت
در دفتر عشق نام ہر کس کہ نوشت
آزاد ز دوزخ ست فارغ ز بہشت

ہر گہ کہ غمے ملازم دل شودت
یا قصہ کار خویش مشکل شودت
حال دل دیگرے بیاید پرسید
تا خوش دلی تمام حاصل شودت

در چشم محققان چہ زیبا دچہ زشت
منزل گہ عاشقان چہ دوزخ چہ بہشت
پوشیدن بیدلاں چہ طلسم چہ پلاس
زیر بر عاشقان چہ بالین چہ چہشت

بسیار گشتیم ہر گورد رودشت
اگر کس دشمنیدیم کہ آمد زین ماہ
اگر ہمہ آفاق گشتیم بہ گشت
راہے کہ برقت راہرو بازہ گشت

بسیار گشتیم ہر گورد رودشت
در ناخوشی زمانہ ہارے عمرم
یک کار من از گشت ہی نیک گشت
گر خوش بگذشت یکدے خوش گشت

ہر سبزہ کہ بر کنار جوئے رستہ است گویا ز لب فرشتہ بخوئے رسدہ است
 پایہ سر سبزہ با بخواری نہ تھی کاں سبزہ ز خاک لالہ روئے رستہ است

آں کہ دریں زمانہ کم گیری دوست باہل زمانہ صحبت از دور نکوست
 آں کس کہ ترا ز بجلگی تکیہ بدوست چوں چشم تیر دہا ز کئی دشمن است

لا چندین غنیمت بالی حسرت دنیا چست ہرگز دیدی کسے کہ جاوید نیست
 ایں یک نفسے کہ درنت عاریت است با عاریتی - عاریتے باید نیست

پہوں مردن تو - مردن یکبارگی است یک باز میراں چہ بیچارگی است
 خفنے و نجاتے و مشتے رگن پوست در کار نبود ایں چہ غنیمت خواری است

ہش دار کہ روزگار شور انگیز است امین منشیں کہ تیغ دوراں تیز است
 در کام تو گر زمانہ نوزینہ نہد نہ ہمار فرد مہر کہ نہرا میز است

بادشمن ددوست فعل نیلونی کوست بدکے کند آنکہ نیکیں عاوت اوست
 بادوست چہ بدکےتی شود دشمن تو بادشمن اگر نیک کنی گرد دوست

X لے دل چو نصیب تہ ہر خوش شد نیست
احوال تو ہر لحظہ دگر گوں شد نیست
لے جان تو دریں تنم چکار آئدہ
چوں عاقبت کار تو بہر دن شد نیست

بہت خانہ و کعبہ خانہ بندگی است
ناقوس زدن ترانہ بندگی است
محراب کلیسا و تہج صلیب
حقا کہ ہمہ نشانہ بندگی است

گل گفت بہ از لقائے من رویت
چندیں تم گلاب گر بارے چسیت
بلبل زربان حال با اومی گفت
یک روزہ خندید کہ سلے نگریت

maroof ur rahman
(تمام شد)

(با اہتمام منشی امجد حسین علیم برقی پریس چوڑی والا لاہور میں چھپا)

عصای خدای خلق ارجح هر چه است
در پیش غایت تو کبریاست
ای چو نهاده ناست گمشدگی
غم نیست و رحمت تو بیاد یاس

مردان خدا از خاکدان در اند
میر عالی هوار آستان در اند
منکر تو این چشم بدستار کاشان
منابع زود کون و در جهان در اند

ایزدم ز یاقوت فاضل نشود
گر چال بر هو مهر تو از دل نرود
اقتاده روغ تو در آینه دل
علیه که پیش و بر زانک نشود

ای خواجه ز فکر تو غم می باید
اندر دل و دیده سوز غم می باید
صد وقت بر آن کار دنیا دار
یک وقت بفرم تو هم می باید

یا علم دگر محل برابر گردد
مردان تو دل بفرم تو در نهد
کام و دجبال تر است گردد
لب به لب دهن کاسه بر تو نهد

شاهین طلسم بر ولد است بیک
بیجان ز خوش و آشنای همه
فروانی که ترا چون تاج بر سر دارند
دست همه بر و خاکبای همه

روز به روز به کلاب میگردیم
بشر مرده عبد ابرار که از این دید
گفتم که چه کرده ام می سوزد
گفتا که درین باغ دے خدیو

یا رب ز قناعت تو نگر گردان
وز تو یقینم مهند گردان
احوال من صحت تو نگر گردان
بے منت مخلوق منکر گردان

118

DUE DATE

1915.8

۱۱۷

۸۹۱۶۵۰۸

۸۶۰۸

ہائ سکول پرشین کورس

DATE

NO.

DATE

NO.